Antanas Rubšys

ISLAMAS

RELIGIJA
KULTŪRA
VALSTYBĖ

Antanas Rubšys

ISLAMAS

Antanas Rubšys

ISLAMAS

- *Religija*
- *Kultūra*
- *Valstybė*

LEIDYKLA
„KATALIKŲ
PASAULIS“
VILNIUS
2002

UDK 29
Ru-12

© Antanas Rubšys, 2002
© Keli akcentai knygos paraštėse – Linas Bukauskas, 2002
© LVK leidykla „Katalikų pasaulis“, 2002

ISBN 9986-04-190-2

Pratarmė

Trys didžiosios Vakarų žmogaus religinės kryžkelės – trys monoteistinės religijos: judaizmas, krikščionybė, islamas. Visų trijų religijų išpažinėjai garbina *vieną Dievą*, visagalį dangaus ir žemės kūrėją, gailestingąjį Viešpatį, kalbėjusį žmonėms. Visų trijų religijų išpažinėjai tiki, kad Dievas yra ir visada bus nepailstantis žmogaus ieškotojas, kuris, randąs jį įstrigusį gyvenimo raizgynuose, kaip mylintis Tėvas ima ant savo rankų ir neša į Tikslą.

Judaizmui gyvenimo raizgynai yra „Egiptas“. „Egiptas“ ne tik istorine, bet ir teologine prasme. Vergija faraonų Egipte ir vergija dabarties „Egipte“. Pagal judaizmą, kiekvienas žmogus turi savo „Egiptą“.

Atmink, kad tu esi buvęs vergas Egipto žemėje,
kad išvedė tave iš ten Viešpats, tavo Dievas... (Įst 5, 15).

Krikščionybei gyvenimo raizgynai yra „nuodėmė ir mirtis“. Užtat ji nesiliauja švęsti nuostabų įvykį Jėzuje Kristuje.

Meilė – ne tai, kad mes pamilome Dievą,
bet kad jis pamilo mus ir atsiuntė savo Sūnų.

Mes pažinome ir įtikėjome meile,
kuria Dievas mus myli. (1 Jn 4, 10, 16).

Islamui gyvenimo raizgynai yra „stabų garbinimas“. Koranas nuolat primena, kad tai – pražūtingas blogis, nes „tik Alla(h)as yra Dievas“.

Sakyk: „Jis yra Alla(h)as, Vienintelis!
Alla(h)as, visų amžinai šlovinamas!
Jis nei pradeda, nei yra pradėtas.
Nėra nieko, kas galėtų būti jam lygus“ (Kor. 112, 1-3).

Visų trijų monoteistinių religijų išpažinėjai *jaučia* ir *išgyvena* Dievo, žmogaus ieškotojo, begalinį gerumą. Dievo, kurio vienas iš gražiausių vardų yra Meilė ir kuris „trokšta, kad visi žmonės būtų išganyti ir pasiektų tiesos pažinimą“ (1 Tim 2, 4).

Krikščionys skelbia, kad Dievas ypatingu būdu palietė ir veikia *kiekvieno* žmogaus likimą. Jie remiasi Įvykiu – Jėzaus mirtimi ir prisikėlimu. Laiške galatams konstatuojama, kad *nuo šiol*: „Nebėra nei žydo, nei graiko; nebėra nei vergo, nei laisvojo; nebėra nei vyro, nei moters: visi [...] viena Kristuje!“ (Gal 3, 28). Todėl su II Vatikano Susirinkimo Tėvais galime ištarti: „Kadangi Kristus numirė už visus ir galutinis žmogaus pašaukimas tik vienas, būtent, dieviškas, turime pripažinti, jog Šventoji Dvasia suteikia visiems žmonėms galimybę, kad Dievui žinomu būdu galėtų įsijungti į šią velykinę paslaptį“ („Gaudium et Spes“, 1, 22).

Islamas – ne tik jauniausia monoteistinė religija, bet ir išskirtinis reiškinys lemtingoje Žemės gyventojų susitikimo su Dievu istorinėje panoramoje. Patys musulmonai tiki, kad islamas yra tikrosios žmonijos religijos sklaidos per visą jos istoriją rezultatas. Ką Dievas įkvėpė Abraomui, Mozei, Jėzui, „užantspaudavo“ per Muhammadą... Bažnyčia „su nuoširdžia pagarba

svarsto“ ir islamo, ir kitų religijų sampratas, teiginius. Jie „daug kuo skiriasi nuo jos pačios“, bet „neretai atspindi šviesą, kuri apšviečia visus žmones“ („Nostra aetate“, 1).

Suprasti islamą nėra lengva. Ypač sekuliarizuotame pasaulyje. Gal todėl kalbant apie jo doktriną, jo išpažinėjų veiklą vyrauja tokia didelė nuomonių įvairovė. Liūdina pastaruoju metu kai kuriuose Vakarų kraštuose pastebimas (visų pirma – žiniasklaidoje) nenoras nuoširdžiai įsiklausyti į kitą bei sąmoningas siekimas parodyti tik vieną šio reiškinio pusę.

Šis įvadas į islamą, supažindinantis su pranašu Muhammadu, islamo Dievo samprata, šventąja knyga Koranu, tikėjimo tiesomis, musulmonų religine gyvensena, yra JAV išleistos knygos „Islamas. Religija, kultūra, valstybė“ (Putnam, CT, 1987) naujas religijotyrininko Lino Bukausko redaguotas bei papildytas variantas. Linas Bukauskas ne tik rūpinosi mano darbo redagavimu ir papildymu, bet ir išvertė kai kurias Korano ir musulmonų mąstytojų tekstų ištraukas bei parašė išsamų baigiamąjį skyrių apie islamą, jo idėjų sklaidą praeityje ir mūsų laikais.

Dialogas tarp krikščionių ir musulmonų šiandien, kaip niekad seniau, yra neišvengiamas ir būtinas. Tik tarp religijų ir kultūrų esantis fundamentalus konsensusas gali padėti keisti dabartinę situaciją ir tapti tvirtu gyvenimo drauge pagrindu. O jį rasti turime patys. Norisi tikėti, kad ši knyga visiems, kurie to siekia, visiems, kurie nori pažinti „kitapus“ gyvenančių žmonių vertybes, moralines normas ir ieško šaltiniais paremtos informacijos, atvers langą į paslaptingą musulmonų pasaulį, padės geriau jį suprasti bei daug ką permąstyti. Būtent nuo to prasideda dialogas.

Prel. prof. Antanas Rubšys

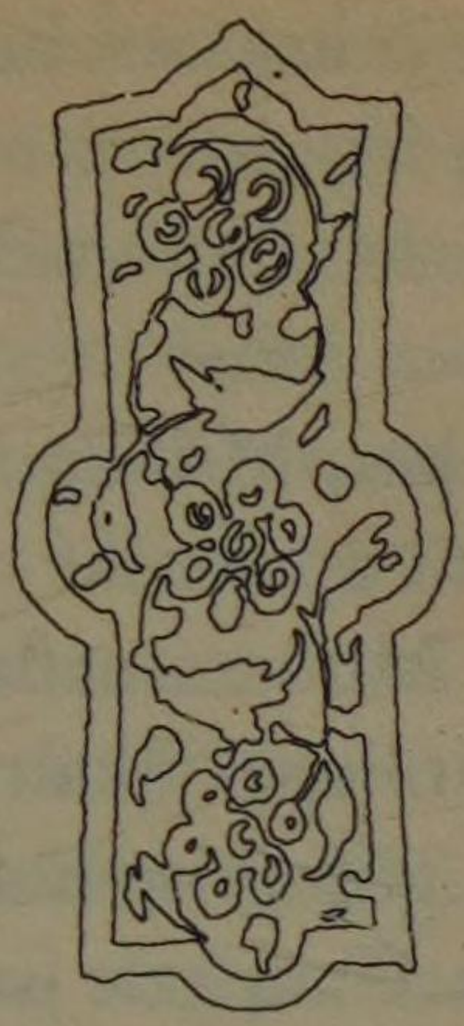

Jis įžiebė mūsų krūtinėse tikėjimo šviesą ir įkvėpė meilę jai. Jis padarė tą šviesą mūsų širdims malonią ir sykiu įpūtė mums dygėjimąsi bedievyste, nedorumu, neklusnumu. Ir mes įtikėjome ir patikėjome. Po to Jis mus priglobė ir įtraukė į darbus, sužadinančius Jo meilę ir pasitenkinimą. Tuomet mes patyrėme, kad jeigu Jis mūsų nemylėtų, viso to nebūtų. Taip tad Jo meilė pranoko Jo rūstį. Ir jei kam nors lemta bus atsidurti nelaimingųjų būry, vis tiek atėjus laikui ir jis patirs visaapimančią Dievo malonę, dieviškąją globą ir pirmapradę meilę – tai, kas parodys išeitį.

Muhji al-Dīn ibn Arabī. *Mekos apreiškimai*

APREIŠKIMAS

Musulmonai tiki, kad Muhammadas[1] iš Dievo gavo apreiškimą, kuris ne tik visiškai pakeitė jo gyvenimo eigą, bet ir palietė visą žmoniją. Tai įvyko, kaip teigiama, Hyros *(Hīrā)* kalne prie Mekos *(Makkah)* miesto Arabijos pusiasalyje 610 m.

1 *Muhammad* (arab.) – „Labai giriamas".

Apie tai, ką Muhammadas patyrė ir kas jam buvo apreikšta, yra daug pasakojimų ir spalvingų legendų. Istoriškai patikimiausias pasakojimas, kurį užrašė Muhammado biografas Ibn Ishakas *(Ibn Ishāk)* VIII a.[2]

Tą lemtingą dieną, rašo Ibn Ishakas, Muhammadas buvo Hyros kalno oloje. Nakties metu jam apsireiškė angelas. „Jis atėjo pas mane, – biografas cituoja Muhammadą, – nešinas brokatine drobule su kažkokiu įrašu ir liepė: 'Skaityk!' Aš atsakiau: 'Ką aš turiu skaityti?' Jis mane taip prispaudė antklode, kad pamaniau, jog tuojau pat mirsiu. Galų gale jis mane paliko ramybėje ir įsakė: 'Skaityk!'[3] Jis liepė:

Skaityk vardan Viešpaties, kuris sukūrė, –
sukūrė žmogų iš kraujo lašo.
Skaityk!
Tavo Viešpats yra be galo dosnus, –
jis yra tas, kuris mokė rašytu žodžiu, –
mokė to, kas nebuvo žmogui žinoma."[4]

Muhammadas, pasak biografo, iš miego pabudo baisiai išsigandęs, jam rodėsi, kad jį apsėdo demonas. Išgąsčio vedamas jis išėjo iš urvo ir, norėdamas nusižudyti, ėmė kopti į kalno viršūnę. Staiga, tęsia Ibn Ishakas, Muhammadas išgirdo iš dangaus balsą. Pakėlęs akis pamatė „vyro pavidalą". Jis kreipėsi į Muhammadą: „O Muhammadai!

Tu esi Alla(h)o *(Allāh)*[5] pasiuntinys, o aš esu Gabrielius".[6]

ISLAMAS LIETUVOJE. Lietuvoje musulmonų atsirado XIV a. pabaigoje, kai Vytautas iš Krymo pasikvietė Aukso ordos totorių[7]. Jie buvo įkurdinti Trakuose, Alytuje, Raižiuose, Semeliškėse, Butrimonyse, Vilniuje ir prie Vokės upės kaime, vėliau pavadintame Keturiasdešimties Totorių kaimu. Musulmonai Lietuvoje gyveno

APREIŠKIMAS

uždaromis bendruomenėmis. XX amžiaus 4-ajame dešimtmetyje buvo trys musulmonų bendruomenės – Kaune, Raižiuose (Alytaus r.) ir Vinkšnupiuose (Vilkaviškio r.)[8]. 1940 m. Lietuvos teritorijoje veikė šešios mečetės (šiandien – keturios[9]). Lietuvos musulmonai priklauso sunitų (*žr. toliau*) religinei bendrijai.

ISLAMAS IR KRIKŠČIONYBĖ. Musulmonai – jauniausios monoteistinės, su Abraomu susijusios, religijos išpažinėjai. Visų trijų monoteistinių religijų – judaizmo, krikščionybės ir islamo – atstovai skelbia, kad Abraomas yra jų tikėjimo protėvis. Katalikų Bažnyčios požiūris į islamą pateikiamas Vatikano II Susirinkimo dokumente *Nostra aetate:*

> *[Katalikų] Bažnyčia su pagarba žvelgia į musulmonus, garbinančius vieną Dievą – gyvą ir esantį iš savęs, gailestingą ir visagalį dangaus bei žemės Kūrėją, kalbėjusį žmonėms. Jie stengiasi visa širdimi paklusti net slaptiems to Dievo nuosprendžiams, kaip jų klausė Abraomas, su kuriuo islamo tikėjimas taip mielai save sieja. Nors Jėzaus jie ir nepripažįsta Dievu, bet*

2 Muhammad Ibn Ishāk. *Sirat Rasul Allāh.* Rašant šią knygą naudotasi A. Guillaume'o vertimu į anglų kalbą: A. Guillaume. *The Life of Muhammad.* Karachi/New York: Oxford University Press, 1980.

3 Iš čia kilo šventosios islamo knygos pavadinimas *Kur'ān* (liet. sakoma ir Kuranas, ir Koranas) – „Skaitymas".

4 Žr. A. Guillaume, *ten pat,* p. 104-106; Koranas 96, 1-5.

5 Arabų k. *Allāh – Dievas.* Tariant žodį *Allāh h* beveik nesigirdi.

6 A. Guillaume, *ten pat,* p. 106.

7 Apie Vytauto santykius su totoriais žr. Z. Ivinskis. *Lietuvos istorija.* Roma, 1978, p. 314-319.

8 V. Ruzgys. *Visa Lietuva.* Kaunas, 1936.

9 J. Fabijonavičius. *Bažnyčios ir religinės bendruomenės Lietuvoje.* Vilnius, 1994, p. 68.

garbina jį kaip pranašą ir gerbia jo motiną Mergelę Mariją bei kartais pamaldžiai jos šaukiasi. Be to, jie laukia Teismo dienos, kada Dievas atlygins visiems prikeltiems žmonėms. Todėl jie vertina dorą gyvenimą ir garbina Dievą ypač malda, išmalda ir pasninku.

Nors per šimtmečius tarp krikščionių ir musulmonų buvo kilę daug nesutarimų ir vaidų, šventasis Sinodas ragina visus pamiršti praeitį, stengtis vienas kitą nuoširdžiai suprasti ir bendromis jėgomis saugoti ir nešti žmonėms socialinį teisingumą, moralines vertybes, taiką bei laisvę.[10]

Vėliau popiežius Jonas Paulius II rašė:

Didžiai gerbtinas yra musulmonų religingumas, negali atsigėrėti, pavyzdžiui, jų atsidavimu maldai. Alla(h)o išpažinėjo, kuris, nepaisydamas nei laiko, nei vietos, puola ant kelių ir pasineria į maldą, vaizdas – pavyzdys [...] tiems krikščionims, kurie palikę savo puikiąsias katedras mažai meldžiasi arba visai nesimeldžia.[11]

Islamas – atsidavimas Dievui visu gyvenimu. Jame susilieja ir *neatskiriamai* sutampa trys pagrindinės žmogaus gyvenimo sritys: religija, politika, kultūra bei civilizacija.[12]

10 Plg.:*Vatikano II Susirinkimo dokumentai.* Vertė V. Balčiūnas ir A. Tamošaitis (Putnam, CT: Krikščionis Gyvenime, 1968), II, p. 284-285; *Vatikano II Susirinkimo nutarimai.* Vertė Č. Kavaliauskas ir kt. (Vilnius-Kaunas, 1968), p. 403-404.
Vedamasis straipsnis „Cristiani e Musulmani: Un incontro difficile, ma necessario" žurnale *La civiltà cattolica* 135: III (1948 liepos 7) 3-18; C.W. Troll, „Der Dialog zwischen Muslimer und Christen" žurnale *Stimmen der Zeit* 110:11 (1985) 723-734; K. W. Tröger. „Jesus als Prophet im Verständnis der Muslime, Christen und Juden", *Kairos* 24:1-2 (1982) 100-109.

11 Plg.: Jonas Paulius II. *Žengiant per vilties slenkstį.* Vilnius, 1995, p. 86.

12 Vakaruose įprasta atskirti politiką – valstybinius poreikius nuo šventovės poreikių.

12

APREIŠKIMAS

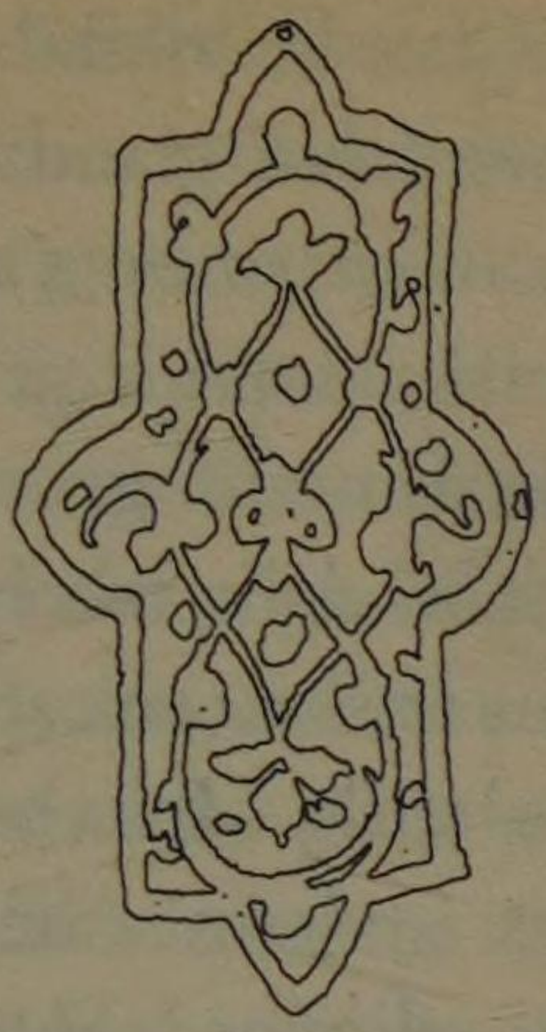

O Viešpatie, laimink Muhammadą – balandžių burkavimu, paukščių skrydžiu ir kaimenių ganiava, stipriųjų pranašumu, ṣubrendusiųjų jėga ir miegančiųjų miegu [...], ryto aušra, vėjų šėlsmu ir galvijų kanopų bildesiu, kardasaičio susijuosimu ir kalavijo iškėlimu, kūno ir dvasios sveikata...

Dervišų malda

[*priskiriama al-Būsīrī*]

MUHAMMADAS: APAŠTALAS IR PRANAŠAS

Kaip jau pastebėjome, islamas, atsidavimo Dievui visu gyvenimu religija, užgimė Arabijos pusiasalyje.

ARABIJA (BILĀDU L-ARAB): KRAŠTAS IR ŽMONĖS. Arabai yra semitų kilmės tauta. Arabų kalba artima hebrajų, asirų, finikiečių ir babiloniečių kalboms. VII mūsų eros amžiuje arabai gyveno maždaug 3 000 000 km^2 Arabijos pusiasalyje – didžiausiame pusiasalyje žemėje, kuriame išsivystė ir žlugo keletas garsių senovės civilizacijų. Tada Arabijos pusiasalis nebuvo pajungtas nė vienai tuometinei imperijai – nei Bizantijai, nei Persijai. Ekonominis ir bendruomeninis arabų gyvenimas buvo neatsiejamas nuo dykumos, kuri sąlygojo jų poreikius.

Dauguma arabų buvo beduinai – pusiau klajokliai. Politiniu ir visuomeniniu požiūriu arabai buvo labai glaudžiai susieti genčių – išplėstos šeimos – ryšiais. Centrinės, visas gentis jungiančios valdžios nebuvo. Asmeniška drąsa ir geras vardas galėjo bet kurį arabą padaryti svarbiu asmeniu gentyje.

Tuo metu didelė Arabijos pusiasalio dalis tebebuvo „kaimietiška“, tačiau keletoje vietovių jau reiškėsi miesto kultūra. Pavyzdžiu laikytina Hydžazo *(Hīdžaz)* sritis. Meka buvo ir prekybinis, ir religinis Hydžazo centras – vietinės bei užsienio prekybos mazgas ir politeistinė arabų religijos šventvietė.

Iki islamo Arabijoje vyravo viena iš senųjų semitų religijų atmainų. Daugelis arabų genčių kreipdavosi į dvasias, pasireiškiančias medžiuose, akmenyse, olose, žvaigždėse bei garbino didįjį kūrėją – Dievą, kurį jie vadino *Allāh* (manoma, kad *Allāh* yra žodžio *ilāh* vedinys: „*al*“ yra žymimasis artikelis, o daiktavardis „*ilāh*“ reiškia „dievas“. *Al-ilāh* tolygu „Tas, kuris yra Dievas“). Mekoje buvo šventovė, vadinama Kaaba *(Kaaba)* – „[Dievo] Namu“, – tai kubo formos pastatas su Juoduoju akmeniu – meteoritu, laikytas šventu jau nuo seniausių laikų.

MUHAMMADAS KAIP ŽMOGUS. Istorija pasakoja apie pranašus, kurie savo bendruomenėms skelbė Dievo žodį, valstybininkus, kurie pasižymėjo savo tautų tarnyboje, rašytojus, kurie praturtino žmoniją savo raštais, užkariautojus, kurie vedė savuosius į pergalę, iškilusius asmenis, pakeitusius bendruomenių, kuriose buvo gimę, savimonę ir gyvenimą. Muhammadas savo prigimtimi buvo stipri asmenybė, pašaukta įvykdyti religinę misiją. Pakeisti visuomeninio, ekonominio ir politinio gyvenimo pagrindus – toks buvo jo siekis.

14

MUHAMMADAS: APAŠTALAS IR PRANAŠAS

Mozė, Konfucijus, Zaratustra paliko neišdildomus pėdsakus istorijoje, tačiau patys liko po legendų skraiste. O Muhammadas gyveno istorikams lengvai „prieinamu“ laikotarpiu, todėl apie jį žinoma kur kas daugiau negu apie prieš mūsų erą gyvenusius žymūnus. Žinoma, ir jo sekėjai, norėdami parodyti pagarbą savo pranašui, kūrė įvairias legendas. Šioje knygoje naudosimės tuo, kas tikrai turi istorinį pagrindą.

Muhammadas gimė apie 570 m. vargingoje Ibn Abdula *(Ibn Abdullāh)* ir Amina *(Amināh)* šeimoje, Banu Hašymo *(Banū Hašīm)* klane, kuris priklausė Kureišo (*Kuraiš*) genčiai[13] (žr. Koranas, 93, 67). Kai būsimasis pranašas atėjo į pasaulį, jo tėvas buvo miręs (jis mirė pakeliui į Siriją). Motina, sekdama vietos papročiu, atidavė savo kūdikį auginti vienai beduinei dykumoje. Dykumos oras buvo tyresnis ir sveikesnis negu tvanki Mekos slėnio oazė, – buvo tikima, kad miesto vaikai, augdami dykumoje, užsigrūdina gyvenimui. Tačiau po dvejų ar trejų metų mažylis buvo sugrąžintas į Meką. Čia jis patyrė skaudžią netektį: kai jam sukako šešeri, mirė jo motina; Muhammadas tapo našlaičiu. Po dviejų metų mirė ir Muhammadą globojęs senelis Abd al Mutalibas *(Abd al Mutālib)*. Tada jį įsūnijo ir augino dėdė, tėvo brolis Abu Talibas *(Abū Tālib)*.

Banu Hašymo klano šeimos buvo Mekos vargdieniai – Kureišo genties gerovė joms buvo nepasiekiama. Muhammadas turėjo dėti daug pastangų, kad užsidirbtų pragyvenimui. Jam

13 Mekos visuomenę sudarė viena Kureišų *(Kuraiš)* gentis. Kureišų gentyje buvo keletas klanų, o kiekvienam klanui priklausė po keletą šeimų. P. Mansfield. *The Arabs* (New York, NY: Penguin Books, 1978), p. 13-34.

teko dirbti atsitiktinius darbus, ganyti kitų avis, būti smulkmenų prekeiviu Mekos turgavietėje. Ilgainiui turtinga Mekos prekybininkė Khadydža *(Khadīdža)* nusamdė jį kaip savo reikalų įgaliotinį. Muhammadui atsirado galimybė keliauti su vilkstinėmis į šiaurę – į krikščioniškąją Siriją.

VI-VII a. Arabijos pusiasalis buvo kraštas, kuriame nuolatos daugėjo kitų religijų išpažinėjų ir didėjo šių religijų įtaka arabų gyvenimui.

Sirija ir Palestina šiaurėje, Etiopija vakaruose už Raudonosios jūros buvo krikščioniški kraštai. Ir kai kurios arabų gentys ar bent jų dalys jau buvo tapusios krikščioniškomis. Krikščionys iš Etiopijos, prekybos poreikių vedami, buvo sukūrę savo bendruomenę pačioje Mekoje. O krikščionybė tuo metu jau buvo patyrusi didelius pokyčius – įvyko lūžiai ir teologijoje, ir pačioje Bendrijoje. Graikų kilmės krikščionys vyravo – jie turėjo Rytų – Bizantijos imperijos teikiamą užuovėją. Būdinga, kad jie šnairai žiūrėjo į krikščionis, gyvenusius kraštuose šalia Arabijos, nes pastarieji buvo arba monofizitai (Egipte ir Etiopijoje), arba nestorininkai (Sirijoje). Ir vieni, ir kiti skyrėsi nuo graikų krikščionių savo kristologija, dieviškos ir žmogiškos Jėzaus prigimties teologine samprata. Kai kuriose Arabijos vietovėse buvo ir žydų bendruomenių, kurių nariai buvo ir žemdirbiai, ir amatininkai, ir verslininkai. (Jie buvo perdėm suarabėję; tai liudija vaikams duoti arabiški vardai ir arabiškas šeimų gyvenimo būdas bei papročiai.) Žydų bendruomenėse buvo ir konvertitų arabų, priėmusių monoteistinį tikėjimą. Tuo metu tarp arabų plito hanifizmas – monoteistinė religija, turėjusi judaizmo, krikščionybės elementų. Hanifitai, – taip buvo vadinami šios religijos išpažinėjai, – tikėjo vieną Dievą, gyveno asketišką gyvenimą.

16

MUHAMMADAS: APAŠTALAS IR PRANAŠAS

Neabejotina, kad ir pats Muhammadas žinojo apie monoteistų – žydų, krikščionių ir hanifitų – garbinamą Dievą, apie Jėzų bei pranašus, tačiau iš tradicijos laikėsi tėvų religijos, nors rodės, kad labiausiai domėjosi tik materialiniais dalykais. Sunki našlaičio dalia bei būtinybė savo prakaitu užsidirbti duoną kreipė jo dėmesį į Kureišo genties turtuolius ir didžiūnus. Mekos turtuolių ir didžiūnų gyvenimas jam rodė, kad pelnas, nors ir vargdienių sąskaita, yra gyvenimo tikslas.

Muhammadas, kaip jau užsiminta, tapo turtingos Mekos prekybininkės Khadydžos įgaliotiniu. Kadangi buvo santūrus, orus ir doras, kaimynai ir Khadydžos tarnas jį praminė *al-Amīn* – „Patikimu žmogumi“. Nors ir pasižymėjo santūra, tačiau, kaip pasakoja Ibn Ishakas, Muhammadas buvo išsiskirianti asmenybė: vidutinio ūgio, gražiai nuaugęs, plačių pečių, ilgarankis ir ilgakojis, aukšta kakta, tamsiomis blakstienomis ir giliomis, juodomis akimis. Muhammado eisena rodė jo tvirtumą, o palinkimas į priekį ir platūs žingsniai einant – veržlumą. Užšnekintas, ne tik veidu, bet visu kūnu jis atsisukdavo į užšnekinusįjį. Khadydžai Muhammadas patiko ir kaip žmogus, ir kaip tarnautojas, tad ji jam pasipiršo. (Khadydža jau buvo dusyk ištekėjusi ir maždaug penkiolika metų vyresnė negu jis.) Muhammadas sutiko Khadydžą vesti ir buvo jai ištikimas visus jos likusius 25 gyvenimo metus. Jam Khadydža pagimdė tris sūnus ir keturias dukras. Sūnūs mirė dar vaikystėje, o dukros užaugo, bet tik viena – Fatima *(Fātima)* – gyveno ilgiau už Muhammadą. Ji davė Muhammadui du anūkus: Hasaną *(Hasan)* ir Huseiną *(Husain)*. Fatima ir jos sūnūs suvaidino išskirtinį vaidmenį vėlesnėje islamo istorijoje.

MUHAMMADAS – PRANAŠAS. Vedybos su Khadydža buvo Muhammadui naudingos: jis tapo viskuo aprūpintu miestelėnu, atsirado daug laiko sau pačiam. Kadangi jis labai mėgo vienatvę, dažnai pasitraukdavo iš kasdieninio šurmulio į nuošalias vietas pamąstyti. Kaip jau sakėme, 610 m. Hyros kalno oloje jam buvo duotas apreiškimas, – Muhammadas girdėjo balsą ir patyrė regėjimą, – kuris visiškai pakeitė jo gyvenimą. Pradžioje šis regėjimas kėlė jam nerimą, baimę ir neviltį. Khadydža, sužinojusi apie Muhammado regėjimą, jį guodė ir drąsino. Be to, ji skubiai kreipėsi į vieną savo giminaitį – Hanifą, norėdama sužinoti jo nuomonę. Hanifas jai užtikrino, kad Muhammadas gavo apreiškimą iš to paties šaltinio kaip ir žydų Mozė. Todėl Muhammadas yra skirtas būti saviesiems pranašu.

Ilgą laiką po pirmojo regėjimo Hyros oloje Muhammadas naujų apreiškimų negavo. Savo misiją pradėjo tik po antrojo regėjimo 613 m., kai jam buvo liepta „keltis ir įspėti“ Mekos gyventojus. Jis skelbė, kad Dievas yra vienas, vienintelis ir amžinas visatos Viešpats ir Kūrėjas, prisikėlimo Viešpats – tas, kuris Teismo dieną teis visus žmones; žmonės už viską privalo būti dėkingi Dievui ir tik jį nuoširdžiai garbinti. Be to, visi žmonės yra lygūs prieš Dievą; turtingieji turi dalintis savo turtu su vargšais.

Muhammadas davė arabams naują tikėjimą ir viltį. Išlikusios senosios arabų religijos detalės leidžia daryti prielaidą, kad nebuvo tikima pomirtiniu gyvenimu. Pagal Muhammadą, kiekvienas žmogus po mirties turės atsakyti už visus savo darbus. Tai buvo stulbinantis teiginys, paneigiantis įsitikinimą, kad sėkmės matas gyvenime yra susikrauti turtai. Musulmonai – *atsidavusieji* tikėjimu Dievui, skelbė Muhammadas, sulauks

atpildo šiame pasaulyje, o po mirties – garbingo gyvenimo anapus. Dievas neteis pagal genčių giminystės ryšius, bet pagal tikėjimą ir *atsidavimą* Dievui. Tų, kurie neatsiduoda Dievui, laukia pragaro ugnis ir baisios kančios.

ISLAMO *UMMA* AUGIMAS. *Umma* – musulmonų bendruomenė. Pradžioje dauguma musulmonų buvo iš vargdienių ir užguitųjų tarpo. Pirmieji musulmonai buvo Khadydža bei pusbrolis Alis *(Alī)*, buvęs Muhammado vergas Zaidas *(Zajīd)*, turtingas bičiulis Abu Bakras *(Abū Bakr)*. Bemaž visi Kureišo genties kilmingieji ne tik atsisakė priimti Muhammadą kaip Dievo pranašą, bet ir sutiko jį su nuožmiu pasipriešinimu. Mat naujasis tikėjimas – islamas – prieštaravo jų savimonei ir gyvenimo būdui – ne žmogaus užimama vieta ar turtas yra gyvenimo matas, bet nuoširdus atsidavimas Dievui. Jie bijojo, kad ilgainiui Muhammadas, laimėjęs daugiau sekėjų, nesitenkins religinio vadovo vaidmeniu, bet ir perims politinį vadovavimą. Be to, Muhammado neigiamas požiūris į pagoniškų dievybių garbinimą atitraukė žmones nuo protėvių religijos ir mažino šventovės pajamas. Kureišo genties kilmingieji Muhammadą išjuokė, pavadindami jį melagiu ir „poetu“. Jie teigė, kad Muhammado apreiškimai buvo tik vaizduotės padariniai. Nepasitenkindami šmeižtu, jie pradėjo persekioti Muhammado pasekėjus.

Praėjus penkeriems metams po pirmojo apreiškimo (maždaug 615 m.), persekiojimas privertė Muhammado pasekėjus bėgti iš Mekos. Šimtinė musulmonų, nepakeldami persekiojimo, pasitraukė į krikščioniškąją Etiopiją. Čia jie buvo priimti svetingai, bet Kureišo pasiuntiniai pasivijo musulmonus ir

primygtinai pareikalavo, kad negusas musulmonus išvytų iš savo krašto, nes jie, pasiuntinių teigimu, yra žmonės, kurie šmeižia krikščionių religiją. Negusas pakvietė musulmonų vadus paneigti Kureišo pasiuntinių kaltinimus. Norėdami parodyti, kad islamas nešmeižia krikščionių tikėjimo, musulmonai perskaitė ištrauką iš Korano apie Mariją (žr. Koranas, 19, 16-34). Ir tikrai Koranas rodo didelę pagarbą Jėzui ir Marijai (žr. Koranas, 3, 35-37; 3, 42-51; 21, 91), tačiau laiko Jėzų *tik* pranašu, o ne Dievo Sūnumi. Negusas, pasiklausęs skaitinio apie Mariją, leido musulmonams gyventi Etiopijoje, nes jų mokymas neatrodė jam užgaulus. Vėliau šie Mekos bėgliai grįžo į savo kraštą.

ISLAMAS – NAUJA RELIGIJA. Pradžioje islamas nebuvo laikomas nauja religija, nes Muhammadas nemanė ir neskelbė esąs naujos religijos steigėjas. Jis sakė, kad yra Dievo pranašas – apaštalas *(Rasūl)*, siunčiamas skelbti arabų kalba tą patį apreiškimą, kuris praeityje buvo duotas Abraomui, Mozei ir Jėzui. Šių Dievo pasiuntinių mokymas ilgainiui, teigė Muhammadas, buvo iškraipytas ir pasidarė neaiškus. Muhammadas laikė save pašauktu grąžinti žydų ir krikščionių tikėjimui pirmykštį tyrumą, iš pradžių paskelbiant jį arabiškai kalbantiems žmonėms, o po to ir visai žmonijai. Pirmykščio tikėjimo esmė, anot Muhammado, yra *atsidavimas* – paklusimas visagalio Dievo valiai, galiai ir valdžiai. Arabiškas žodis *islam* ilgainiui prigijo ir tapo *atsidavimo* religijos pavadinimu. Asmenys, priklausantieji islamo religijai, yra vadinami musulmonais, t. y. žmonėmis, kurie atsiduoda Dievo valiai, galiai ir valdžiai.

Šiandien pasaulyje yra maždaug 1 200 000 000 musulmonų[14]. Trys tautos – arabai, persai (dab. iraniečiai) ir turkai –

sudaro istorinį islamo branduolį. Islamiškos karalystės, respublikos bei diktatūros apima nemažą pasaulio dalį – nuo Maroko šiaurinėje Afrikoje ligi pat Indonezijos Ramiajame vandenyne, nuo Vidurinės Azijos respublikų ligi pat Ugandos rytinėje Afrikoje.

MUHAMMADO PERSEKIOJIMAS MEKOJE. Po 619 m. Muhammado ir jo pasekėjų padėtis Mekoje darėsi vis sunkesnė. Islamo priešai naudojo ekonominį ir visuomeninį boikotą. Ir asmeniniame gyvenime Muhammadui teko patirti dar du skaudžius išbandymus – mirė mylima žmona Khadydža ir gerasis dėdė Abu Talibas. Pasekėjų nedaugėjo. Jo paties šeimos nariai pradėjo nuo jo tolti. Kureišo boikotas buvo sėkmingas.

Muhammadas pasiryžo trauktis iš Mekos, nes reikėjo surasti naują židinį savo misijai. Apie 100 km į pietryčius buvo Taifas *(Taif)*, vėsus ir derlingas „kurortinis" Mekos turtuolių mėgiamas miestas. Pasirinkdamas šį miestą Muhammadas apsiriko. Taife buvo labai branginama pagoniškos deivės Allat šventovė, o pati deivė dar nebuvo linkusi nulipti nuo savo sosto. Muhammado skelbiama Alla(h)o – vieno Dievo idėja susilaukė tokio pat atgarsio kaip ir Mekoje. Taifas Muhammadą pasitiko akmenų kruša. Net sodas, kuriame Muhammadas

14 Ne „mahometonų". Mahometonu vadindami musulmoną jį užgauname, nes islamas – *atsidavimas* Dievui, o ne Mahometui – Muhammadui ir ne per Mahammadą. Musulmonai jį vadina *Rasūl*. Šis žodis reiškia ir „apaštalas", ir „pranašas". Krikščionių atveju yra kitaip. Krikščionys santykiauja su Dievu per Kristų, su Kristumi ir Kristuje.

bandė ieškoti saugios priebėgos, priklausė vienam jo priešui. Teko grįžti ten, iš kur buvo ateita. Muhammadas, panašiai kaip Jėzus Getsemanės sode, meldėsi:

> *Viešpatie, Tau aš skundžiuosi, – esu bejėgis, man daug ko trūksta, tarp žmonių mane lydi nesėkmės. O Gailestingiausias tarp gailestingųjų, Tu esi bejėgių Viešpats, Tu esi mano Viešpats. Kam Tu mane atiduosi? Tam, kuris mane plūs? Tam, kuriam yra duota galia mane įžeidinėti ir užgauti? Tikiu, kad man nėra dėl ko sielotis, nes Tu ant manęs nepyksti. Tavo gerumas apsupa mane. Todėl noriu pasislėpti Tavo veido šviesoje – žėrėjime, kuris apšviečia tamsybes ir teisingai valdo pasaulio ateities raidą. Neleisk man niekuomet Tave supykdyti ar nevykdyti Tavo valios. Nes tik Tu esi galingas ir gali išgelbėti.*[15]

LEMTINGAS ISLAMO ĮVYKIS: HIDŽRA – PERSIKĖLIMAS; EMIGRACIJA. Kai Muhammadas grįžo į Meką, situacija staiga pasikeitė. Mekoje kasmet vykdavo religinės mugės: maldininkai iš kaimyninių oazių lankydavo Kaabos šventovę. Maldininkų būrys iš Jasribo *(Jasrib)* – oazės apie 400 km į šiaurę – klausydamiesi Muhammado pamokslo susidomėjo islamu ir pakvietė jį persikelti į jų oazę. Jasribe tuomet vyko varžybos tarp tenykščių genčių – joms buvo reikalingas arbitras. Muhammadas, norėdamas apsaugoti savo pasekėjus nuo omejadų – Kureišo genties turtuolių – užmačių, slaptai juos išsiuntė į Jasribą. O pats, kurį laiką pabuvęs Mekoje, lydimas Alio ir Abu Bakro, sekė jais ir 622 m. rugsėjo 22 d. atvyko į Jasribą. Šis įvykis yra vadinamas Hidžra *(hidžra)* – Persikėlimu, o Hidžros data žymi islamo kalendoriaus pradžią ir padalina istoriją į du laikotarpius: *prieš* Hidžrą – „nežinojimo“, t. y. politeizmo amžiai

(arabiškai *džāhiliijah*, tariama – „džāhilija“), o *po* Hidžros – islamo, t. y. atsidavimo vieno Dievo valiai laikotarpis.[16]

Islamas užgimė Mekoje, bet subrendo Jasribe. Hidžra atnešė Muhammadui sėkmę. Jasribo pavadinimas buvo pakeistas į *al-Madīnah*, t. y. (Pranašo) Miestas – Medyna. „Persikėlusieji“, arabiškai muhadžirūnai (*muhadžirūn*), sudarė ypatingą 70 asmenų branduolį – islamo avangardą. Ilgainiui jie tapo gyva jungtimi tarp Muhammado ir kitos musulmonų kartos. O Medynos gyventojus, priėmusius naująjį tikėjimą, imta vadinti ansarais *(ansar)* – „rėmėjais“. Abi grupės – „persikėlusieji“ ir „rėmėjai“ – gavo „Pranašo draugų“ – Sahabų titulą. Jie tapo islamo elitu ir islamo valstybės diduomene.

MUHAMMADAS KURIA ISLAMO VALSTYBĘ. Medynoje Muhammadas tapo skirtingų genčių vadu. Čia gentys, ilgų ir kruvinų tarpusavio ginčų nukamuotos, noriai jungėsi į *umma* – musulmonų bendruomenę ir pamažu kūrė islamo valstybės – *daula* pagrindus.

Medynos gyventojai buvo sėslūs oazės žemdirbiai; miestiečių iš Mekos persikėlimas į jų slėnį suteikė naujų galimybių. Dauguma Medynos gyventojų ėmė burtis apie naują vadą – Muhammadą, vieni nuoširdžiai priimdami islamą, o kiti ieškodami sau naudos. Medynos žydai bendradarbiauti su

15 A. Guillaume. *The Life of Muhammad*, p. 193.

16 Vakarų istorikai paprastai Hidžrą vadina „Bėgimu“. Arabiškas žodis reiškia „emigraciją“, t. y. persikėlimą, išsikėlimą. 639 m., arba 17 m. *po* Hidžros, *Umar ibn al-Khattāb*, antrasis islamo kalifas, nustatė Hidžros datą: 622 m. liepos 16 d. Islamo kalendorius naudoja ne saulės, bet mėnulio metus, jie turi tik 354 dienas.

Muhammadu atsisakė ir pradėjo rengti prieš jį sąmokslus. Toks žydų elgesys buvo vienas iš veiksnių, supriešinusių islamo ir judaizmo išpažinėjus. Atrodo, kad pradžioje musulmonai savo tikėjimą laikė nuoseklia judaizmo tąsa ir buvo tikri, kad žydų ir musulmonų bendruomenės susijungs į vieną. Pats Muhammadas tikėjosi, kad žydai pripažins, jog jis pranašas. Galbūt tik norėdamas laimėti jų pripažinimą jis perėmė kai kurias žydų religines praktikas, pvz., pasninką Susitaikymo dieną ir meldimąsi, atsigręžus veidu į Jeruzalę. Tačiau labai nedaug žydų tapo musulmonais. Dauguma jautė, kad islamo augimas kelia pavojų jų politiniam ir ekonominiam gyvenimui. Užuot priėmę Muhammadą kaip pranašą, jie jį dergė sakydami, kad tai, kas jam buvo apreikšta, prieštarauja Šventajam Raštui. Muhammadas tai neigė sakydamas, kad tik Koranas yra tikrasis Dievo žodis; be to, jis pradėjo žydus kaltinti dėl šventraščio iškraipymo. Taigi į Medynos islamo bendruomenę Muhammadui teko telkti tik arabus.

Pamažu Muhammadas suteikė islamui savitus bruožus ir nurodė savitas praktikas.

Žydiškasis Susitaikymo dienos pasninkas buvo pakeistas ištiso Ramadano *(Ramadān)* mėnesio pasninku[17]. O melstis[18] buvo įsakyta atsigręžus į Alla(h)o šventovę – Kaabą Mekoje. Bendruomeninė maldos diena iš šabo buvo perkelta į penktadienį. Muhammadas leido reikšti religinę pagarbą pabučiavimu ir Juodajam akmeniui Kaabos šventovės sienoje.

IŠPUOLIAI PRIEŠ ISLAMO PRIEŠUS. Muhammadas nepasitenkino islamo bendruomenės kūrimu Medynoje. Šis laikotarpis pasižymėjo ir naujo pobūdžio veiksmais prieš islamo priešus

Mekoje. Muhammado vedami jo pasekėjai užpuldinėjo Mekos vilkstines, keliaujančias per Medynos teritoriją. Kai kurie istorikai teigia, kad tai buvo daroma dėl ekonominių priežasčių[19], nes „persikėlusieji“ stokojo maisto ir buitinių reikmenų. Kiti istorikai mano, jog užpuldinėjimų priežastys kitos[20]. „Persikėlusiuosius“ pasiekusios žinios, kad Mekoje yra persekiojamos jų šeimos ir grobiamas jų turtas. Nuoseklu, kad buvo reikalaujama keršto, o Muhammadas Mekos vilkstinių užpuolimais bandė nuraminti savo pasekėjus.

Pirmasis žygis buvo surengtas praėjus dvejiems metams po Hidžros. Muhammadą pasiekė žinia, kad pro Medyną turi praeiti turtinga vilkstinė. Prie Badro *(Badr)* oazės, į pietvakarius nuo Medynos, jis suruošė pasalą. Tačiau žinia apie pasalą laiku pasiekė vilkstinės vadovą Abu Sufijaną *(Abū Sufian)*, tad jis suspėjo susisiekti su Meka, kuri atsiuntė 900 ginkluotų vyrų ir būrį merginų, turėjusių drąsinti vyrus kovai. Muhammadas pajėgė sutelkti tik 312 musulmonų, tačiau trauktis iš pasalos jau nebuvo galima. Abu Sufijanas buvo tikras, kad turi progą pamokyti Muhammadą ir jo pasekėjus bei priversti juos

17 Ramadanas yra 9-asis mėnuo islamo kalendoriuje.

18 Ir šiandien maldai kviečiama ne medinėmis terkšlėmis, ne varpais ar avino ragu, kaip daro krikščionys ir žydai, bet kaip nurodė Muhammadas, liepęs Bilalui *(Bilal)* savo balsu tai daryti. Bilalas buvo pirmasis muazynas *(muazzīn)* – šauklys, nustatytu laiku kviečiantis maldai.

19 Žr. P. H. Hitti. *Islam.* A Way of Life (South Bend, ĮN; Regnery/Gateway, 1970), p. 15.

20 Žr. M. G. S. Hodgson. *The Venture of Islam: The Classical Age of Islam* (Chicago, IL: Chicago University Press, 1974), p. 172-180.

palikti Meką ir jos prekybos kelius ramybėje. Pats Muhammadas vadovavo mūšiui iš netoliese buvusios priedangos, skirdamas daug laiko maldai. Mekiečiai kovėsi be jokio plano ir buvo nedrausmingi. O musulmonai kovojo už išlikimą ir Alla(h)ą; anot arabų istorikų, juose degė ryžtas laimėti mūšį. Mekiečiai kovojo tik dėl daiktų; jie buvo nugalėti: 70 žuvo mūšyje, o 70 buvo paimti į nelaisvę. Musulmonai prarado 14 savųjų – jie tapo pirmaisiais islamo kankiniais. Mekos kureišai buvo nugalėti.

Musulmonų pergalė prie Badro oazės davė nepaprastus rezultatus. Arabams ji buvo tikras stebuklas – ženklas, kad Alla(h)as laimina Muhammado misiją, kad jis liudija, jog Muhammadas yra jo pranašas. Be to, nugalėtojams atiteko visas grobis, kurį jie pasidalijo tarpusavyje. Buvo galima daryti išvadą, kad dalyvavimas kovoje už Alla(h)ą gali duoti naudą – ne tik danguje, bet ir žemėje: mirusieji eina tiesiai į dangų – rojų, o laimėjusieji apdovanojami materialinėmis gėrybėmis.

Mūšis, kurį galima laikyti mūšiu tarp monoteizmo ir politeizmo, buvo laimėtas. Badro pergalė tapo įkvėpimo šaltiniu būsimiems islamo išpažinėjų žygiams (žr. Koranas, 3, 13; 8, 5-19. 42-48).

Badro pergalė pažemino musulmonų priešus, bet jų nesunaikino. Mekos kureišai nebuvo linkę lengvai pasiduoti Medynos musulmonams. Sekančiais metais (625 m.) 3000 mekiečių, vedami to paties Abu Sufijano, užpuolė musulmonus Uhudo *(Uhud)* vietovėje prie Medynos. Šį kartą musulmonai buvo priversti trauktis iš mūšio; pats Muhammadas buvo sužeistas. Tačiau mekiečiai savo pergalės neišnaudojo, o musulmonai tebegyveno Badro pergalės dvasioje. Abi pusės ruošėsi lemiamam mūšiui.

Šis mūšis įvyko 627 m. – 5-aisiais metais po Hidžros, kai Mekos kureišai nusprendė susidoroti su Muhammadu ir sunaikinti Medyną. Abu Sufijanas sutelkė mekiečius, samdinius beduinus, vergus ir žydus – 10 000 vyrų ir 611 raitelių – žygiui į Medyną. Muhammadas, išradingo persų konvertito patariamas, įsakė iškasti griovius tose vietose, kur buvo galima tikėtis raitelių puolimo. Grioviai visiškai sutrikdė mekiečius, išvesdami iš rikiuotės kavaleriją. Kadangi beduinai, mekiečių samdiniai, kovojo dėl grobio, o grobio nebuvo, Medynos apgultyje jie dalyvauti atsisakė. Kovoje prieš musulmonus mekiečiai bandė pasinaudoti Medynos žydais, tačiau derybos tiktai gaišino laiką. Orui atšalus, po 40 dienų apgulties, mekiečiai pasitraukė nuo Medynos. Šį mūšį imta vadinti Griovių kautynėmis; jis minimas Korane (33 sūroje).

MUHAMMADAS IR MEDYNOS ŽYDAI. Muhammadas, sužinojęs apie per apgultį vykusias Medynos žydų derybas su mekiečiais, įsakė nubausti mirtimi visus vyrus – apie 600 asmenų, moteris bei vaikus padaryti vergais, o nuosavybę atimti. Jasribo gyventojams toks žiaurus islamo vado elgesys buvo netikėtas. Atrodo, kad Muhammadas šiuo veiksmu parodė ne tik žydams, bet ir visiems būsimiems priešams, kad priešiškumas nebus toleruojamas. Saviškiams arabams jis pareiškė, kad tarpusavio genčių giminyste paremti tarpusavio ištikimybės ryšiai, taip dažnai vedę į kruvinus kivirčus, nebegalioja. Vienintelė tarpusavio ištikimybės ištaka ir visiems vienintelis pagrindas, kurį nuo šiol pripažino Muhammadas, yra islamas – atsidavimas Alla(h)o valiai, o ne kraujo giminystės ryšiai. Atsidavimu Dievui rėmėsi musulmoniškoji savimonė ir tapatybė.

ISLAMAS — NAUJAS TAPATYBĖS PAGRINDAS. Islamo istorikai rašo, kad Muhammadas iš Dievo gavo dar ir kitų apreiškimų bei mokė, kad islamas neatsiejamas nuo tautos ir bendruomenės. Tikėjimo ryšiai, paremti atsidavimu Dievui, įpareigoja ginti vargdienius, išlaisvinti užguituosius. Ir moteris, iki tol laikyta vyro nuosavybe, turi savo teises (žr. Koranas, 4). Remdamasis Dievo apreiškimu, Muhammadas davė pradžią nuostatams apie paveldėjimą, mokesčius, karybą ir bendruomeninę labdarą, – visapusiškai aptarė islamo teisėtvarką.

Tolimos Arabijos pusiasalio gentys siuntė pas Muhammadą pasiuntinius, norėdamos susitarti dėl įsijungimo į naująją bendruomenę. Ir pats Muhammadas rašė laiškus arabų gentims, siuntė savo pasiuntinius, siūlydamas atsiduoti Alla(h)o valiai ir priimti islamą. Taip pamažu pajungdamas sau arabų gentis, Medynoje jis kūrė būsimos musulmoniškos valstybės pamatą – ummą.

MUHAMMADAS KELIAUJA Į MEKĄ. 628 m., 6 m. po Hidžros, Muhammadas, lydimas 1400 pasekėjų, surengė šventąją kelionę į miestą, kuriame gimė islamas. Mekiečiai, sužinoję apie tokią didelę jėgą, mūšiui surinko 200 raitelių. Tačiau nei vieni, nei kiti pradėti kovos nesiryžo. Priešingai, imta tartis ir buvo sutarta, kad reikia sudaryti paliaubas dešimčiai metų. Be to, musulmonai sutiko grįžti atgal į Medyną neaplankę Mekos, o mekiečiai pasižadėjo kitąmet priimti juos kaip piligrimus – hadžo *(haddž)* dalyvius. Abi pusės jautėsi laimėjusios, tačiau iš tikrųjų laimėjo Muhammadas, nes šia sutartimi buvo pripažinta, kad yra lygus su Kureišo genties vyraujančiu klanu – omejadais. Pareikšdamas norą atlikti hadžą pagal senovišką arabų paprotį, jis parodė arabams, kad islamas yra religija „arabišku veidu“.

MUHAMMADAS IR KRIKŠČIONYS. Dievas yra Vienas. Islamui kuriantis kaip valstybei, Muhammadas neturėjo progos užmegzti ryšius su krikščionių bendruomenėmis, kaip tai buvo įvykę su žydais. Susidūrimai su krikščionimis buvo daugiau asmeninio pobūdžio ir su pavieniais asmenimis. Be krikščionės (koptės) sugulovės, Muhammadas turėjo krikščionį (etiopą) vergą, o vėliau įsūnį Zaidą *(Zaid)*.[21] Musulmonų legenda pasakoja apie Muhammado mokytoją krikščionį (sirą), vardu Bahiras, kurį būsimasis pranašas sutikęs kelionėje vilkstine į Damaską.[22]

Artimiausios krikščionių arabų bendruomenės buvo pietiniame Hidžazo pakraštyje – Nadžrane *(Nadžrān)* ir šiaurėje – palei Siriją ir prie Persijos. Jos priklausė sirų krikščionių bendrijai, kurios kristologija buvo pasmerkta Bažnyčios susirinkimuose (451 ir 553 m.), tad Muhammado pažintis su krikščionybės doktrina buvo paviršutiniška.

Korane Evangelija – *indžyl (indžīl)*, t. y. *euangelion* (gr.), minima vienuolika kartų penkiose skirtingose sūrose; apie apaštalą Paulių bei jo laiškus net neužsimenama. Jame paskelbiama, kad Muhammadas yra „pranašų antspaudas“, o Koranas – galutinis Dievo žodis.

Korane minimi keturi Naujojo Testamento asmenys: Jonas Krikštytojas – Jahyja *(Jahīja)*, Marija, Zacharijas ir Jėzus. Jėzus – *Īsā* – yra žymiausias, o savo antgamtiniu gimimu skiriasi nuo kitų pranašų (žr. Koranas, 3, 42-48). Būdamas Mesiju žydams (žr. Koranas, 4, 49-60), o krikščionims „Dievo Žodžiu“ (žr. Jn 1, 1),

21 Khadydžai mirus, Muhammadas vedė dar keletą žmonų – 9(?), tarp kurių buvo ir krikščionė Mirjama.

22 Žr. A. Guillauime. *The Life of Muhammad*, p. 79-81.

jis yra Dievo „ženklas“ (žr. Koranas, 23, 50). Apie Dievo įgaliojimą Jėzui liudijo jo veiksmai – stebuklai (žr. 3, 49-50). Pagal Koraną, Jėzus ne tik pagydė ligonius, kai pradėjo savo žemiškąją veiklą, bet darė stebuklus dar lopšyje (žr. 3, 49; 5, 110), – atrodo, kad pakartojama tai, kas teigiama koptų apokrifinėje „Vaikystės evangelijoje“. Jėzus, pagal Koraną, nebuvo nukankintas, t. y. nukryžiuotas (žr. 4, 1-57), bet paimtas – „užžengė“ pas Dievą (žr. 4, 158-159; 3, 55).

Tai, kad Muhammado pažintis su krikščionybės doktrina buvo paviršutiniška, patvirtina neteisinga Švč. Trejybės ir mokymo apie Įsikūnijimą interpretacija. Jam atrodė, kad krikščionys tiki tris dievus: dievą Tėvą, dievą Sūnų, dievą Šventąją Dvasią. O tai, mokė Muhammadas, visiškai nesiderina su pagrindine islamo tiesa: Dievas yra *Vienas.*

Teiginys apie Jėzaus dievišką sūniškumą galėjo būti panaudotas įrodyti, kad Alla(h)as turi sūnų ir dukterų, todėl Koranas siekė paneigti krikščionių mokymą apie Švč. Trejybę ir Įsikūnijimą. „Jūsų Dievas yra vienas Dievas“ (Koranas, 16, 22), „Sakyk: Jis yra Alla(h)as, Vienintelis! Alla(h)as, amžinai visų šlovinamas! Jis nei pradeda, nei yra pradėtas“ (Koranas, 112, 13). „O Jėzau, Marijos sūnau! Ar tu sakei žmonijai: ‘Laikyk mane ir mano motiną dviem dievais šalia Dievo‘?“ (Koranas, 5, 116). Jėzus ir Marija yra dažnai minimi Korane kartu, o Marijai suteikiami antgamtiniai bruožai. Nepaisant minėtų nesusipratimų, Muhammadas krikščionių atžvilgiu visada buvo žymiai draugiškesnis negu žydų; su krikščionimis jis nė karto nesuėjo į kruviną sankirtį.

630 m., 8 metais po Hidžros, krikščionių bendruomenė iš Nadžrano savo noru pasiuntė delegaciją į Medyną pareikšti pagarbą Muhammadui. Iš Muhammado jie gavo sutartį, pagal kurią:

[Jie] turi teisę būti Alla(h)o globoje ir Muhammado, pranašo ir Alla(h)o apaštalo, apsaugoje. Ši apsauga užtikrina jų asmens, religijos, nuosavybės saugumą, – visų, įskaitant ir tuos, kurie yra kelionėje, ir tuos, kurie yra namie, jų kupranugarius, pasiuntinius, paveikslus [šventovės piešinius ir kryžius]. Ikišiolinė jų visuomeninė padėtis nepasikeis, nebus keičiamos jų pamaldos nei jų ženklai. Vyskupui leidžiama eiti savo vyskupiškas pareigas, vienuoliui – vienuoliškas, o zakristijonui – atlikti savo darbą, kad ir kokios svarbos būtų jų užduotis. Šie krikščionys nebus laikomi atsakingi už iki islamiškojo laikotarpio nusikaltimus ar kraujo praliejimą. Jie nebus šaukiami atlikti karinės prievolės nei verčiami mokėti dešimtinę.[23]

KAIBARO (KHAĪBAR) ŽYDAI. Muhammadas, sudaręs paliaubas su Meka, nutarė užbaigti konfliktą su savo priešais šiaurėje nuo Medynos – su Kaibaro oazės žydais. Tuo metu žydai buvo susipykę su Mekos omejadais ir kaimynystėje gyvenusiais beduinais – atsisakę sąjungos, todėl buvo visiškai izoliuoti. Muhammadas su 1600 kareivių užpuolė vieną po kitos Kaibaro žydų tvirtoves. Kaibaro žydai neturėjo centrinės vadovybės, be to, buvo beduinų palikti savo likimui. Jie pasidavė, priimdami Muhammado sąlygas. Šį kartą Muhammadas žydų nežudė, o tik kai kuriuos paėmė į nelaisvę bei atėmė didesnę dalį nuosavybės ir pusę datulių derliaus. Vėliau

23 Al-Baladhuri. *Origins of the Islamic State* (Kitab Futuh al-Buldan). Vertė Philip K. Hitti (New York, NY, 1916; perspausdinta Beirute, 1966), p. 100-101.

likusios žydų kolonijos musulmonams pasidavė be kovos ir gavo geresnes sąlygas. Religinis pasipriešinimas islamui Arabijos pusiasalyje buvo visiškai sužlugdytas.

PASIDUODA IR MEKA. Muhammadas, įsitvirtinęs Medynoje ir sužlugdęs žydų pasipriešinimą islamui, nutarė susidoroti su Meka. Omejadai – vadovaujantis Kureišo genties klanas – patyrę ilgus ir skaudžius pralaimėjimus, taip pat buvo pasiruošę taikytis – jų vadas Abu Sufijanas suvokė, kad jau laikas tartis su Muhammadu. Daugelis mekiečių jam pritarė.

Po Medynos apgulties buvo aišku, kad musulmonų neįmanoma nugalėti jėga. Be to, pergalės prieš žydus ir sutartys su beduinų gentimis parodė Muhammado galią. Didėjanti jo įtaka trukdė Mekos prekybai ir ją žlugdė. Kita vertus, musulmonų noras atlikti hadžą į Kaabą mekiečiams padarė didelį įspūdį: musulmonai buvo ir drausmingi, ir elgėsi kaip tikri arabai. Aiškėjo, kad Muhammadas nenaikina papročių, bet stiprina arabus, keisdamas jų savimonę ir praplėsdamas akiratį vieno Dievo garbei. O svarbiausia, musulmonų religinė ir karinė sėkmė teikė medžiaginę gerovę. Mekiečiams, siekusiems pelno, buvo aišku, kad apsimoka rasti bendrą kalbą su musulmonų sąjūdžiu.

Abu Sufijanas buvo pasiųstas į Medyną deryboms neva dėl vieno sunkiai sprendžiamo, kruvino giminystės vaido. Istorikams nėra aišku, kaip jam Medynoje sekėsi. Viena yra tikra: tuojau pat po derybų Muhammadas pradėjo telkti musulmonus ginkluotam žygiui. Buvo skelbiama, kad bus žygiuojama šiaurėn – Sirijos ir Palestinos link. Atėjus žygio metui, didžiulė 10 000 musulmonų kariauna patraukė į pietus – Mekos link.

SAUDO ARABIJOS KARALYSTĖ –
šalis, kurioje gimė ir gyveno pranašas Muhammadas

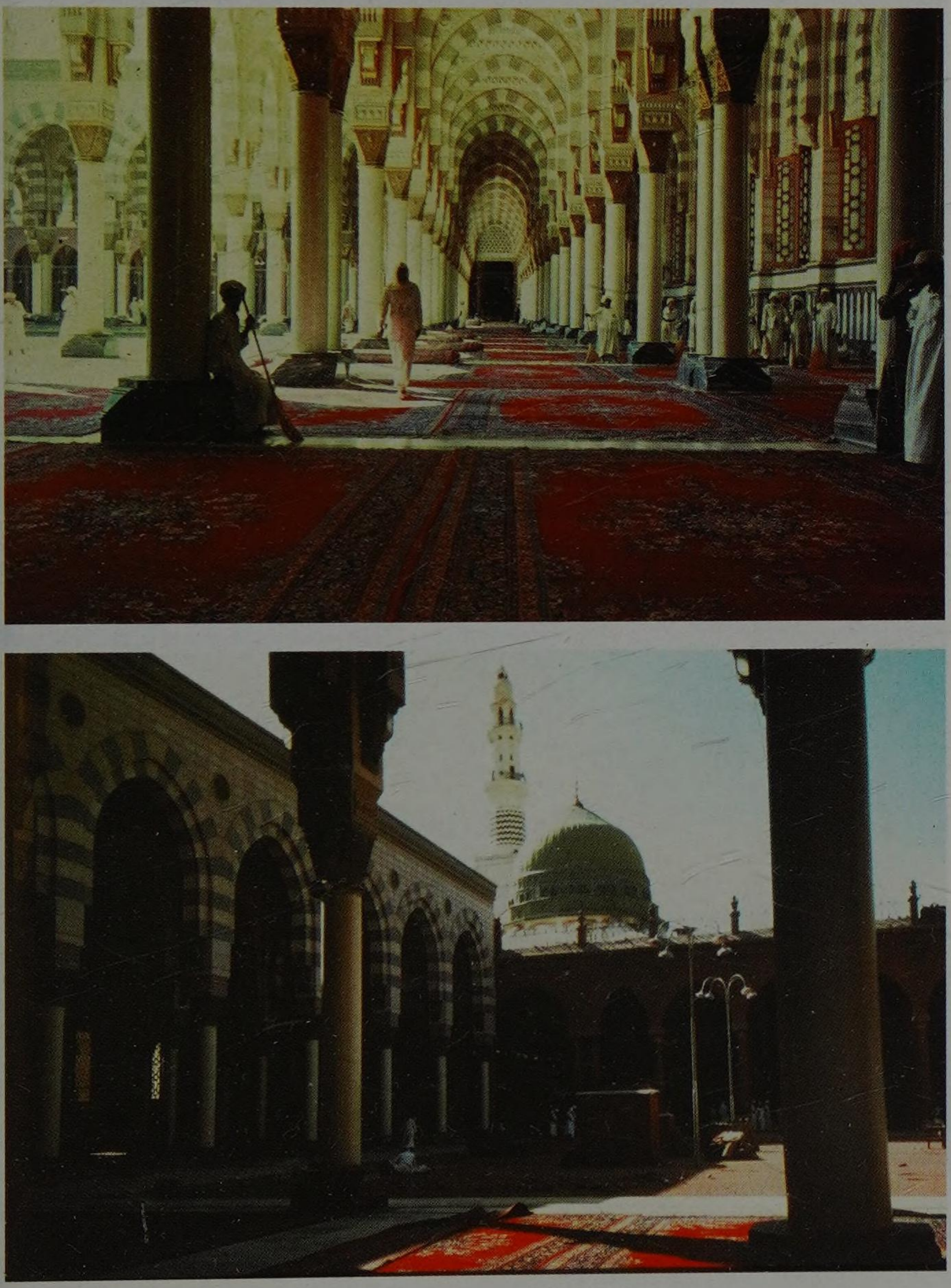

1-2. Medyna. Pranašo Muhammado mečetės kiemas

3. Medyna. Pranašo Muhammado mečetės interjeras
4. Meka

SAUDO ARABIJOS KARALYSTĖ

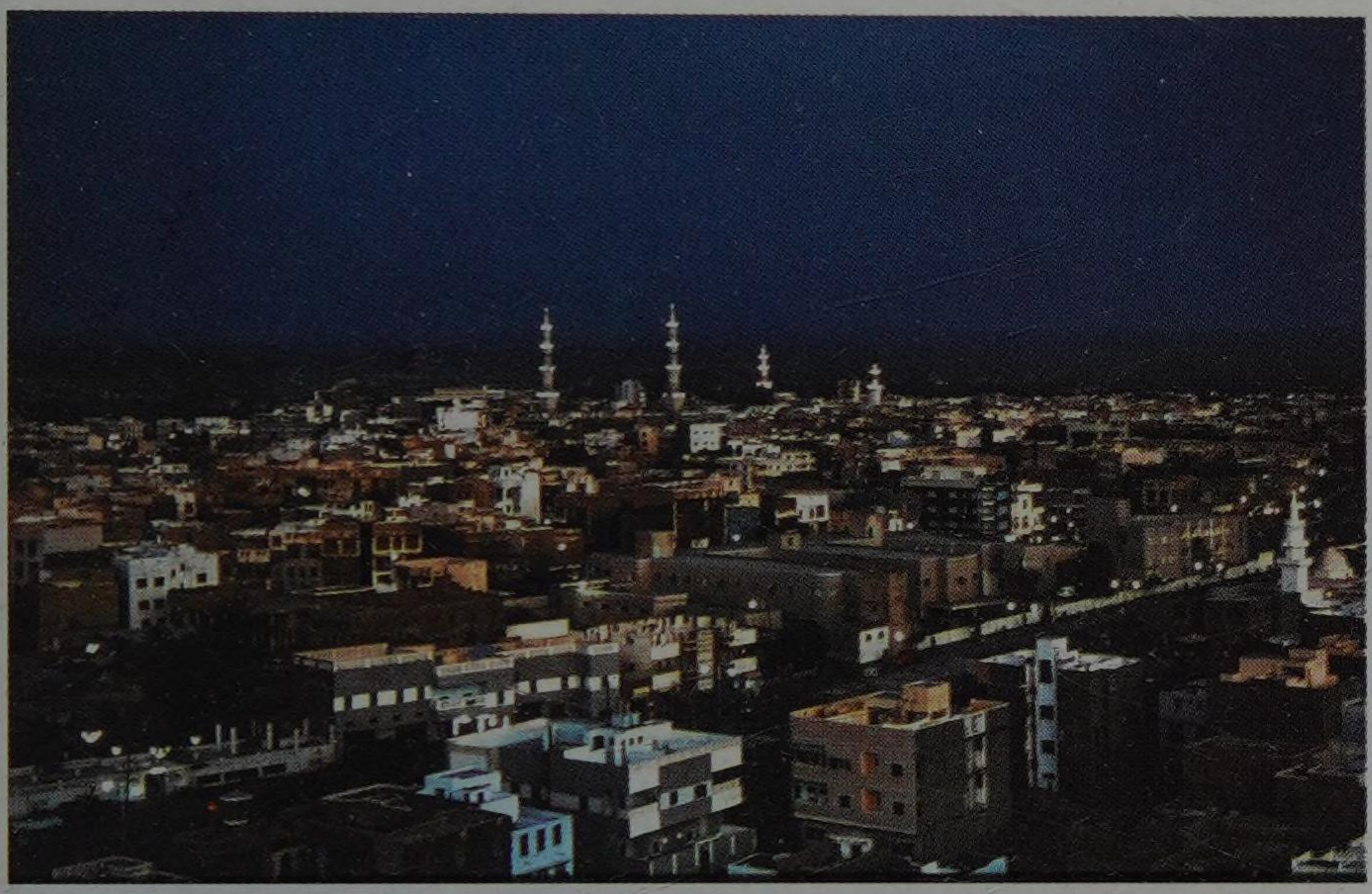

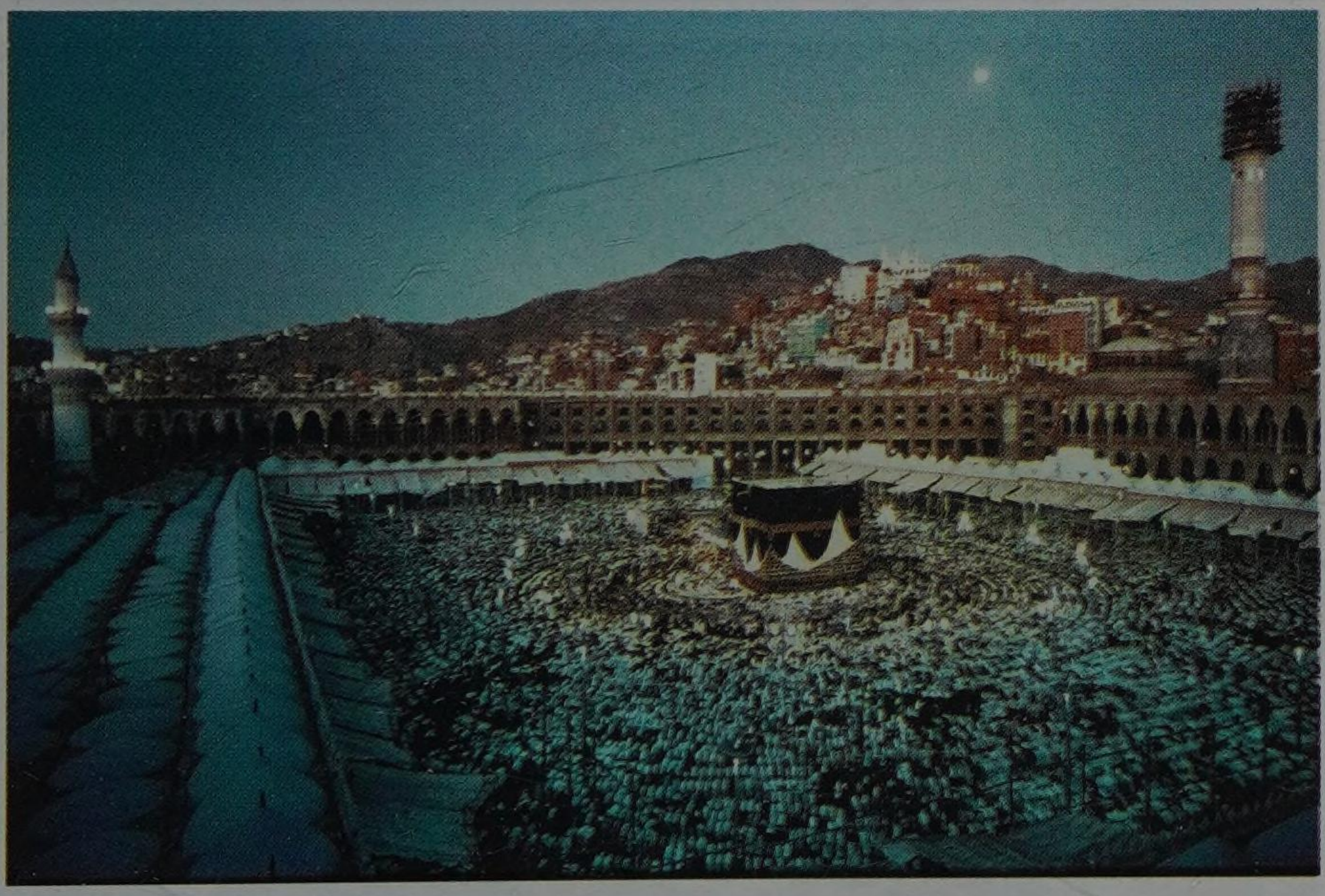

5. Meka saulei leidžiantis
6. Meka. Didžioji mečetė per Haddžą

7-8. Meka. Kaabos šventykla

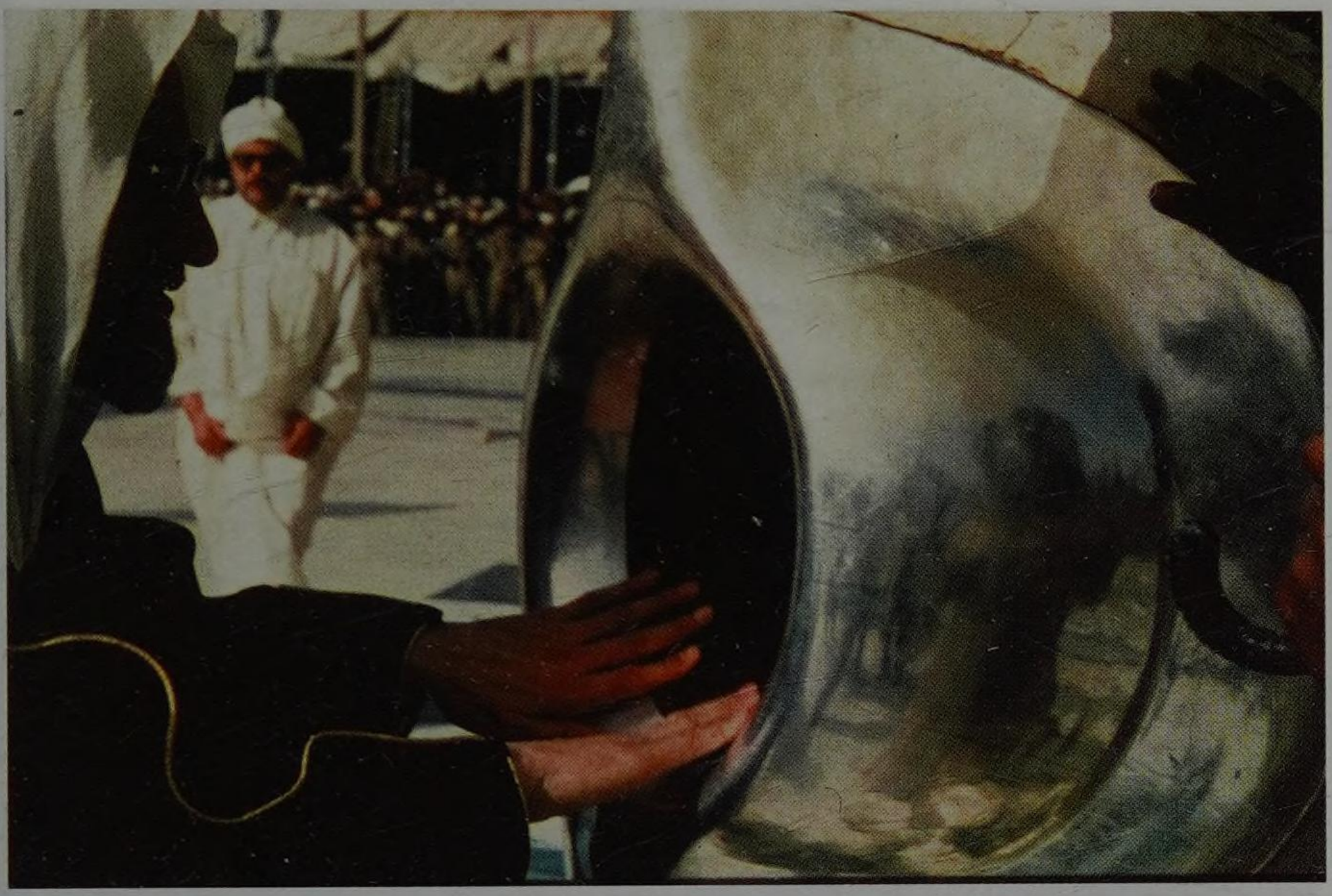

9. Meka. Kaabos šventykla. Maldininkas liečia Juodąjį akmenį
10. Arafato slėnis ir kalnas. „Stovėjimo prie Arafato“ apeiga, atliekama per Haddžą

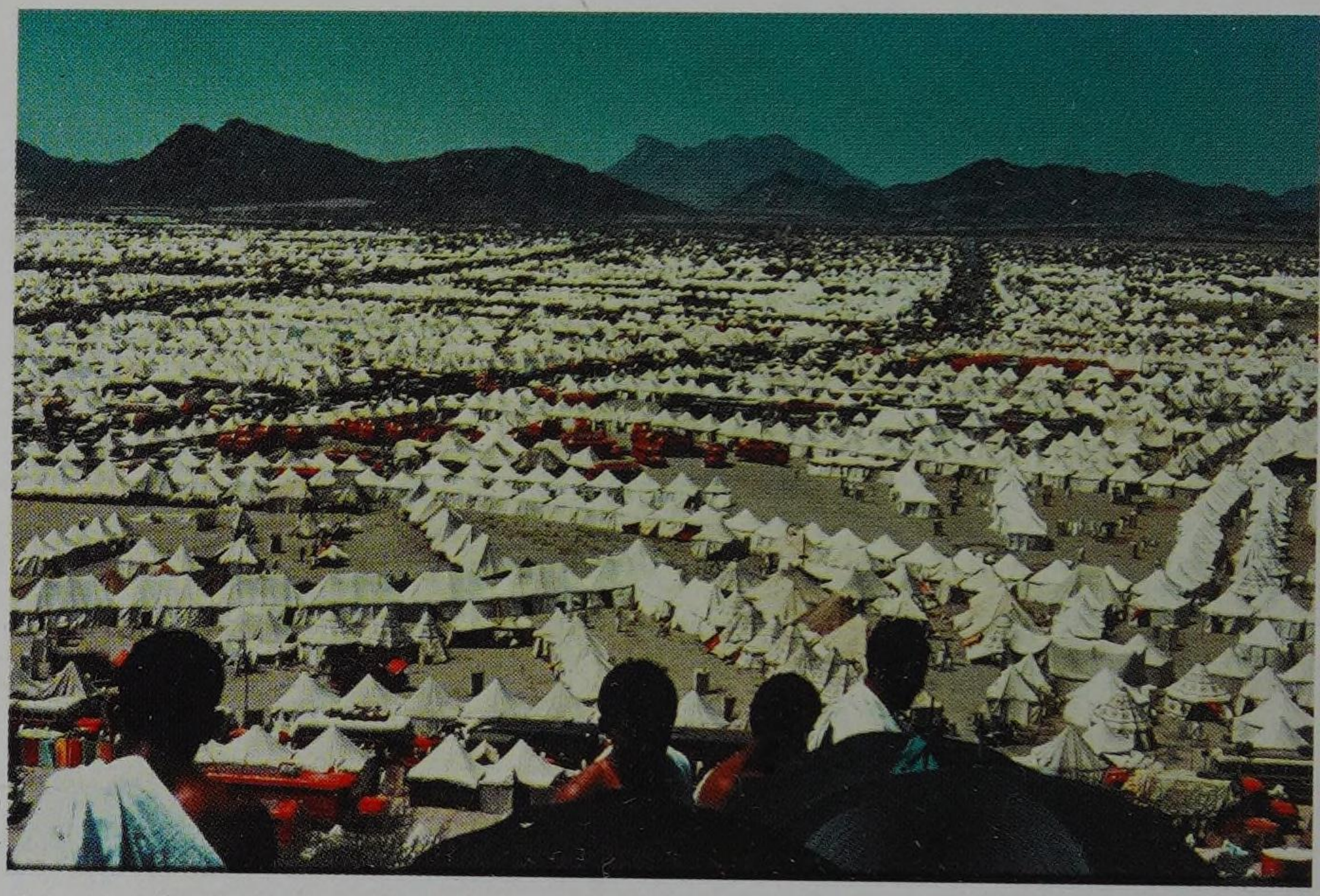

11. Arafato slėnis. „Stovėjimas prie Arafato“

SAUDO ARABIJOS KARALYSTĖ

SIRIJOS ARABŲ RESPUBLIKA.

Čia buvo Omejadų kalifato kultūrinis ir politinis centras

12. Damaskas. Pagrindinės Omejadų mečetės „Jėzaus minaretas“, per kurį, kaip tiki musulmonai, žemėn sugrįšiąs Jėzus
13. Damaskas. Pagrindinės Omejadų mečetės kiemas

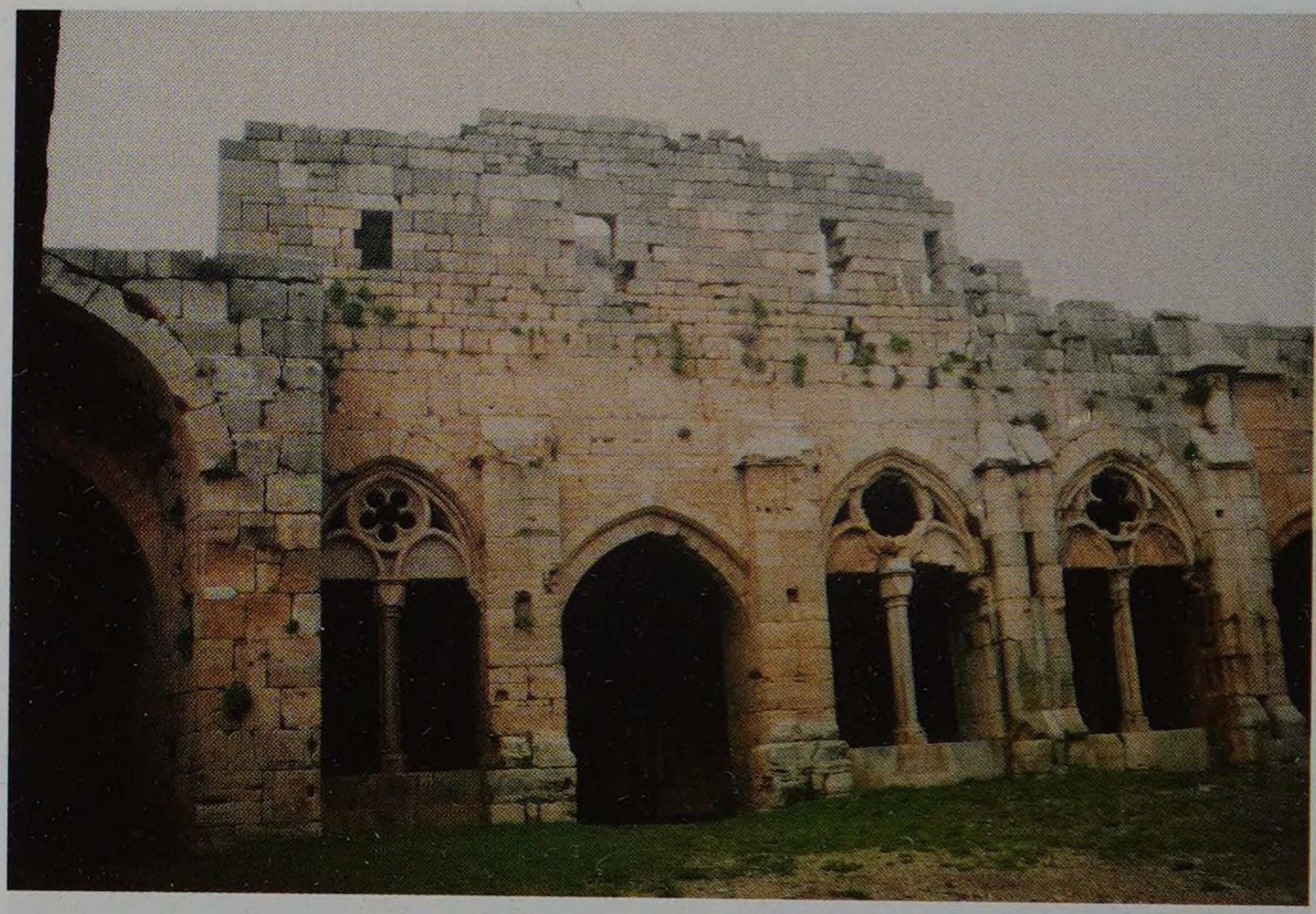

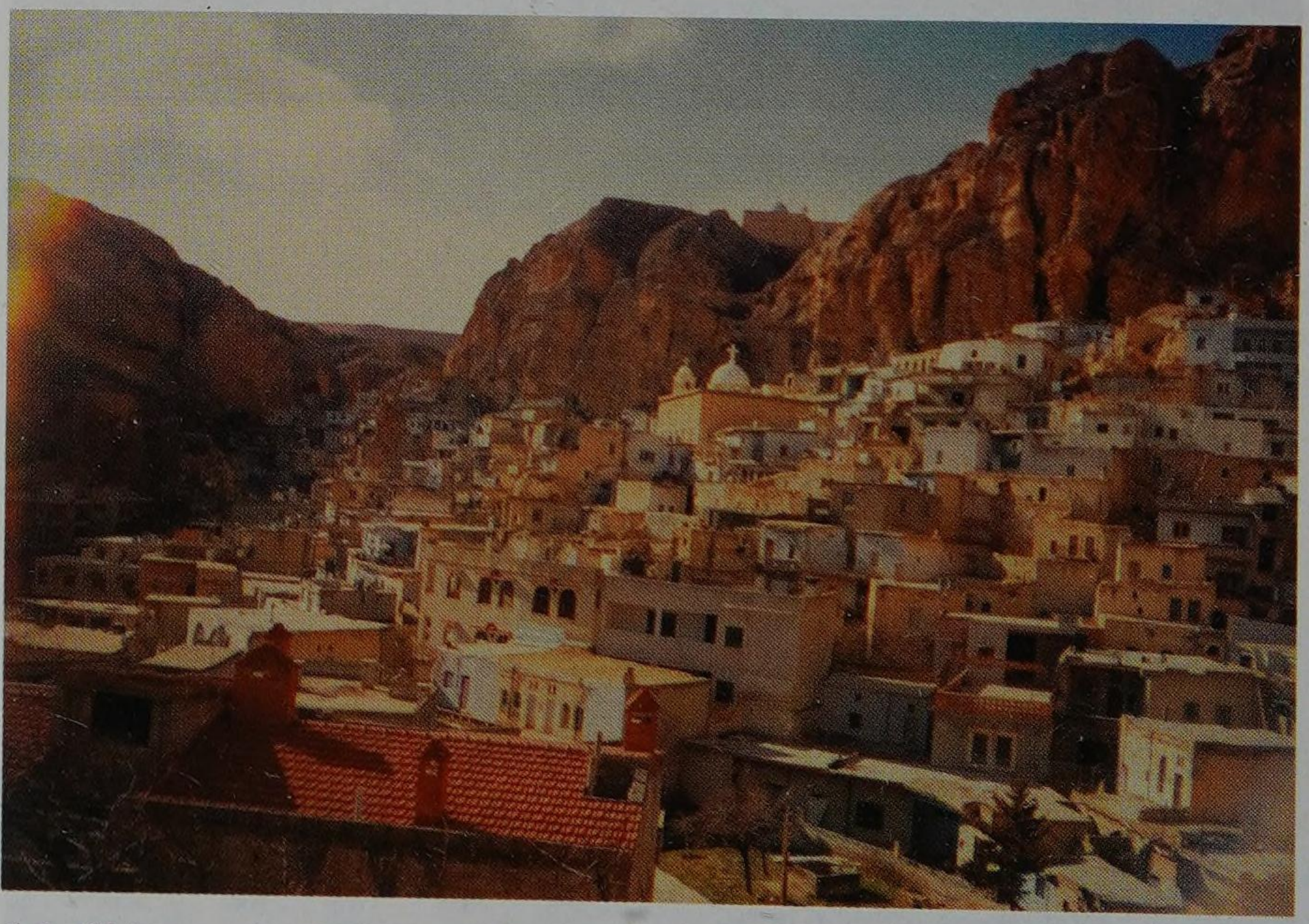

14. Chimsas. Kryžiuočių pilis, menanti Sirijoje sukurtos kryžiuočių Antiochijos kunigaikštystės [1098-1268] laikus
15. Maalūla – sena krikščionių gyvenvietė. Čia palaidota šv. Teklė

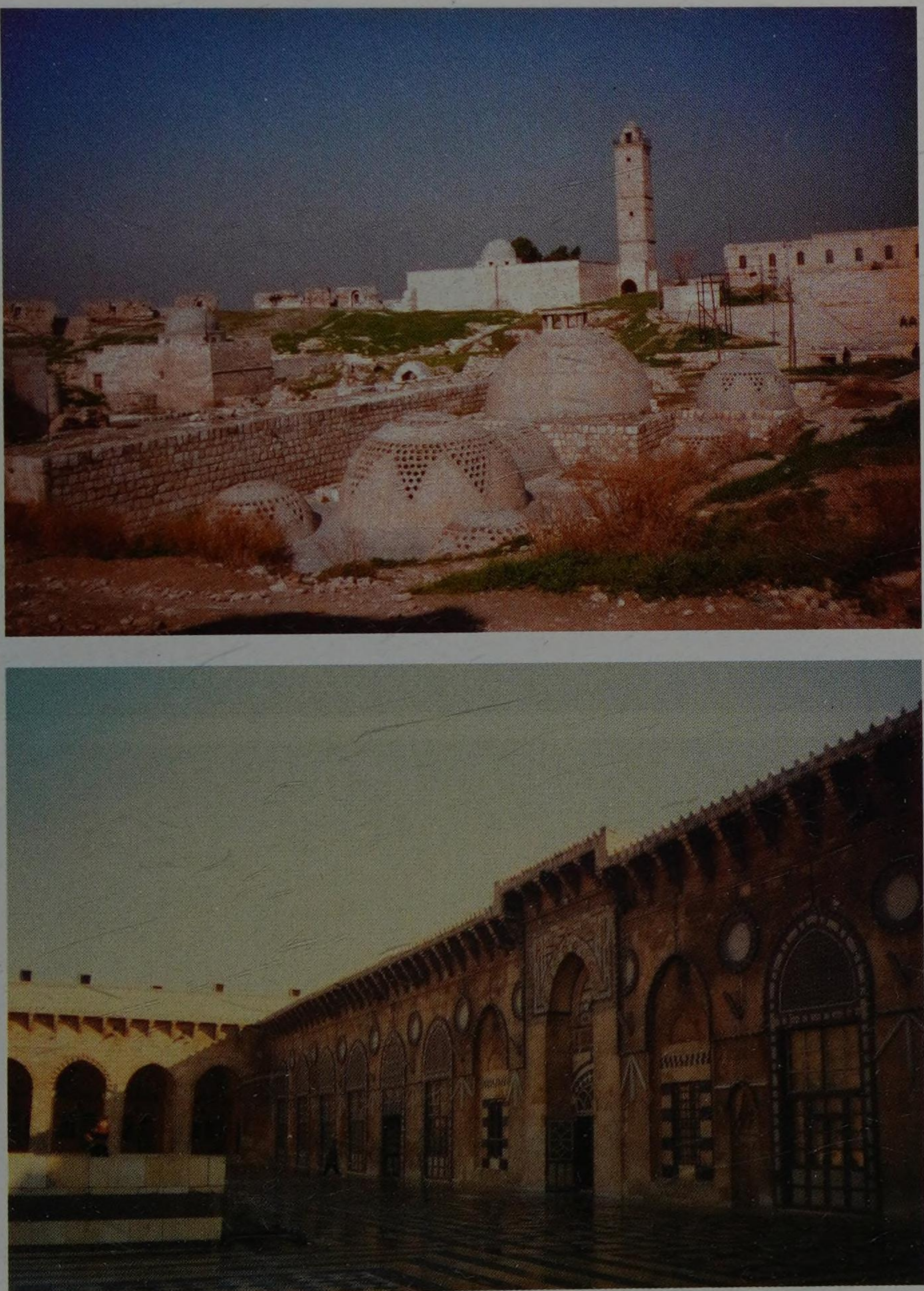

16. Chalebo citadelės viduje
17. Chalebas. Pagrindinės Omejadų mečetės kiemas

EGIPTO ARABŲ RESPUBLIKA – šalis, Fatimidų dinastijos laikais tapusi islamo pasaulio žiburiu

18. Kairas. Žvelgiant nuo mečetės kupolo.
19. Kairas. Al Azhar universiteto (įk. X a.) mečetės kiemas

20. Kairas. Muezinas kviečia tikinčiuosius melstis

EGIPTO ARABŲ RESPUBLIKA

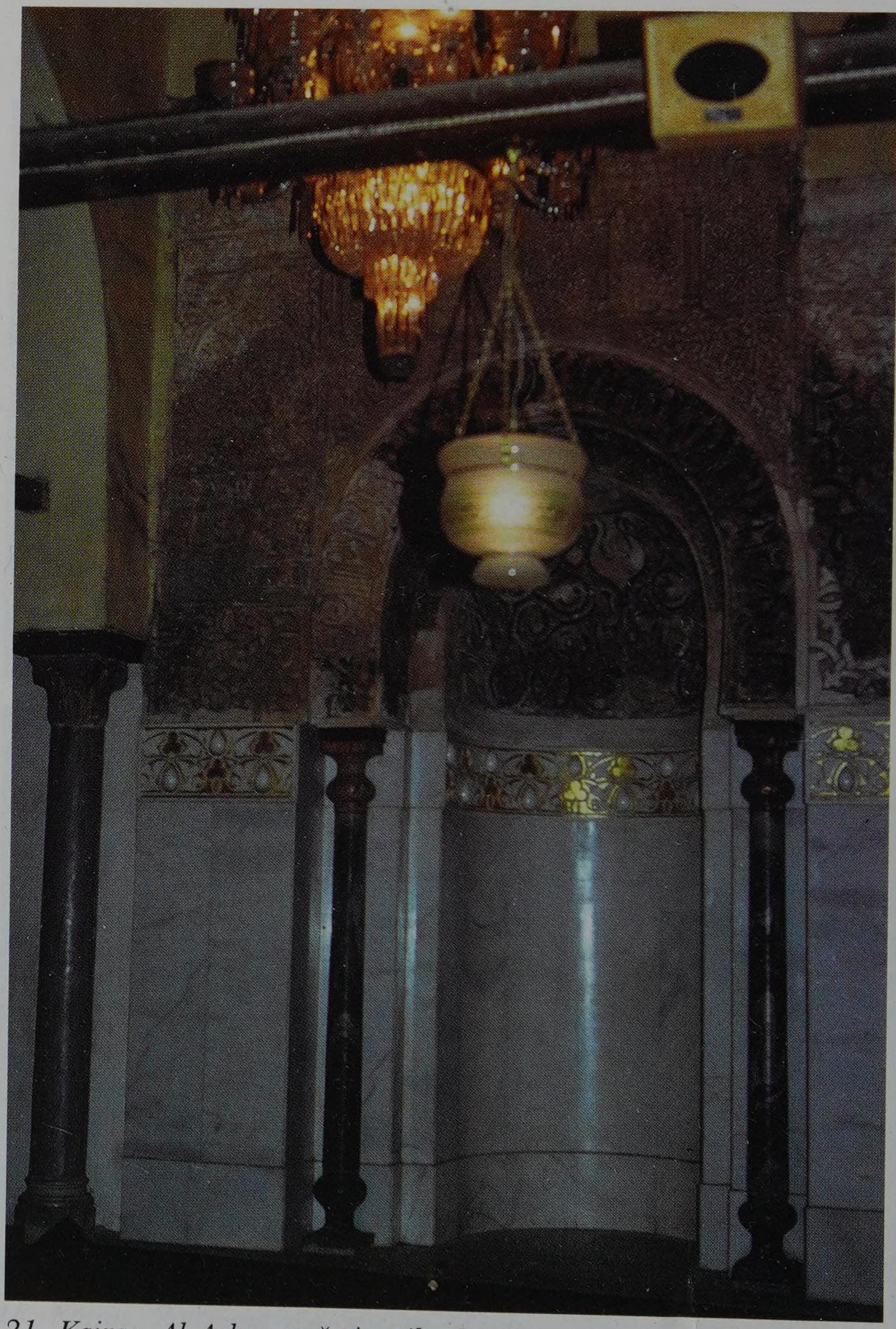

21. Kairas. Al Azhar mečetės mihrabas

UZBEKISTANO RESPUBLIKA.
Turtingiausias Samanidų valstybės (IX-X a.; susidarė yrant Kalifatui), apėmusios Maveranachrą, Chorasaną, Šiaurės ir Rytų Persiją, kraštas

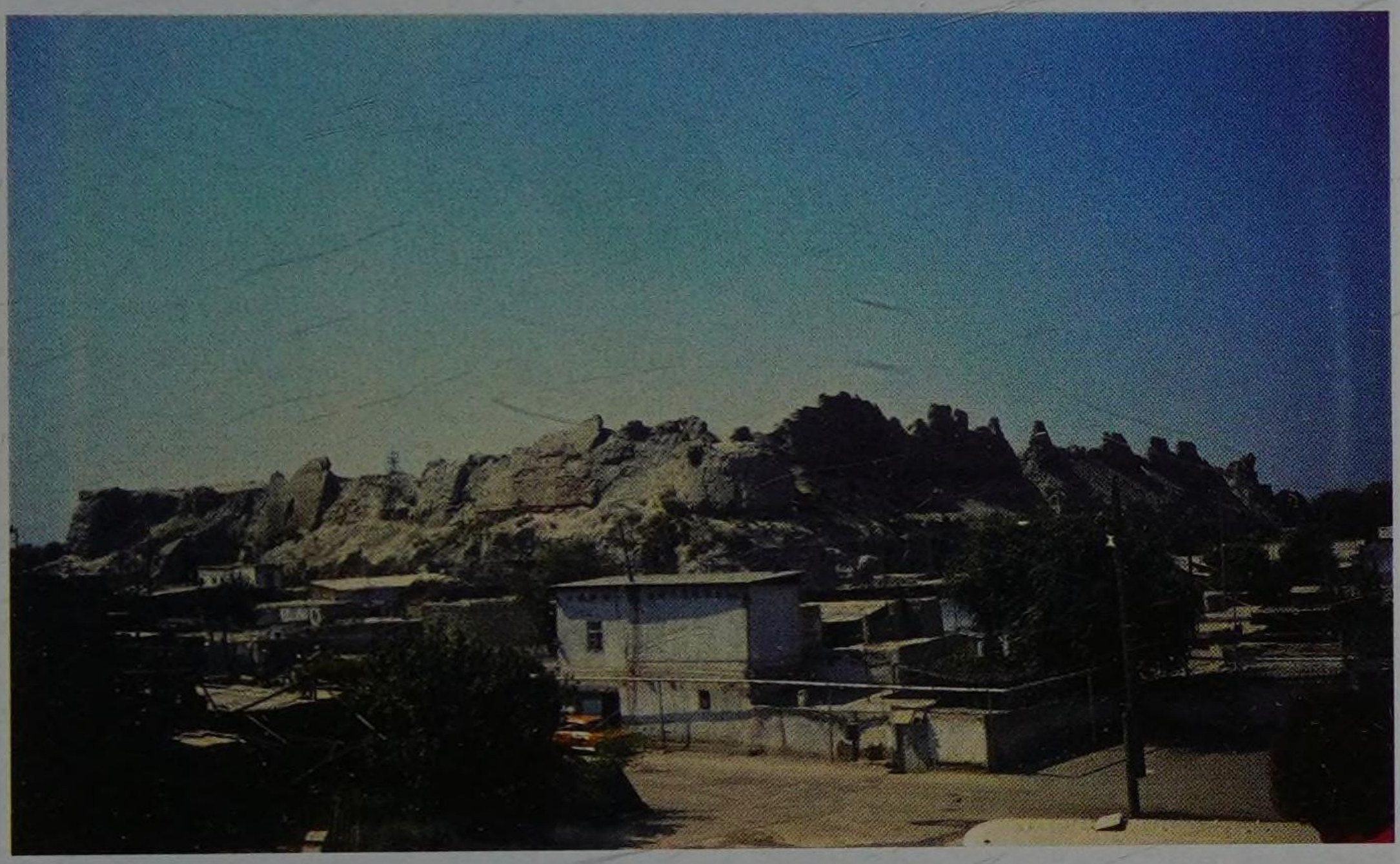

22. Bucharos miestas, kadaise buvęs „islamo ramsčiu“
23. Buchara. Vienų iš vienuolikos Bucharos vartų (Sitorai Mochi Chossa) bokšteliai

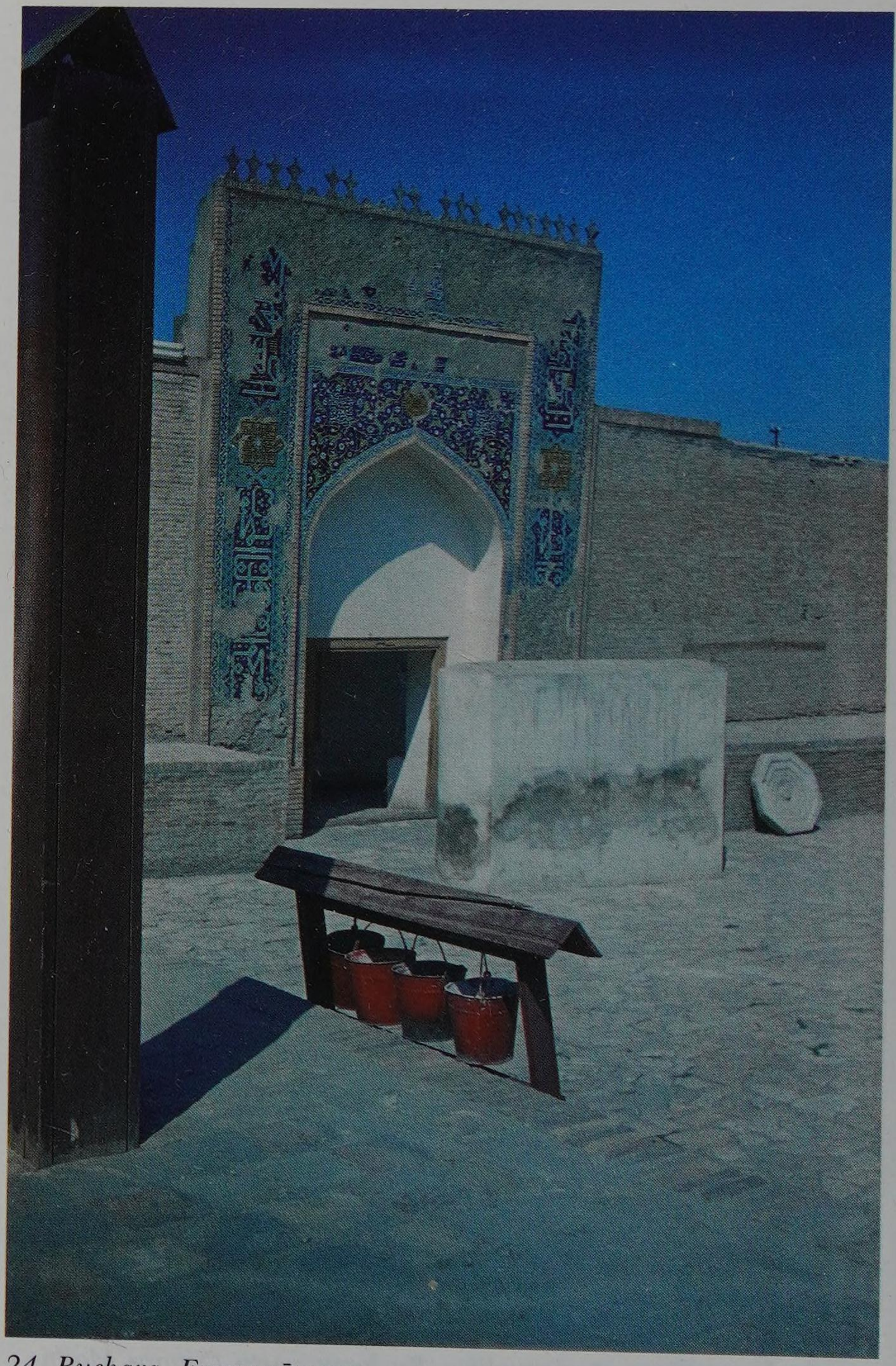

24. Buchara. Emyro rūmuose

25. Buchara. Viduramžių šventovės interjeras
26. Samarkandas. Šach i Zindos („Gyvojo Valdovo“) nekropolio (XI-XV a.), pastatyto Muhammado pusbrolio ibn Abbaso palaidojimo vietoje (Samarkande, anot legendos, jis buvo nužudytas), gatvelė

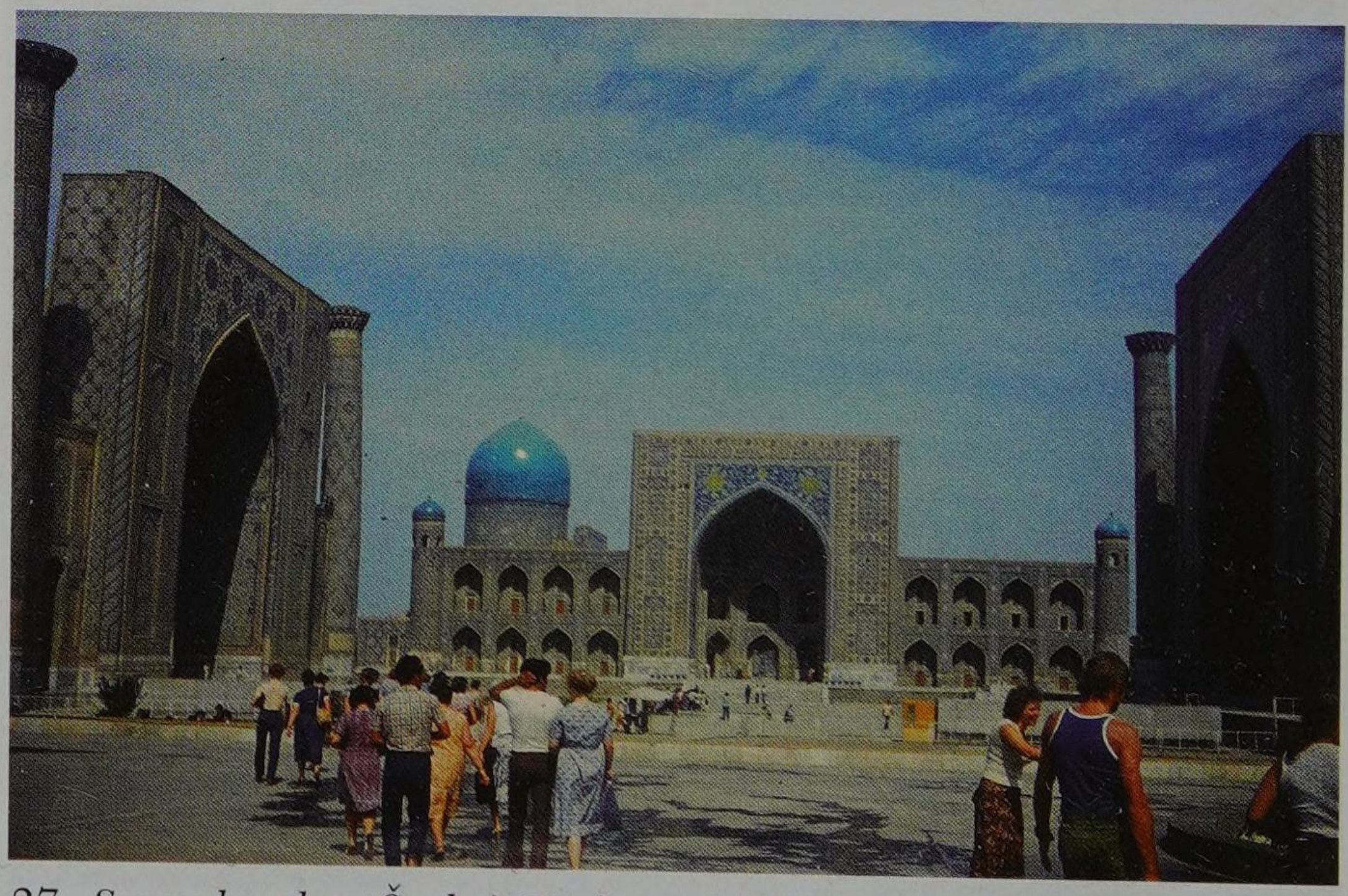

27. Samarkandas. Šach i Zindos nekropolis. Mauzoliejų grupė
28. Samarkandas. Registano aikštė (XV-XVII a.) – vienas iš pasaulio stebuklų (kairėje – Ulugbeko medresė [XV a.], centre – Tilia Kario mečetė ir medresė [XVI a.])

Tai buvo Ramadano 10 diena, 8 metai po Hidžros (630 mūsų eros metų sausio 1 d.). Pakeliui Muhammadas stiprino savo armiją naujokais. Tarp jų buvo ir daug senųjų priešų iš pačios Mekos. Likus dviejų dienų keliui iki Mekos, Muhammado kariauna sustojo. Kai vakare dykumos dangų nušvietė 10 000 laužų šviesa, Meką apėmė panika. Abu Sufijanas vėl buvo pasiųstas derėtis. Šį kartą jis pats priėmė islamą ir grįžo Mekon su Muhammado sąlygomis: jeigu Meka taikiai priims nugalėtoją, jai nėra ko bijoti; pasidavus garantuojama gyvybė ir nuosavybės neliečiamumas.

Muhammado kariauna pakilo žygiui į Meką po 10 dienų (Ramadano 20, arba sausio 11 d.). Meka buvo apmirusi. Musulmonai įžygiavo į islamo gimtinę keturiomis kolonomis. Pasipriešinimo bemaž nebuvo jokio.

Muhammadas, džiūgaujančios minios lydimas, nuėjo tiesiai į Kaabą ir omejadų akyse rankomis palietęs Juodąjį akmenį garsiai ištarė iškilųjį islamo mokymą: „*Allāhu Akhbar!*“ („Dievas yra didis!“). „Tiesa atėjo, o melas žuvo!“[24] Minia garsiai kartojo Muhammado žodžius. Po to pats Muhammadas išvalė Kaabą, liepė išmesti stabus ir nuplauti nuo sienų freskas. Sakoma, kad savo rankomis uždengė ir neleido nuplauti nuo sienos Abraomo, Jėzaus ir Mergelės Marijos freskų.

Mekoje Muhammadas išbuvo dvi savaites. Atrodo, tada jis gerokai pavargino Mekos poetus ir tuos, kurie kadaise buvo išjuokę jį kaip pranašą. Be to, Muhammadas, norėdamas atlyginti savo kareiviams, pasinaudojo proga „pasiskolinti“ iš turtingųjų kureišų didokas sumas pinigų. (Mekai pasidavus, kareiviai

24 „*Allāhu Akhbar!*“ ir nūdien yra labai svarbi musulmonų malda.

neturėjo progos dalintis grobiu.) Šiaip Muhammadas nieko Mekoje nepakeitė. Visiems buvo savaime aišku, kad apsimoka būti musulmonu. Islamui buvo sukurtas palankus klimatas.

ISLAMAS SUJUNGIA ARABŲ GENTIS. Muhammado laukė netikėtas iššūkis. Havazino *(Havvazin)* genties lyga sukilo prieš jį. Ši arabų lyga buvo sudariusi sąjungą su Taifo gentimis ir buvo senas Kureišo genties priešas. Muhammado iškilimą ir pergalę jie palaikė pavojumi. Abi pusės, surinkusios dideles kareivių grupuotes, susikibo mūšyje prie Hunajyno *(Hunajīn)*. Mūšis, kuriame dalyvavo pats Muhammadas, buvo nuožmus. Laimėjo musulmonai. Muhammado geraširdiškumas nugalėtiesiems pribloškė net sahabus: nugalėtieji buvo pakviesti tapti musulmonais ir buvo apdovanoti. Naujasis tikėjimas sujungė visas arabų gentis.

ARABIJA IR TUOMETINIS PASAULIS. Vakarinė Romos imperija jau seniai buvo žlugusi – ją buvo užgrobę „barbarai“. Rytinė – Bizantija – dėl išorės priešų ir vidaus kivirčų bei intrigų silpo. Bizantijos varžovas VII a. buvo sasanidų Persijos imperija, kuri tęsėsi nuo Irako iki Afganistano. Nuo 602 m. Bizantija ir Persija rengėsi kariauti, nors ir buvo labai išsekusios.

Muhammadas šią padėtį sumaniai išnaudojo. Sujungęs arabų gentis į sąjungas, kurių pagrindas buvo islamas – atsidavimas vienam Dievui, visam Arabijos pusiasaliui jis užtikrino ramybę, saugumą ir pelną iš prekybos. Kiekviena gentis turėjo priimti islamą, pasižadėti neužpuldinėti kitų genčių ir, jei reikės, eiti į karo žygius.

MUHAMMADO ATSISVEIKINIMO KELIONĖ. Po pergalingo grįžimo į Meką Muhammadas leido hadžą atlikti visiems – ir musulmonams, ir pagonims. Tačiau 632 m. – 10 metų po Hidžros – nusprendė, kad šioje šventoje apeiginėje kelionėje neturėtų dalyvauti pagonys ir neturėtų būti pagoniškų papročių. Kartu su savo žmonomis ir žymesniais pasekėjais jis atliko visas hadžo apeigas. Po to tuojau grįžo į Medyną. Mekos daugiau nebelankė. Todėl šis jo hadžas laikomas „atsisveikinimo kelione“. Nuo tada tik musulmonams leidžiama įeiti į Meką. Kaaba Mekoje tapo dvasiniu islamo centru, kaip Medyna jau buvo tapusi politine islamo sostine.

MUHAMMADO MIRTIS. Muhammadas kaip Dievo pranašas ir apaštalas veikė 22 metus, 2 mėnesius ir 20 dienų[25]. Jis pažadino arabų tautiškumą ir pajungė jį monoteistiniam žydų-krikščionių tikėjimui. Tikėjimas į vieną Dievą padarė arabus reikliu istorijos veiksniu.

Pats Muhammadas visą savo gyvenimą buvo labai paprastas žmogus ir net tapęs arabų valstybės galva išliko kuklus. Sakoma, kad jis net savo drabužius pats lopydavęs. Kaip valstybės galva jis padėjo pagrindus gilesniam žmoniškumo supratimui, iš arabų visuomenės pašalino daug blogio, pagerino vergų padėtį. Tiesa, vergijos jis nepanaikino, bet vergai turėjo būti laikomi žmonėmis, jie galėjo kurti šeimas ir išsipirkti iš vergijos.

25 Visą dešimtmetį teko būti *Islamic-Roman Catholic Dialogue* nariu. Susitikimus iniciavo *New York Catholic Archdiocese* ir *Muslim World League*. Pokalbių dalyviai musulmonai akcentavo Muhammado istorinės veiklos reikšmę.

Būdinga, kad savo pavyzdžiu jis skatino musulmonus duoti vergams laisvę[26]. Be to, Muhammadas uždraudė, – kaip tai, kas prieštarauja Alla(h)o nurodymams, – azartinį lošimą, palūkanų ėmimą ir alkoholinius gėrimus. Savo gyvenimu jis įkūnijo arabams naują ir visapusišką žmogaus musulmono idealą. Ilgainiui jo asmenybė buvo išpuošta bruožais, kurie paslėpė tikrąjį Muhammadą. Alla(h)o pranašas, galvojo islamo mokytojai, turėjo būti apdovanotas visu tuo, kas svarbu vyrui, o ypač – arabui. Kaip pasakoja vienas padavimas, Muhammadas mėgęs tris dalykus: moteris, kvepalus ir maldą.

Daugiau negu du dešimtmečius Muhammadas buvo ištikimas moteriai, kuri buvo už jį žymiai vyresnė. Po Khadydžos mirties Muhammadas vėl vedė. Koranas leido musulmonams turėti daugiausia keturias žmonas, bet Muhammadui buvo padaryta išimtis – po pirmosios žmonos jis vedė dar 9 (ar 11) moterų. Kai kurios jo vedybos turėjo politinių tikslų (santuokos su svarbių asmenų dukromis, pvz., su Aiša *(Aiša bint Abī Bakr)*, Abu Bakro, artimiausio draugo ir patarėjo, dukra, kurią Muhammadas paėmė už žmoną, kai ji buvo dar jaunutė – vos dešimties metų amžiaus), o kitas paskatino žmoniškumo jausmas (vedybos su našlėmis tų, kurie žuvo kovose už islamą). Muhammado žmonos gyveno skirtinguose kambariuose, įrengtuose aplink bendrą kiemą. Anot Muhammado biografo, savo žmonas Muhammadas lankė paeiliui ir jas visas lygiai mylėjo (žr. Koranas, 4, 3).

Muhammadas buvęs nuoširdžiai atlaidus vyras. Pasakojama, kad į vieną kelionę jis pasiėmė savo jaunąją Aišą. Kažkur pametusi karolius, ji atsiliko nuo karavano ir grįžo į Medyną, lydima jauno ir patrauklaus beduino. Kai kurie sahabai apkal-

tino ją neištikimybe, bet Muhammadas, pagal gautą iš Dievo apreiškimą, savo jaunutę žmoną išteisino. Po šio įvykio Koranas reikalavo, kad vyro, kaltinančio žmoną neištikimybe, kaltinimą turi paremti keturi liudininkai. Priešingu atveju pats kaltintojas turėjo būti nubaustas aštuoniasdešimčia rimbo kirčių.

632 m. – 10 m. po Hidžros – Muhammadas, eidamas 63 metus, sunkiai susirgo: staigus karščiavimas ir neįprasti galvos skausmai paguldė jį į lovą. Pasakojama, jog nors Muhammadas kalbėjo Aišai apie mirtį, ji tik nerūpestingai pajuokavo, galbūt manydama, kaip ir daugelis musulmonų, kad Alla(h)o pranašas yra nemirtingas. Karščiavimas bei galvos skausmai didėjo, ir ligonis, gavęs leidimą iš kitų žmonų, buvo nuneštas į Aišai priklausiusias patalpas. Iš čia jis nusvirduliavo į mečetę. Jis dar kartą įspėjo savo sekėjus, kad tikintieji eis paskui jį rojun, o netikintieji bus nubausti pragaru. Po to vėl grįžo pas Aišą. Mirdamas Muhammadas murmėjo: „Taip! Aš renkuosi dangų“. Jis mirė ant Aišos rankų.

Žiniai apie Muhammado mirtį pasklidus Medynoje, musulmonus apėmė panika. Abu Bakras, per sąmyšį nepasimetęs, kreipėsi į panikos apimtus musulmonus: „Kiekvienas iš jūsų, kuris garbina Muhammadą, turi žinoti, kad Muhammadas mirė. Tačiau kiekvienas, kuris garbina Alla(h)ą, turi žinoti, kad Alla(h)as yra gyvas ir nemiršta!“ Savo pareiškimą Abu Bakras parėmė žodžiais iš Korano: „Muhammadas yra tik pranašas. Pranašų buvo ir prieš Muhammadą. Jeigu pranašas miršta ar yra nužudytas, negi jūs grįšite atgal [į pagonių tikėjimą]?“

26 Išlaisvindamas savo krikščionį vergą etiopą Zaidą. Zaidas buvo vienas iš pirmųjų konvertitų.

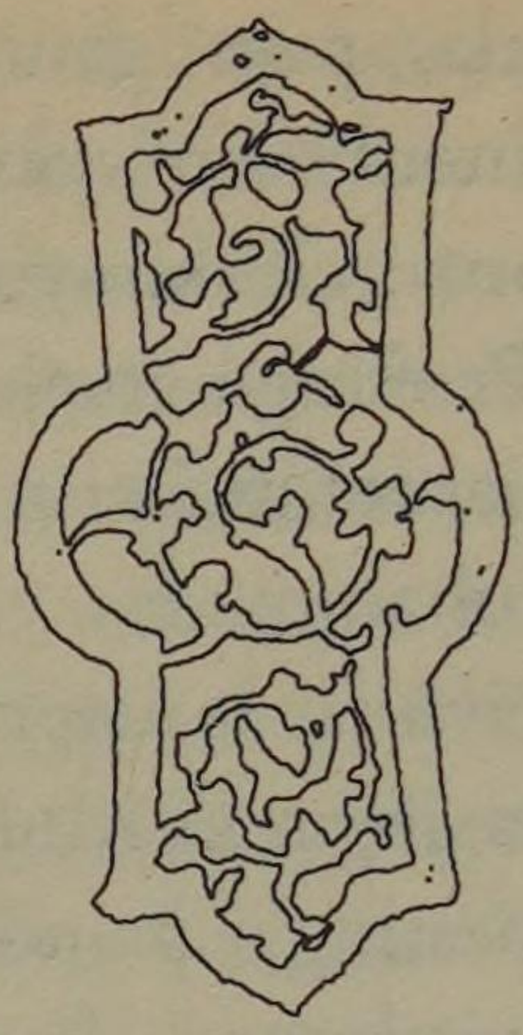

Šlovė – Alla(h)ui, pasaulių Viešpačiui,
Mielaširdingiausiam, Gailestingiausiam,
teismo dienos Karaliui.
Tave mes garbinam ir meldžiam Tavo
pagalbos!
Vesk mus tiesiu keliu –
keliu tų, kuriuos Tu apipylei malonėmis,
o ne tų, kurie užsitraukė Tavo rūstybę,
ne tų, kurie yra nuklydę.
Koranas, 1

ALLA(H)AS IR KORANAS – TAI, KAS BUVO PASAKYTA

Judaizmas, krikščionybė ir islamas save sieja su Abraomu ir Dievo žodžiu per pranašus. Visos trys religijos turi Knygą – Apreiškimą iš Dievo. Žydai savo Knygą vadina *Tora,* t. y. Mokymu, krikščionys – *Evangelija,* Gerąja naujiena, o musulmonai *Koranu (Kuranu),* t. y. Skaitymu (*arab.*: Tai, ką skaito, t. y. tai, kas buvo [Alla(h)o] pasakyta Muhammadui ir ką jis pakartojo).

Žodis „islamas“, kaip jau sakėme, reiškia visišką *atsidavimą* Dievo valiai ir jo vadovavimui, Dievo, kuris vienas yra tikras Dievas. Pirmoji ir svarbiausia islamo tiesa yra liudijimas – tikėjimo išpažinimas: „Lā ilāha illā 'Llāh; Muhammadur rasūlu 'Llāh“ („Nėra kito dievo, kaip tik Alla(h)as; Muhammadas yra Alla(h)o pasiuntinys“).

Apie islamo monoteizmą aiškiai kalbama 112 Korano sūroje:

Sakyk! Jis yra Alla(h)as, Vienintelis!
Alla(h)as, visų amžinai šlovinamas!
Jis nei pradeda, nei yra pradėtas.
Nėra nieko, kas galėtų būti jam lygus (112, 13).

DIEVAS YRA VIENAS. Šią tiesą musulmonai išreiškia žodžiu „tauhyd“ *(tauhīd)*. Vienintelis ir tikrasis Dievas yra labai arti: „Mes [Dievas] esame arčiau žmogaus, negu jo paties kaklo gysla“ (Koranas, 50, 16). Dievas nėra tėvas, neturi sūnaus, neturi brolio, žmonos, sesers ar dukterų[27]. Jis tobulas, žėri grožiu, yra neaprėpiamas, visagalis, gailestingas.

DIEVAS YRA KŪRĖJAS. Islamas moko, kad Alla(h)as yra visatos Kūrėjas; jis duoda ir atima gyvybę, valdo visą kūriniją.

DIEVO VARDAI. Dievas yra didžioji Tikrovė. Jis apreiškė save žmonijai per savo 99 vardus, kurie rodo jo šlovę ir tai, kad jis vienintelis. Koranas sako: „Alla(h)o vardai yra gražiausi. Šaukis jo tais vardais. Šalinkis tų, kurie teršia jo vardus. Jiems bus už tai atlyginta [bausme]“ (7, 180).

DIEVAS YRA GAILESTINGAS. Kiekviena sūra Korane prasideda žodžiais: „Vardan Alla(h)o, Gera Darančiojo, Gailestingojo (Maloningojo)...“[28] Musulmonui jie nuolat primena apie Dievo gailestingumą savo kūrinijai. Gailestingumu Dievas reiškiasi visame žmogaus gyvenime; jis pažada gerai elgtis su

27 Iki islamo deivės Al Manata, Al Lata ir Al Uzza buvo vadinamos Alla(h)o dukterimis. Muhammadas tai pasmerkė.
28 *Basmalah* formulė arabiškai: *Bis-mi'llāhi ar-Rahmāni ar-Rahīm*.

tais, kurie atsiduoda jo valiai. Dievo gailestingumas lydi visą žmoniją, o jo meilė – tuos, kurie atsiduoda jo valiai. Korane sakoma: „Sakyk [o Muhammadai, žmonijai]: 'Jeigu mylite Alla(h)ą, sekite manimi; Alla(h)as jus mylės ir jums atleis jūsų nuodėmes. Alla(h)as yra atlaidus, gailestingas'“ (3, 31).

DIEVAS YRA VISAGALIS. Alla(h)as duoda ir atima gyvybę, nes yra visagalis Viešpats. Tik Dievas gali patenkinti žmogaus ilgesį ir poreikius.

DIEVAS YRA IŠMINTINGAS IR VISAŽINIS. Dievas yra beribė išmintis. Žmones Dievas moko išminties per pranašus – savo pasiuntinius ir Raštus. Be to, Alla(h)as apreiškia gamtos dėsnius, palieka savo nuostabius pėdsakus kūrinijoje ir visatos darnoje.

DIEVAS YRA AMŽINAS. Alla(h)as neturi nei pradžios, nei pabaigos. Korane sakoma: „Jis yra Pirmasis ir Paskutinis... Jis žino viską“ (57, 3).

ŽMOGAUS SANTYKIS SU DIEVU. Žmogus – Adomas ir leva *(Ādam ir Havvā)* – yra kūrinijos dalis, sukurtas ypatingu būdu, apdovanotas galia kalbėti, suprasti, mokytis, atskirti tai, kas gera, nuo to, kas bloga, tai, kas teisinga, nuo to, kas klaidinga. Adomas buvo sukurtas kaip Dievo kalifas *(khalīfa)* – įgaliotinis žemėje[29].

Dievas, sukūręs Adomą iš molio ir dvasios, atskleidė jam visų daiktų vardus ir davė visapusiško kūrinijos pažinimo galią (Koranas 2, 31) [30]. Nors Adomas buvo mokomas angelų akivaizdoje, angelai nepajėgė atsiminti nė vieno daikto vardo. Tada Dievas liepė Adomui pasakyti angelams visų daiktų vardus.

Adomas tai tiksliai padarė, nustebindamas angelus. Dievas pareiškė, kad jo įgaliotinio žemėje *(khalīfa)* žinojimas yra gilesnis negu jo angelų, todėl jiems liepė nusilenkti Adomui. Visi angelai, išskyrus *Iblīs*, Šėtoną, pakluso (Koranas, 2, 34).

Būdinga, kad islamas moko, jog kūrinija turi „savo teises" – žmogui neleidžiama piktavališkai ja naudotis (Koranas, 50, 911). Gamta yra gera darančio ir gailestingo Alla(h)o rūpinimosi žmogumi išraiška.

PIRMIEJI MUSULMONAI. Adomas, pirmasis Alla(h)o įgaliotinis ir pirmasis žmogus, buvo taip pat ir pirmasis pranašas, siųstas mokyti apie Dievą. Per Adomą buvo duotas žmonijai aiškus įstatymas – islamas.

Nenuostabu, kad teigiama, jog visi žmonės gimsta kaip musulmonai: nekalti, tyri ir laisvi. Gimtosios nuodėmės samprata yra priešinga islamui. Žmogus negimsta nusidėjėliu, o tik silpnu ir trapiu. Ribotam kūriniui nėra nuodėmė gimti ir būti silpnam bei trapiam. Kuo žmogus tampa po gimimo, priklauso nuo aplinkos ir išorinės įtakos.

DIEVO KNYGOS. Adomas buvo pirmasis žmogus, kuriam Dievas davė nurodymus kaip gyventi. Būdamas Dievo įgaliotiniu žemėje, jis ir savo vaikams davė nurodymus kaip gyventi. Tačiau *Iblīs*, arba Šėtonas *(Šaitān)*, nesiliovė žmonių gundyti ir

29 Pagal Šventąjį Raštą, žmogus – vyras ir moteris – yra Dievo „paveikslas ir panašumas" (Pr 1, 26-27) ir Dievo „kvėpavimas" (Pr 2, 7).

30 Kai kurie musulmonai, pavyzdžiui, sūfijai, teigia, kad „vardai" buvo „gražieji Dievo vardai"; kiti sako, kad „vardai" – gyvulių ir augalų vardai.

vesti į pikta. Tačiau kai tik žemėje atsirasdavo daugiau chaoso, netikrumo, Dievas siųsdavo mokymą, kad padėtų žmonėms. Dievo mokymas dažnai buvo perduodamas per pranašus ir pasiuntinius apreiškimu, užrašytu šventose knygose. Islamas moko, kad Dievas apreiškė žmonijai penkias šventas knygas (penktoji knyga dingusi), užrašytas ant amžinų lentelių danguje:

1. *Suhūf* – Ritiniai, t. y. dešimt šventų Raštų, apreikštų *Ībrāhīm* (Abraomui). Nelaimei, Ritiniai yra dingę.
2. *Taurāt* – hebrajiškai Tora, t. y. Mokymas, kuris buvo apreikštas per pranašą *Mūsā* – Mozę.
3. *Zabūr* – Psalmės. Ši šventoji Knyga buvusi apreikšta pranašui *Daūd* – Dovydui.
4. *Indžyl (Indžīl)* – Evangelija. Ši šventoji Knyga buvo apreikšta per pranašą *Īsā* – Jėzų.
5. *Kuran (Kur'ān)* – Koranas. Ši šventoji Knyga, pagal musulmonus, yra galutinis Dievo mokymas žmonijai, apreikštas per pranašą *Muhammad* – Muhammadą.

ŠVENTOSIOS KNYGOS IR KORANAS. Musulmonai pripažįsta, kad Dievas šventąsias Knygas per pranašus apreiškė žmonijai tam, kad jai vadovautų. Koranas yra ne naujas, bet galutinis apreiškimas, kuris patvirtina tai, kas iki jo buvo paskelbta šventuosiuose raštuose, paaiškina jų neaiškumus, pataiso iškraipymus (žr. Koranas, 3, 34a). Islamas laiko žydus ir krikščionis Knygos Tauta – *Ahl al-Kitāb* – ir kviečia musulmonus gyventi su ja taikoje, taip pat ragina vesti žydų ir krikščionių moteris.

KORANO ESMĖ IR SANDARA. Koranas musulmonui yra ypatinga Knyga, nes pačia savo esme yra Dievo žodis – Dievo

duotas mokymas, saugomas danguje ir atskleistas per angelą Gabrielių *(Džibrīl)*. Muhammadas – Dievo pasirinktas įrankis savo Žodžiui paskelbti. Kiekviena Korano raidė, kiekvienas žodis bei posakis, kiekviena prasmė buvo dieviškų veikimu pasakyta arabų kalba Muhammadui. Gabrielius davė Muhammadui, kuris buvo *ummī* – beraštis ir bemokslis, galią *skaityti* ir atsiminti Alla(h)o Knygą. Koranas, kaip teigia islamo istorikai, buvo apreikštas per 22 metus, 2 mėnesius ir 20 dienų (610-632 m.). Paskutiniu sakiniu laikomi žodžiai: „Šiandien baigiau tavo religiją dėl tavęs ir baigiau apreikšti savo malonę dėl tavęs – parinkau dėl tavęs kaip religiją islamą *(al-Islām)*" (Koranas, 5, 5).

Korano vardas siejamas su žodžiu *ikraa* – „skaityk". Jame yra 114 sūrų – skyrių: 86 sūros buvo apreikštos Mekoje, o 28 – Medynoje. Sūros dalijamos į ajatus *(ājat)* – posmelius, jų Korane yra 6 239. Savo dydžiu Koranas tolygus Naujajam Tes-tamentui. Trys trumpiausios sūros turi tik po tris ajatus (103, 108, 110), o ilgiausia – net 286 (2) [31].

Neįsigilinus į Koraną sunku rasti jo pradžią ir pabaigą. Jo puslapiuose yra teologijos, teisėtvarkos, istorijos, mokslo ir pan., tad nenuostabu, kad Koranas per amžius buvo ir yra musulmonų mokyklų vadovėlis, tikros išminties ir visapusiško žinojimo ištaka bei pagrindas, ir svarbiausia – *Dievo žodis*. Pagrindinė jo tema – dieviškoji tikrovės samprata; dėmesio centre – žmogus; temos siekis – šaukti žmogų priimti apreiškimus kaip tiesų kelią į tikrą gyvenimą.

31 Koranas turi 6 239 posmelius, 77 934 žodžius, 323 621 raidę. Ahmatas Deedatas knygoje *The Ultimate Miracle* (Durban: Islamic Propagation Center, 1969, p. 175) Koraną vadina matematiniu stebuklu.

KORANO UŽRAŠYMAS. Koranas, kaip teigia islamas, buvo apreikštas „angelų kalba“ – arabiškai. Muhammadas, priimdamas apreiškimus iš Gabrieliaus, viską dėjosi į atmintį. Kadangi pats buvo *ummī*, liepė savo raštininkams užrašyti jo *„skaitymą“*. Ilgainiui Koranas buvo ir Pranašo „draugų“ – sahabų įsimintas. Todėl jau prieš Muhammado mirtį jį atmintinai mokėjo ne vienas musulmonas, be to, jis buvo užrašytas ant molio lentelių, kaulų, medžio žievių, šukių, akmenų.

632 m. – 10 m. po Hidžros, Muhammadui mirus, Umaras *(Umar)* įtikino pirmąjį kalifą Abu Bakrą surinkti visus apreiškimus į vieną Knygą. Tai padarė Zaidas *(Zaid)*, vienas iš svarbiausių užrašiusių Muhammadui duotus apreiškimus asmenų. Vėliau, Usmanui *(Usmān)*, trečiajam kalifui, valdant, buvo pastebėta, kad Koranas skaitomas skirtingai arabų musulmonų ir kitataučių musulmonų. Todėl Usmanas pavedė keturiems Muhammadui duotų apreiškimų perteikėjams – tarp kurių buvo ir Zaidas – paruošti norminį Korano tekstą, parengtą arabiška Kureišų tarme, kuria kalbėjo pats Muhammadas. Nūdien naudojamas Koranas yra tas pats, kurį Usmanas 651 m., 30 m. po Hidžros, patvirtino norminiu. Nuo to laiko Koranas yra knyga, kurią musulmonai stropiai saugo: kiekvienas žodis, žodžių tvarka sakinyje, net skyrybos ženklai yra šventa, todėl negalima nieko pakeisti, ką nors praleisti ar ką nors pridėti. Koraną versti į kitas kalbas yra šventvagystė – verčiant Dievo žodis gali būti iškraipytas[32].

MUHAMMADO PALIKIMAS: ŽODŽIAI IR PAPROČIAI. Islamo doktrinai labai svarbūs ir paties Muhammado žodžiai, poelgiai bei nuosprendžiai. Jie buvo perduoti žodžiu; sunitų užfiksuoti hadisų *(hadīs)*, o šiitų – habarų *(habar)* forma.

Ir *hadīs,* ir *habar* reiškia tą patį – „žinią“, „pasakojimą“. Iš pradžių plitę sakytine forma, VIII-IX a. „pasakojimai“ buvo užrašyti. Dalis jų laikomi falsifikatais, sukurtais pagrįsti naujovėms ar paremti vieną ar kitą grupuotę, todėl ne visi jų rinkiniai pripažįstami visuotinai.

Muhammado žodžiai, poelgiai ir nuosprendžiai, esantys „pasakojimuose“, sudaro Suną (*Sunna* – kelias, pavyzdys; iš *Sunnāt Rasūl Allāh* – Dievo Pasiuntinio pavyzdys – kelias). Visų islamo srovių Suna, Muhammado ir jo bendražygių papročių bei elgesio visuma, laikoma svarbiausiu po Korano nuorodų, kaip vienu ar kitu atveju turi elgtis musulmonas, šaltiniu. Ji komentuoja ir papildo Koraną, todėl į ją gilintis (ar bent neblogai su ja susipažinti) turi kiekvienas musulmonas. Sunitai Suną laiko lygiaverte Koranui, nes ji jį papildo ir paaiškina.

APREIŠKIMAS PER PRANAŠUS IR PASIUNTINIUS. Pranašas skiriasi nuo pasiuntinio (apaštalo): pasiuntinys yra *rasūl* – apaštalas su dievišku Raštu, o pranašas – *nabi* – tik lūpomis perduoda Dievo žodį. Pagal islamą, visi pasiuntiniai yra pranašai, bet ne visi pranašai yra pasiuntiniai. Ir pasiuntinys, ir pranašas yra Dievo parinkti asmenys paskelbti jo valią arba kuriai nors žmonių grupei, arba kuriai nors tautai, arba visai žmonijai.

32 Žr. Korano parafrazes: Muhammad Marmaduke Pickthall. *The Meaning of the Glorious Koran* (Mecca Al-Mukarramah: Muslim World League, 1977); Abdullah Yusuf Ali. *The Meaning of the Glorious Quran* (Cairo: Dar Al-Kitab Al-Masri, 1938); Arthur J. Arberry. *The Koran Interpreted* (London: Oxford University Press, 1964). Taip pat *The Quran.* The First American Version. Vertė T. B. Irving (Al Hajj Talim 'Ali). (Brattleboro, VT: Amana Books, 1985).

Musulmonai tiki, kad visi pasiuntiniai ir pranašai perdavė tą patį Dievo apreiškimą, bet Dievas, anot Korano, kiekvieną kartą jiems davė vis aiškesnį savo valios, religijos, žmogaus širdies, gėrio ir blogio pažinimą. Kadangi pasiuntiniai ir pranašai buvo tik žmonės, jų liudijimas ne visuomet buvo deramai priimtas. Tikslus pranašų skaičius nėra žinomas, bet musulmonai priskaičiuoja net 124 000. Korane minimi tik 25 pranašai. Kai kurie iš jų yra ypač svarbūs.

Pranašas *Ībrāhīm* – Abraomas – paskelbė, kad Alla(h)as, Dievas, yra vienas. Ši tiesa yra tikrosios religijos esmė.

Islamo pripažintas pranašas *Mūsā* – Mozė – yra *Kalim Alla(h)āh* – tas, kuriam Dievas kalbėjo akis į akį (žr. Koranas, 4, 164). Pastebima, kad nors Mozės pranešimas, gautas iš Dievo, buvo labai svarbus, jo tauta – žydai – manė, kad jis skirtas tik jiems. Be to, jie pirmykštį Mozės įstatymą papildė savo apeiginiais nuostatais. Ir pranašas *Īsā* – Marijos sūnus Jėzus, kaip ir visi pranašai, skelbė, kad Dievas yra vienas. Krikščionys, iš Dievo gavę visuotinį apreiškimą, jį sudarkė, skelbdami idėją apie Dievo „trejybiškumą“.

Galų gale, moko islamas, Dievas visai žmonijai per pranašą Muhammadą davė baigiamąjį savo valios apreiškimą. Muhammadas yra paskutinis pranašas – pasiuntinys ir viso Dievo apreiškimo Antspaudas, todėl judaizmą ir krikščionybę, kurios kadaise buvo tikros Dievo religijos, pakeičia islamas. Tai, kas judaizme ir krikščionybėje buvo tiesa, yra įtraukta į islamą, o tai, kas nėra įtraukta, nebuvo tiesa. Religiniu požiūriu, musulmonai laiko islamą apreiškimo baigme. Istoriškai vertinant, jis yra nauja pradžia – naujos religijos, naujos imperijos, naujos civilizacijos ištaka ir pagrindas.

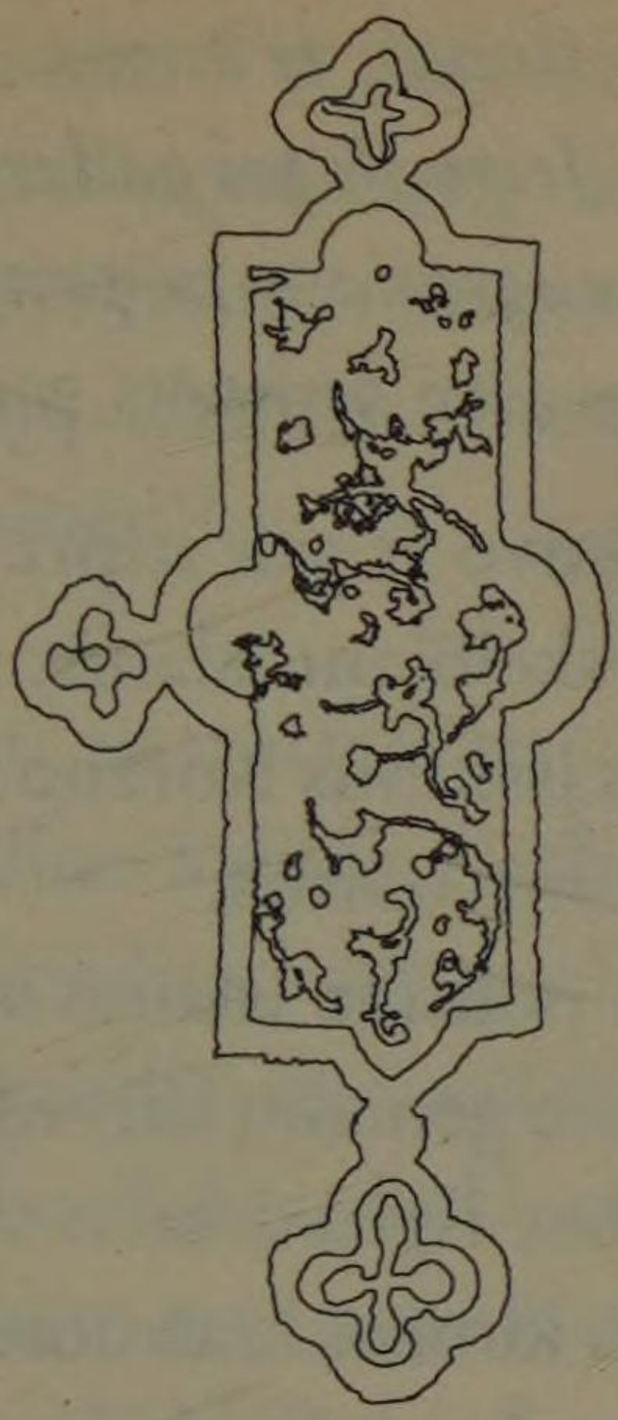

Žmogui, kuris vis giliau klimpsta į visokiausių pagundų, troškimų liūną, [...] Aukščiausiasis Viešpats, savo valia uždaręs Apreiškimo vartus, paliko, – todėl, kad yra maloningas ir mielaširdingas, kaip ir todėl, kad nenutrūktų darbų rato sukimasis, – atvirus Įkvėpimo vartus, idant žmonės žinotų, jog Viešpats gailestingas ir palankus savo tarnams, ir visiems, kuriems tik panori, dovanoja begalinį gėrį.

Abū Hāmid al Ghazzālī. *Apie dieviškąjį pažinimą*

ISLAMAS PO MUHAMMADO MIRTIES

Kaip jau sakėme, Muhammadas dar prieš savo mirtį sujungė į musulmonišką valstybę kone visus arabus. Islamo plitimą prieš ir po Muhammado mirties skatino jo misijinė savimonė. Koranas liepia:

Skatink [eiti] savo Viešpaties keliu išmintimi ir patraukliu raginimu. Parodyk jiems tą kelią, kuris yra geresnis. Iš tikrųjų tavo Viešpats žino, kas yra išklydęs iš jo kelio, ir pažįsta tuos, kurie eina geru keliu (16, 125).

...

Sakyk tiems, kuriems buvo duoti Raštai, ir tiems, kurie jų nepažįsta: 'Ar jūs priėmėte islamą?' Jeigu jie tai padarė, jie yra tarp jūsų gerame kelyje, o jeigu nusigręžia – tu privalai paskelbti jiems mokymą. Dievas saugo savo tarnus (3, 20).

Musulmonų misijinė savimonė buvo ir yra stipri. Tačiau Koranas draudžia naudoti prievartą skelbiant islamą: „Religijoje negali būti prievartos“ (2, 256). Šis įsakmus Korano teiginys daugeliui islamo kartų buvo pakantumo norma.

Arabai didžiavosi naujai pasiekta politine islamo valstybės vienybe. Po Muhammado mirties iškilo genialių karvedžių, kurie panoro išnaudoti naujas galimybes išplėsti savo valstybės įtaką. Tiesa, ne mažiau jiems parūpo ir kituose kraštuose esantys turtai. Arabų armijos patraukė pas turtingus Arabijos pusiasalio kaimynus. Bizantija ir Persija buvo galingos imperijos, tačiau dėl ilgų tarpusavio karų nualintos ir nepajėgios gintis nuo veržlių priešų. Bizantija jų turėjo ir Balkanuose, o jos vasalai pietuose, palei Arabiją, irgi nerimo. Nenuostabu, kad Sirija, Egiptas, Mesopotamija, Užkaukazė, Persija ir Korasanas pateko į musulmonų rankas dar iki VII a. pabaigos. Pirmaisiais VIII a. dešimtmečiais musulmonų armijos patraukė ir į vakarus, ir į rytus ir įžengė į Šiaurės Afriką bei didesnę Ispanijos dalį, o Azijoje – į Afganistaną bei Indijos pakraščius. Žinoma, šie užkariavimai truko dešimtmečius, nes užimtuose kraštuose musulmonams reikėjo sukurti savitą politinę ir ekonominę valdžią. Beje, islamo proveržis po Muhammado mirties – vienas iš reikšmingiausių Viduramžių istorijos reiškinių.

Daug krikščionių, pažinę islamą iš jam priešiškų šaltinių, mano, kad musulmonai užkariautas tautas priimti islamą pri-

vertė ginklu. Tai nėra istorinė tiesa. Žinoma, pervartų metu tarp musulmonų buvo daug karštuolių, tačiau turimi istorijos duomenys liudija, kad musulmonai nežudė tų, kurie atsisakė priimti jų tikėjimą. Ne sykį musulmonai buvo priimti kaip išlaisvintojai[33].

KALIFAI: MUHAMMADO ĮPĖDINIAI. Muhammado įpėdiniai save vadino kalifais (arabiškas žodis *khalīfa* apima ir įgaliotinio, ir įpėdinio sąvokas). Pirmuosius keturis kalifus sunitai vadina rašidūnais (*rašidūn*) – „teisėtai valdžiusiais“. Pirmieji du – Abu Bakras ir Umaras buvo kilę iš priešislaminės Mekos visuomenės nereikšmingų klanų, o trečiasis – Usmanas (*Usmān ibn Affān*) – buvo turtingojo omejadų klano narys. Mirus Usmanui prasidėjo islamo valstybės skilimas. Mat ketvirtasis kalifas – Alis (*Alī*), Muhammado pusbrolis ir žentas, panūdo sumažinti omejadų įtaką. Tačiau įvyko visai kitaip. Omejadai sukūrė iškilų kalifatą Sirijoje (sost. Damaskas; 661-750 m.), o Alio pasekėjai, jam tragiškai žuvus, davė pradžią naujam poslinkiui islame. Taip islame atsirado jau minėtos dvi pagrindinės šakos: sunitai ir šiitai – „ortodoksai“ ir „Alio sekėjai“[34].

33 Žr. M. G. S. Hodgson. *The Venture of Islam*, I, p. 199-211. Žr. Philip K. Hitti. *History of the Arabs* (NewYork, NY: St. Martin Press, 1970), p. 150-154; 158-159; 160-168; 169-177. Taip pat: K. W. Tröger. „Tolerance and Intolerance in Islam“, *Theology Digest* 33:1 (1986) 119-125.

34 Šiitai sudaro 15%. Iranas yra bemaž visas šiitiškas, o Irake šiitai sudaro 60% visų gyventojų.

Omejadai plėtė islamo imperiją rytuose – Indijoje bei Kinijoje – ir vakaruose. Omejadų armija persikėlė per Gibraltarą ir, perėjusi Pirėnų kalnus, brovėsi į pietinę Prancūziją. Netikėtai omejadus pakeitė naujas dinastinis kalifatas – abasidai (750-1258 m.), sostinę iš Damasko perkėlę į Bagdadą. Islamo pavojus Vakarų Europai sumažėjo. Abasidų dinastija viešpatavo ilgai, tačiau ypač galinga buvo tik pirmajame savo valdymo amžiuje[35], nes rytuose – Persijoje ir Vidurinėje Azijoje – pradėjo telktis vietinės dinastijos. Be to, X-XI a. į Artimuosius Rytus, prie Kaspijos ir Juodosios jūros, pradėjo veržtis turkai, vedami seldžiukų karvedžių. Turkai, priėmę sunitiškąjį islamą, yra trečia svarbi islamo valstybės tautybė[36].

XIII a. mongolai sunaikino abasidų kalifatą. Ilgainiui mongolai suislamėjo, o islamo pasaulyje susitelkė penki židiniai:

1. Otomanų imperija. 1453 m. užėmus Konstantinopolį, otomanų imperija tapo pačia didžiausia musulmoniško pasaulio jėga, kuri gan sparčiai veržėsi į Europą[37].
2. Mamlukų sultanatas Egipte, Palestinoje ir Sirijoje. Kurį laiką mamlukų sultanatas buvo išlikusiojo arabiškojo islamo citadelė. Otomanų imperija jį paėmė į savo globą 1517 metais.
3. Safavidų monarchinė dinastija Persijoje (dabartiniame Irane). Safavidai buvo šiitai, tad šiizmas buvo paskelbtas jų karalystės religija. Šiizmas ir nūdien yra Irano Islamo Respublikos religija[38].
4. XVI a. Indijoje Tamerlano palikuonis Baburas *(Bābur)* sukūrė mogulų *(mughul)* dinastiją, kurią pamažu sunaikino britų imperija.

5. Eurazijos stepėse susikūrė du dideli suislamėjusių mongolų židiniai: Aukso ordos ir Čagatajaus kanatai. Abu ilgainiui buvo įjungti į Rusijos imperiją (vėliau tapo Tarybų Sąjungos dalimi).

XIX a. Europos imperijos pradėjo steigti savo kolonijas ir kurti prekybos tinklą islamo pasaulyje. Otomanų – turkų, safavidų – persų ir mogulų – indų imperijos prarado savo jėgą. Politinė Europos galia islamo pasaulyje vyravo iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos. Tačiau islamo šaknys nebuvo pakirstos. Religija ir nūdien yra islamo atgimimo ištaka ir pagrindas.

35 Pavyzdžiui, garsusis Harun al Rašidas, gyvenęs 764-809 m. Kalifu buvo nuo 786 iki 809 metų.

36 Kitos dvi – arabai ir persai (dab. iraniečiai).

37 Lenkijos karalius ir didysis Lietuvos kunigaikštis Jonas Sobieskis, 1683 m. laimėjęs mūšį dėl Vienos, sustabdė musulmonų veržimąsi į Europą. Tačiau tada karas prieš turkus dar nebuvo baigtas; Sobieskiui prieš juos teko žygiuoti dar daug kartų. „Liūdnai tame žygyje pasireiškė Lietuva. Ji buvo pasižadėjusi pristatyti 12 000 karių. Tačiau etmonų K. Sapiegos ir Oginskio vadovaujama Lietuvos kariuomenė visiškai nesiskubino į mūšio lauką ir pasirodė ties Viena jau po pagrindinių kautynių. Savo plėšikavimais slovakų ir vengrų žemėse ji paliko bjaurų įspūdį. Žinoma, beveik be jokių nuostolių ir su dideliu grobiu ji grįžo atgal į Lietuvą, nepagailėdama nė lenkiškų sričių“. Žr. *Lietuvių Enciklopedija, XXVIII*, p. 216.

38 Žr. John L. Eposito (red.). *Voices of Resurgent Islam* (New York, NY: Oxford University Press, 1983), p. 150-174; Edward Mortimer. *Faith and Power. The Politics of Islam* (New York, NY: Random House, 1982), p. 296-376.

Sakyk: „O jūs, klaidatikiai!
Aš nenoriu garbinti to,
ką jūs garbinat,
ir jūs negarbinkit to, ką aš garbinsiu.
Aš negarbinu to, ką jūs garbinat,
ir jūs negarbinat to, ką aš garbinu.
Jūs turit savo tikėjimą, o man tegul
lieka manasis!

Koranas, 109

„TEISINGAS TIKĖJIMAS“

Religija – arabiškai *dīn* – yra persmelkusi visą musulmono gyvenimą. Terminas *dīn* Korane pavartotas daugiau kaip 100 kartų ir turi skirtingas reikšmes („teismas“, „atpildas“, „religija“, „tikėjimas“). Pagrindinė šio termino reikšmė susijusi su svarbiausia Korano idėja apie visišką atsidavimą Dievui ir paklusnumą jo valiai. Pasak al Bukhari (*al-Bukhārī*, 810-870), garsaus religinio veikėjo ir Korano komentatoriaus, *dīn* yra tikėjimo, religinių nurodymų vykdymo ir tobulėjimo teisingu tikėjimu visuma. Musulmono tikėjimo pagrindą galima apibendrinti penketu tiesų:

1. Dievas yra vienas.
2. Angelai yra Dievo pasiuntiniai ir pagalbininkai.
3. Dievas apreiškė savo valią per Raštus ir pranašus.
4. Visa žmonija bus Dievo teisiama Teismo dieną.
5. Alla(h)as yra Dievas, kuris viską nusprendžia ir nulemia.

Apie pirmąsias tris tiesas jau buvo kalbėta, tad stabtelėsime prie kitų dviejų.

Teismo diena vadinama ir Paskutine diena, ir Prisikėlimo diena. Tą dieną visa visų laikų žmonija bus sutelkta priešais Dievą – Teisėją. Kiekvieno žmogaus gyvenimo knygelė bus peržiūrėta, ir kiekvienam ji bus atiduota į dešinę arba į kairę ranką. Musulmonai dešinę ranką sieja su gėriu ir tyrumu, o kairiąją – su blogiu ir nešvarumu. Taigi Teismo nuosprendis – arba atlyginimas už gėrį ir tyrumą gyvenime amžinu rojumi bei palaima, arba bausmė už blogį ir netyrumą gyvenime amžinu pragaru bei baisia ugnimi.

Penktoji tiesa kelia dažnus ir aistringus ginčus tarp islamo teologų: sakoma, kad Alla(h)as iš *anksto* nusprendžia ir iš *anksto* nulemia[39]. Korano mokymas šiuo klausimu nėra vienaprasmis: „Tas, kurį Dievas veda, yra teisingai vedamas, o tas, kurį jis išveda iš teisingo kelio, pralaimės“ (7, 178); kitur sakoma: „[Dievas] išveda iš teisingo kelio tik tuos, kurie laužo sandorą su Dievu“ (2, 26). Todėl sunku spręsti, koks yra iš tikrųjų islamo mokymo požiūris: Dievas nulemia iš anksto? Žmogus turi laisvą valią? Korano mokyme pastebima didelė įtampa tarp Dievo išankstinio visažinojimo bei visagalybės ir laisvo žmogaus pasirinkimo. Žymus šiitų teologas *Džafar as-Sādik* (702-756 m.), paklaustas apie „dieviškąjį nuosprendį ir nulėmimą“, atsakė, kad šiuo klausimu negalima ginčytis, nes:

> *...jis yra gili jūra, todėl nebrisk į ją... Jis yra neaiškus takas, todėl nebandyk juo eiti. Tai viena iš Alla(h)o paslapčių, –*

39 Arabiškai *al-kada vva 'lkadar,* t. y. „dieviškas nuosprendis ir nulėmimas“ (predestinacija).

nekalbėk apie ją. Tas, kuris bando ją suprasti, priešinasi Alla(h)o įsakymui, neigia jo vienvaldiškumą ir veržiasi į jo paslaptį ir pavėnę... tuo jis tikrai užsitraukia Alla(h)o pyktį, – jo vieta bus pragare. Koks baisus likimas![40]

Šios penkios pagrindinės tiesos apima islamo „teisingą tikėjimą“ (*imān* – pasikliovimas, pasitikėjimas). Tačiau neužtenka turėti „teisingą tikėjimą“, reikia priimti ir pareigą – atsiduoti dosniai ir su dėkingumu Alla(h)o valiai. Islamas pabrėžia, kad be tarnavimo Dievui tikėjimas nebus tobulas – tarnavimo, kuris apima Dievo garbinimą pagal griežtai nurodytas taisykles ir apeigas.

40 Arthur Jeffrey. *Islam: Muhammad and His Religion* (New York, NY: Liberal Arts Press, 1958), p. 154.

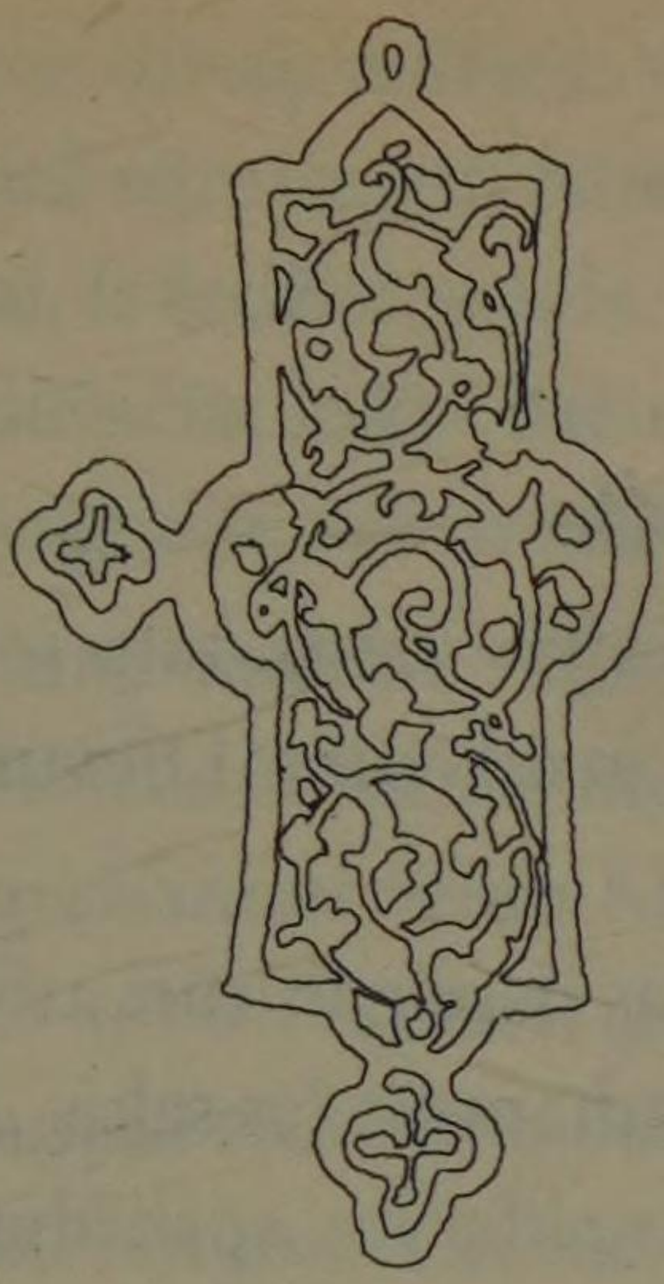

Muhammadas – Alla(h)o pasiuntinys, o tie, kurie su juo, – aršūs klaidatikių priešininkai, bet atlaidūs vienas kitam. Tu matai juos suklumpančius, puolančius kniūbsčiomis ant žemės. Jie trokšta ir ieško Alla(h)o malonės bei jo palankumo. Pažinti juos galima iš ant jų veidų esančių, paliktų žemės, žymių. Taip jie aprašomi Toroje. Evangelijoje jie lyginami su pasėtais javais, kurie sudygo ir sutvirtėjo, o sutvirtėję – tiesėsi ir kėlė į viršų savo varpas, džiugindami sėjėjus, – idant būtų sukeltas klaidatikių įtūžis. Visiems tiems, kurie įtikėjo ir skleidė gėrį, Alla(h)as pažadėjo atleidimą ir nepaprastą atlygį.

Koranas, 48, 29

PENKI TARNAVIMO DIEVUI ŠULAI

Islamas kviečia žmogų ne tik pažinti „teisingą tikėjimą“ bei apie jį kalbėti, bet ir išreikšti jį veiksmu – tarnavimu iki galo atsiduoti Alla(h)o valiai. Tarnavimas Dievui neatsiejamas nuo penkių būtinų apeiginių veiksmų, kuriuos musulmonai vadina „Penkiais šulais (stulpais)“. Šie šulai sudaro islamo apeigyną:

1. Liudijimas – *šahāda.*
2. Malda – *salāt.*
3. Aukos labdarai – *zakāt.*
4. Pasninkas – *saum.*
5. Šventoji kelionė į Meką – *haddž.*

Kaip ranka turi penkis pirštus, bet yra viena, taip ir islamo apeigynas turi vieną tikslą – veda į atsidavimą Dievui, atliekant penkias būtinas pareigas.

Musulmonas, prieš atlikdamas šias pareigas, turi atlikti apsiplovimo-apsivalymo apeigą, nes Muhammadas sakė: „Raktas į rojų yra malda *(salāt)*, o raktas į maldą yra apsivalymas“[41]. Dvasinis apsivalymas pasiekiamas gyvenimu, kai žmogus yra rūpestingas ir geras kitiems, dosnus ir dėkingas Dievui, o fizinis apsivalymas atliekamas tiksliu apeiginiu veiksmu; po to reikia vengti to, kas gali sutepti. Apsivalymas – tai pasiruošimas penkių būtinų pareigų atlikimui.

1. Liudijimas, arba *šahāda,* yra kitų musulmonų pareigų pagrindas ir svarbiausias islamo priesakas: „Nėra kito dievo, kaip tik Alla(h)as“ ir „Muhammadas yra Alla(h)o pasiuntinys“. Šiuo tikėjimo išpažinimu liudininkų akivaizdoje tampama musulmonu[42]. Šeimos tėvai, kūdikiui gimus, šnabžda „Liudijimą“ jam į ausis. Pirm negu mažylis išmoksta pasakyti „mama“ ar „tėte“, jis yra mokomas sakyti „Liudijimą“. Kadangi jame musulmonai randa gyvenimo gaires ir viltį, kartoja daugsyk per dieną.

2. Malda, arba *salāt.* Sakoma, kad malda užrakina naktį ir atrakina dieną. Musulmonai melsdamiesi siekia ne tik kalbėti poterius, bet būti malda. Jų apeigynas įsako melstis penkis

kartus per dieną: auštant, vidurdienį, popietėje, saulei leidžiantis ir prieš užmiegant. Meldžiantis svarbu ir kūno laikysena, ir veiksmai, ir žodžiai, ir tyla. Ypatingas maldos momentas – buvimas kniūbsčia, kakta liečiant žemę, kai prieš Dievą, vadinamą Gailestinguoju, ryžtamasi nugalėti savo polinkį į pikta.

Išoriniai maldos veiksmai yra tiksliai nustatyti ir bendri visiems musulmonams; melstis išmokstama šeimoje. Pradedant maldą gręžiamasi veidu Mekos kryptimi ir tyliai pareiškiama, kad bus meldžiamasi taip, kaip to reikalauja apeigynas. Meldžiamasi stovint, o baigus maldą nusilenkiama visu kūnu, paliečiant rankomis kelius. Po to klaupiamasi, puolama kniūbsčia, ir kakta paliečiama žemė. Atsitiesus ramiai ilsimasi, sėdint ant kojų. Kiekvieną veiksmą lydi žodžiai, kuriais garbinamas ir šlovinamas Dievas, prašoma gailestingumo, atleidimo ir vedimo į gera.

Musulmonai meldžiasi bet kur, pavieniui ar kartu. Penktadieniais, vidurdienio maldos metu, musulmonai renkasi į mečetę – ypatingą vietą bendruomeninei maldai ir pamokslui. Mečetėje nėra jokio altoriaus, paveikslų, statulų; nėra joje nei kėdžių, nei suolų; grindys išklotos kilimais[43]. Pasieniuose stovi lentynos Koranui, sienoje į Mekos pusę yra niša – mihrabas

41 M. Muhammad Ali. *A Munual of Hadith* (Lahore, Pakistan: Ahmadiyya Anjuman, 1951), p. 41-42.

42 Islame krikšto nėra. Apipjaustymas, arabiškai *tahara*, nors ir nemінimas Korane, yra labai puoselėjamas.

43 Artimųjų Rytų kultūroje kilimas turi sakralią paskirtį. Žr. A. Rubšys. *Šventojo Rašto kraštuose* (Putnam, CT: Krikščionis Gyvenime, 1982), I, p. 158-159, 295.

(*mihrāb*), į dešinę nuo mihrabo stovi minbaras *(minbar)* – pulpitas imamui (maldos vadovui)[44].

Musulmonų kulto tarnas vadinamas mula *(mullah)*, šiitų bendruomenėje turintis ypatingus įgaliojimus.

3. Aukos labdarai, arba *zakāt*. Musulmonų požiūrį į nuosavybę ir turtą sąlygoja islamas. Alla(h)as yra Visatos Kūrėjas. Visa priklauso jam. Dievas patiki savo tarnams gėrybes, kad jie jas panaudotų sau ir kitų labui. Todėl visi musulmonai privalo kasmet 2,5% nuo turimo turto skirti neturtingųjų ir nelaimės paliestų žmonių šelpimui. Arabiškas terminas *zakāt* tiksliai išreiškia labdaros prasmę: *zakāt*, anot musulmonų, apvalo. Ne tik sukauptą savo reikmėms turtą, bet ir patį žmogų, nepamiršusį tuo turtu pasidalyti su kitais. Islamo kraštuose labdarą surenka valdžia, o kitur aukojimas paliekamas tikinčiųjų sąžinei[45].

4. Pasninkas, arba *saum*. Musulmonai kasmet visą Ramadano *(Ramadān)* mėnesį nuo aušros iki sutemos privalo susilaikyti nuo valgymo ir gėrimo, rūkymo ir lytinių santykių. Dirbama kaip įprasta, bet gyvenimo tempas sulėtėja, daugiau meldžiamasi bei dažniau dalyvaujama mečetėse vykstančiose pamaldose.

Arabiškoje Jeruzalėje auštant ir temstant pasninko mėnesį girdisi patrankos griausmas, o Stambule bei Izmire – muazyno balsas iš minareto. Kadangi pasninkaujama tik dieną, Ramadano naktys suveda šeimas pabendrauti, pasižmonėti, kartu pasimelsti ar paprasčiausiai pastiprinti tinkamu maistu savo kūnus. Ramadano pasninko, įvesto antraisiais metais po Hidžros, esmė – sielos drausminimas, susilaikant ne tik nuo maisto ar lytinių santykių, bet – ir tai svarbiausia – ir nuo pikto žodžio, blogų darbų. Muhammadas mokė: „Jeigu nesiryžti susilaikyti

nuo melagystės, nėra jokios prasmės atsisakyti valgio ir gėrimo!“ Pasninkas yra bevertis, jeigu pasninkaujantis puoselėja savyje pavydą ar neapykantą. Ramadano pasninkas bent laikinai sulygina turtuolį ir vargšą. Be to, alkis yra didelis mokytojas – moko atjausti tuos, kurie alksta ir trokšta. Vaikai pradeda pasninkauti būdami trylikos metų. Seni žmonės, ligoniai, moterys, auginančios kūdikius, kareiviai mūšyje ir pakeleiviai yra atleidžiami nuo pareigos pasninkauti[46].

Ramadano pasninku paminimi du dideli islamo įvykiai: Korano apreiškimas, prasidėjęs Ramadano mėnesį, ir pirmoji islamo pergalė, pasiekta Badro oazėje, irgi Ramadano mėnesį. Tikima, kad Ramadano pasninkas užtikrina nuodėmių, padarytų prieš Dievą pereitais metais, atleidimą[47].

44 *Imam* – vadovas: 1. Musulmonų dvasininkas, vadovaujantis maldai mečetėje (rašoma mažąja raide). Juo gali tapti kiekvienas musulmonas vyras. 2. Aukščiausios musulmonų dvasinės ir pasaulietinės valdžios vadovas (rašoma didžiąja raide). 3. Sunitų teologas.

45 Islamo kraštuose padėti vargšui – pasiturinčiojo pareiga, o vargšas turi teisę prašyti išmaldos.

46 Ramadano pasninkas yra nuostabi islamo kraštų tradicija. Man pačiam teko šio pasninko metu gyventi Palestinoje, Egipte ir Turkijoje. Ramadanui pasibaigus, švenčiama viena iš svarbiausių musulmonų kalendoriaus švenčių *Īd al-Fitr* – „šventė pasninkui baigti“. Man ji daug kuo priminė Kalėdų šventimą: pietūs šeimoje, pasikeitimas dovanomis, giminystės bei draugystės atnaujinimas. Gilų įspūdį palieka priešų susitaikymas bei džiaugsmo sklidina nuotaika gatvėse, įstaigose ir mokyklose.

47 Islamas nemoko, kad išganymas pasiekiamas gerais darbais. Geri darbai – malda, pasninkas, aukos labdarai atlikti – su atsidavimu patinka Dievui, tačiau išganymas ateina tik iš Dievo – jo gailestingumo ir galios.

5. Šventoji kelionė į Meką, arba *haddž* – hadžas. Hadžas reiškia „išvykti [iš namų] su tikslu“:

Kelionė prie Namo [Kaaba] yra žmonijos pareiga Dievui (Koranas, 3, 97).

Visi musulmonai, vyrai ir moterys, yra įpareigoti atlikti hadžą bent kartą gyvenime. Tik mažamečiai, ligoniai, vergai ir vargšai yra atleidžiami nuo šios pareigos. Šventosios kelionės dalyviai privalo būti šventajame islamo mieste Mekoje Du al Hidžo *(Du al-Hiddža)* mėnesį.

Atlikdami šventąją kelionę į Meką, musulmonai sudabartina tai, ką išgyveno Abraomas ir Muhammadas būdami akis į akį su Dievu. Piligrimai, turtingi ar vargšai, prieš atvykdami į šventąsias Mekos vietas, apsivelka Abraomo laikus primenančiu apdaru – *ihrām*; būtina susilaikyti nuo kūniškų malonumų, neskriausti nieko, kas gyva – nei gyvulio, nei augalo. Apdaras ir toks pasirengimas suburia įvairių rasių ir tautų piligrimus į vieną islamišką bendruomenę.

Masinės šventosios kelionės apeigos prasideda Mekos mieste, Didžiojoje mečetėje. Maldininkai apeina tris sykius ir apibėga keturis kartus, – *tavvaf,* – šventyklą (Kaabą), kurią, pagal musulmonų tradiciją, pastatė Abraomas ir jo sūnus Izmailas (Biblijos Išmaelis)[48]. Po to įvyksta *umra* – mažesnioji šventoji kelionė: greitu žingsniu septynis kartus einama slėnio keliuku tarp Safos ir Marvos kalvų, prisimenant Hagaros *(Hādžar)* ir jos sūnaus Izmailo pabėgimą. Kaip teigia ir islamo, ir žydų, ir krikščionių tradicija, nuo mirties juos išgelbėjęs vandens šaltinis, kuriam Dievas leido ištrykšti smėlio dykynėje. Iš jo, vadinamo Zamzamu *(Zamzam)*, piligrimai semiasi šventojo vandens.

Aštuntąją Du al Hidžo dieną prasideda didžioji šventoji kelionė. Piligrimai keliauja Arafato kalno, kuris yra 14,5 km į rytus nuo Mekos, link. Nakvojama pusiaukelėje. Ryte visi skuba į Arafato lygumą, kur nuo vidurdienio iki saulės laidos stovėdami Dievo akivaizdoje medituoja ir klausosi pamokslo. „Stovėjimas prie Arafato“ yra svarbiausias šventosios kelionės momentas, nes būtent čia kadaise savo hadžo metu Muhammadas pasakė atsisveikinimo kalbą. Saulei nusileidus visi keliauja į Muzdalifą; naktis praleidžiama po atviru dangumi. Pakylama su saule, ir maldininkai patraukia į Miną, kur vyksta akmenėlių, surinktų Muzdalife, mėtymo ritualas – kiekvienas piligrimas sviedžia septynis akmenukus į tris akmeninius stulpus slėnio atšlaitėje, tardamas: „Vardan Dievo! Alla(h)as yra didis!“ Taip prisimenamas ir sudabartinamas Abraomo gyvenimo momentas, kai jo tikėjimas padėjo jam atmesti Šėtono gundymą nepaklusti Dievui ir neaukoti sūnaus Izmailo (Koranas, 37, 99-111)[49].

Dešimtąją Du al Hidžo dienos rytą, praėjus dviem mėnesiams ir dešimčiai dienų po Ramadano pasninko, įvyksta Aukos šventimas – *Īd al-Adhā,* atliekant ritualinį avių, kupranugarių ar kitų gyvulių aukojimą. Aukos šventimu dar kartą prisimenamas ir sudabartinamas Abraomo klusnumo aktas (Koranas, 37, 99-111).

Aukos šventimo dieną visas islamo pasaulis jungiasi su hadžo dalyviais taip pat atlikdami ritualinį gyvulių aukojimą savo vietovėse. (Pagal paprotį, aukojamo gyvulio galva nukreipiama į

48 Apie Išmaelį Biblijoje žr. Pr 16.

49 Žydai ir krikščionys, sekdami Šventuoju Raštu, kalba apie Izaoko auką (Pr 22), o musulmonai turi mintyje Hagaros sūnų Izmailą.

Mekos pusę.) Aukojimą atliekantis asmuo kreipiasi į Dievą, tardamas:

> *Viešpatie, Dieve, priimk šią auką* [pasakomi savo, savo šeimos, vaikų, artimųjų ir kitų apeigos dalyvių vardai], *kuri aukojama sekant mūsų [tėvo] Abraomo pavyzdžiu (Tebūnie jam ramybė!).*

Skerdiena valgoma keletą dienų po Aukos šventimo; ji dalijama ir neturtingiems musulmonams.

Korano pasakojimas apie Abraomo auką mažai kuo skiriasi nuo Pradžios knygos pasakojimo (žr. Pr 22). Nors sūnaus, kuris turi būti paaukotas, vardo Korane nėra (žr. Koranas, 37, 99-111), islamo tradicija vadina jį Izmailu. Teigiama, kad Izmailas vedė žmoną iš arabiškos Mekos genties, kurioje gimė ir pranašas Muhammadas.

Īd al-Adhā – Aukojimo apeigos, kurios buvo atliekamos ir iki islamo atsiradimo, islame nesiejamos su nuodėmių atleidimu. Islamiškąją Aukos šventimo sampratą pateikia Koranas:

> *Nei [aukojamųjų gyvulių] mėsa, nei jų kraujas niekuomet nepasieks Dievo; [tik aukotojo] atsidavimas jį pasieks* (22, 37).

Taigi senoji arabų kruvinos aukos samprata islame pakeista: ne kraujas pasiekia Dievą, bet žmogaus pasitikėjimas ir visiškas atsidavimas jo valiai. Musulmonui Abraomo pavyzdys rodo, kad Dievas išklauso nuoširdžią jo klausančio žmogaus maldą.

Po Aukos šventimo musulmonai kupini džiaugsmo dar tris dienas svečiuojasi Mekoje ir tik po to grįžta dar kartą prie Kabos šventovės su ja atsisveikinti – vėl ją apeiti. Kai kurie piligrimai keliauja į Medyną aplankyti Muhammado kapo. Tačiau tai nėra hadžo dalis ir nėra būtina. Piligrimas nuo dabar gali vadintis *haddžī* (piligrimė – *haddžīja*).

Neturiu nieko, išskyrus troškimą Tau pasiteisinti.
Aš, suvargęs skurdžius, išsakau Tau tą savo norą kaip tai, kas mane turėtų išteisint.
Neliko daugiau niekam jėgų – tiktai stuksenti į Tavąsias duris, ir, jeigu Tu mane atstumsi, nebus nieko, kur galėčiau pasibelsti. Į ką kreiptis, kieno vardo šauktis, jei Tu savajam varguoliui atsisakysi parodyti savo kilnią širdį? Tegul neleidžia Tavasis didžiadvasiškumas priešgynai kristi į nevilčių! – juk Tavoji širdis ypač dosni. Nusižeminęs, pasigailėjimo vertas stoviu prie Tavo durų žinodamas, kad čia sulaukia pagalbos visi nusižeminusieji. Visiškai save paneigęs, aš pasikliauju Tavimi ir tiesiu į Tave rankas kaip vargšas elgeta.
Dervišų malda [*priskiriama al-Kādir*]

ŠARĪAH: DIEVO ĮSTATYMAS

Šarīah – šarija – nekodifikuotų normų, reguliuojančių religinį ir pasaulietinį musulmonų gyvenimą, visuma.

Žodis *šarīah* iš pradžių reiškė „kelias prie šaltinio“, vėliau juo imta vadinti Dievo įsakymų taką. Tad *šarīah* – Dievo

apreikštas planas, prie kurio stengiasi artėti kiekvienas musulmonas.

Šarīah ištaka ir pagrindas – Dievo apreiškimas, duotas Muhammadui, bet vėliau jį plėtojo ir tobulino ne viena musulmonų išminčių, teisininkų karta, – tai daryti vertė besiklostančios normos, kurios reikalavo išraiškos.

Savaime suprantama, kad interpretuojant dieviškąjį Įstatymą, užfiksuotą Korane, reikėjo remtis Suna – paties Muhammado *pavyzdžiu*. Dažnai ir to nepakako. Tada pradėta remtis Medynos musulmonų bendruomenės sutartine nuomone – idžma *(idžmā)*. Ilgainiui buvo prieita prie išvados, kad būtinos dedukcijos, išvestos iš pirmųjų trijų šaltinių (Korano, Sunos ir idžmos). Tada atsirado ketvirtasis musulmonų teisės šaltinis – kijas (*kijās* – sprendimas iš analogijos). Koranas ir Medynos bendruomenės pavyzdys buvo pritaikyti naujiems gyvenimo poreikiams ir problemoms. Musulmonai, kurie remiasi Muhammado praktika ir žodžiais, esančiais Sunoje, pritaikydami Koraną pagal analogijos dėsnį naujiems gyvenimo poreikiams, vadinami sunitais.

Musulmonai pabrėžia, kad islamo išpažinėjai sudaro bendruomenę, kuri su nuoširdžiu dėkingumu sako „Taip!“ Dievui ir jo pasauliui. Nuoširdus dėkingumas Dievui – kupino džiaugsmo gyvenimo ištaka, o kupinas džiaugsmo gyvenimas yra labai teigiama religinė vertybė. Nenuostabu, kad islamo *ulamā* – „mokytieji“ (mokslininkai, teisininkai ir teologai) primygtinai reikalauja, kad būtų gyvenama pagal *šarīah* – Dievo kelią.

Per kelis pirmuosius islamo amžius iškilo keturios *šarīah* teorinį pagrindą – fikhą (*fikh* – gilus supratimas) sukūrusios islamo teologijos teisės mokyklos – mazhabai: hanifitų (pra-

dininkas *Abū Hanīfa*; 699-767), malikitų (pradininkas *Mālik ibn Anās*; 715-795), šafiitų (pradininkas *Aš Šafiī*; 767-820) ir hanbalitų (pradininkas *Ibn Hanbalī*; 780-855). Šios *šarīah* principų sistemos mokyklos tebėra autoritetingiausios ir šiandien – jomis vadovaujasi savo veikloje musulmonų teismai, muftijai, fakyhai.

Dauguma musulmonų yra sunitai, tik 15% – šiitai[50], tarp kurių yra daugybė sektų. Pavadinimas šiitai kilęs iš arabiško žodžio *ši'ah*, kuris reiškia „grupė“ arba „partija“. Atsirado šiitai VII amžiaus viduryje kaip kalifo Alio šalininkai, teigę, kad giminystė su Muhammadu duoda jam ir jo palikuonims (Muhammado palikuonys, „šeimos nariai *(Ahl al-Bajīt)*“: Alis, Muhammado pusbrolis ir žentas, dukters Fatimos vaikai – Hasanas ir Huseinas), kurie yra paveldėję ir pranašo bendravimo su Dievu sugebėjimą, ypatingą teisę į valdžią. „Nėra kito dievo, kaip tik Alla(h)as; Muhammadas yra Alla(h)o pasiuntinys, o Alis – Alla(h)o šventasis“, – toks turi būti, anot šiitų, islamo tikėjimo išpažinimas.

Kova tarp šiitų ir jų priešininkų Alio šeimai buvo lemtinga – ją ištiko tragedija: Alis buvo nepatenkintų saviškių nužudytas prie Kūfos *(Kūfa)* miesto grumtynių su omejadais metu (661 m.); sūnus Huseinas to paties likimo susilaukė prie

50 Sunizmas paplitęs visuose musulmoniškuose Azijos ir Afrikos kraštuose. Dėl paskutiniajame XX a. dešimtmetyje suintensyvėjusios migracijos daug sunitų apsigyveno Europoje. Šiizmą išpažįsta beveik visi Irano, dauguma Irako, Azerbaidžano, didelė dalis Libano, Jemeno Arabų Respublikos, Pakistano, Bachreino musulmonų. Didesnių ar mažesnių šiitų bendruomenių yra beveik visose mu sulmoniškose šalyse.

Karbalos *(Karbala)*, kur jį irgi nužudė omejadai (680 m.). Ši tragedija, ir šiandien aitrinanti šiitinio islamo išpažinėjus, tapo ypatingo Alio ir Huseino kulto[51] atsiradimo priežastimi. Vietos, susijusios su jų gyvenimu, yra, greta Mekos, šiitų piligrimystės objektai.

Alio pasekėjams būdinga savita religinė savimonė. Šiitai teigia, kad kiekvienas aukščiausios jų dvasinės ir pasaulietinės valdžios vadovas, pradedant Aliu, yra antgamtiškai vedamas, turintis ypatingą žinojimą ir įžvalgą dieviškos emanacijos įsikūnijimas. Beje, sunitai tai laiko „perdėjimu“, bet ne erezija. Šiitų įsitikinimu, Muhammadas Dievo nurodymu išrinko Alį savo įpėdiniu, kurio, kaip turinčio Muhammado „dvasios savybes“, pareiga buvo įgyvendinti apreikštąją tiesą visame pasaulyje. Vėliau Muhammado „dvasios savybes“ paveldėjo jo sūnūs (Hasanas ir Huseinas) bei jų įpėdiniai pagal imamų liniją ir tai tęsis tol, kol baigsis žmonijos istorija – iki paskutiniojo teismo dienos. Šiitų atšaka, žinoma kaip imamitai (daugiausia gyvena Irane), tiki, kad šį ciklą užbaigs 872 m. netikėtai dingusio paskutiniojo imamo sugrįžimas[52].

Hasano ir Huseino įpėdiniai – palikuonys – dėl ypatingųjų savybių buvo laikomi „kilniaisiais“ ir „viešpačiais“: jie gali neklaidingai aiškinti *šarīah* ir negali nusidėti. *Imām mahdī* neklaidingumas ir šventumas, pagal šiitų teologiją, turi du pagrindus: naujasis imamas turi būti esamo imamo paskelbtas ir privalo turėti ypatingą žinojimą bei įžvalgą.

Pirmųjų kalifų Abu Bakro (632-634), Umaro (634-644) ir Usmano (644-656) paskyrimus šiitai laikė ir laiko akiplėšišku kalifato paglemžimu. Juo labiau, kad tai ilgainiui turėjo kruvinas pasekmes – Alio kalifato tragediją (būtent todėl šiandien

bemaž visos šiitų sektos penktadienio pamaldose keikia Abu Bakrą, Umarą ir Usmaną už šią „išdavystę“): nors po Alio ir jo sūnų mirties šiitai nepasidavė omejadams, ilgainiui jie sudarė sąlygas remti sukilimus, padėjusius iškilti abasidų dinastijai[53], kuri nebuvo geresnė už omejadų. Šiitų bendruomenė tęsė kovą, kuri, deja, vyko ne tik tarp jos ir abasidų, bet ir tarp atskirų pačios bendruomenės grupuočių. O mokymas apie *imām* ir jo pergalingą sugrįžimą tapo skilimų į vis naujas atšakas priežastimi[54]. Šiitų šventumo ir tobulumo samprata kupina šviesios vilties. Atsisakydami priimti savo šimtmečius trukusius sunkumus ir vargus kaip galutinę Alla(h)o valią, jie tiki, kad Alla(h)as turi elgtis teisingai ir laikyti žmones atsakingais už savo darbus. Todėl kada nors ateityje jis turi išaukštinti teisiuosius.

Būdinga, kad ši bendruomenė labai stengiasi palengvinti žmonijos kančias, maž inti susvetimėjimą. O atsakymų į žmonijos problemas dažnai jie ieško ezoterinėse *šarīah* interpretacijose.

51 Žr. A. Rubšys. *Šv. Rašto kraštuose.* I, p. 99-102.

52 Sakoma, kad jis „pasislėpęs“, tačiau jo vadovavimas vis dar juntamas per „tarpininkus“ arba teisės daktarus – mudžtachidus, kurių vyriausieji Irane yra ajatolos (*ājat* – stebuklas, ženklas; *allāh* – dieviškas stebuklas). Jie turi teisę aiškinti *šarīah*, priimti religinius įstatymus.

53 Abasidai savo vardą kildino nuo *al-Abbās*, Muhammado dėdės. Jie save laikė susijusiais šeimos giminystės ryšiais su Alio palikuonimis.

54 Žr. John B. Noss / David S. Noss. *Man's Religions* (New York, NY: Macmillan, [7]1984), p. 529-534.

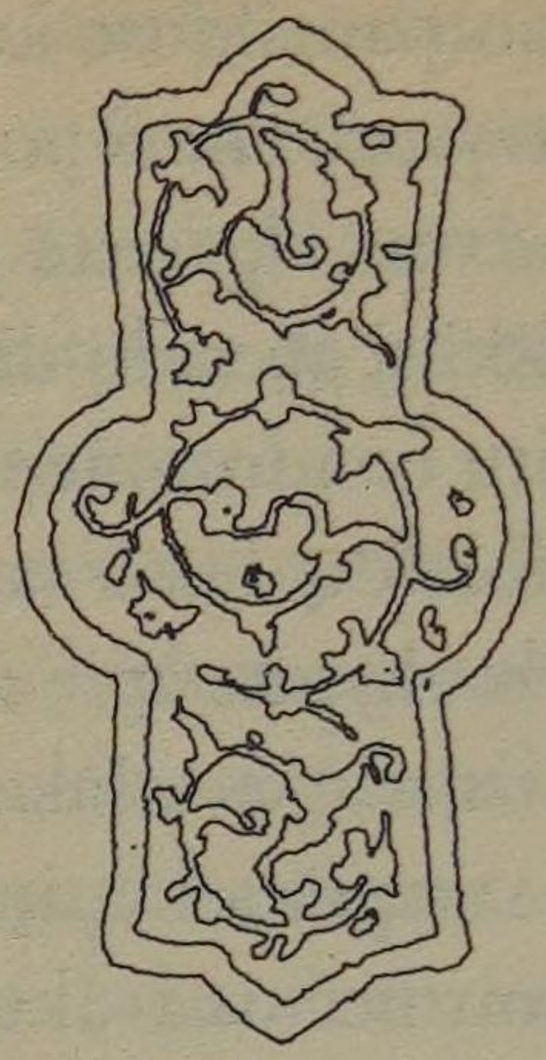

Mano širdis gavo galią aprėpt ir įkvėpt daugybę dalykų.
Ji – miško laukymė, kurioje ganosi gazelės, ir [krikščionių] vienuolių būstas.
Ji ir stabmeldžių stabų šventovė, ir musulmono piligrimo Kaaba.
Ji – Toros raštai ir Korano ritiniai.
Aš išpažįstu meilės religiją ir liksiu jai ištikimas, kad ir kur jos vilkstinės pasuktų.
Meilė – manoji religija, meilė – mano tikėjimas!

Muhji al-Dīn ibn Arabī. *Meilės aistrų aiškinimas*

SŪFIZMAS: MISTINIS KELIAS[55]

Arabai, išsiveržę iš Arabijos pusiasalio dykumų, sukūrė nuostabią islamišką civilizaciją. Abasidų kalifato (sost. Bagdadas) viešpatavimo laikotarpis tapo islamiškos civilizacijos „aukso amžiumi“ (750-1258 m.).

Į Bagdadą traukė geriausi poetai, juristai, filosofai, mokslininkai, menininkai. Juos viliojo ne vien tik apie abasidų sostinę sklindantis garsas, kuris ir šiandien tebeaidi iš *Tūkstančio ir vienos nakties* pasakų, bet ir aplinka, kuri puoselėjo filosofiją ir mokslą – matematiką, astronomiją, geografiją, mediciną.

Filosofams, teologams ir juristams nagrinėjant religines, filosofines, politines problemas ir ginčijantis įvairiomis temomis, tarp musulmonų plito sūfizmas – mistinė islamo srovė, atsiradusi iš asketizmo sąjūdžio VIII amžiuje dabartinio Irako ir Sirijos teritorijoje. Sūfizmui būdinga idealistinės metafizikos derinimas su asketizmo praktika. Norėdami surasti Alla(h)ą širdimi ir savęs atsižadėjimu, tikslo siekimui sūfijai pasirinko *tarīka* – „kelio“ metodą, apimantį tam tikras dvasines pratybas, kurių laikantis galima pasiekti mistinį Dievo pažinimą. Vilkėjo jie grubiais nedažytos vilnos drabužiais[56]. Arabiškai vilna vadinama *sūf,* tad tas, kuris dėvi grubų vilnos drabužį, vadinamas *sūfī.* Pasak *al Bīrūnī,* yra ir kita šio mistinio sąjūdžio pavadinimo kilmės versija: jis kilęs iš graikų kalbos žodžio *sophia,* išmintis.

Sūfizmas nėra islamo atskala ar šaka, bet plati ir nevienalytė islamiškojo pamaldumo išraiška. Beje, daug pamaldžių musulmonų sūfizmas patraukė ir kaip protesto sąjūdis prieš tuometinį racionalizmą ir abasidų gyvenimo būdą – buvo puoselėjama tik išorinis Dievo Įstatymo laikymasis, išlepimas ir prabanga.

Sūfijai kvietė gyventi vidinį dvasios gyvenimą ir ieškoti asmenio ryšio su Dievu, mėginti patirti jį širdimi. Dievas, jų žodžiais tariant, yra Kūrėjas, kuris myli savo kūrinį ir nori, kad jo kūrinys žmogus būtų arti jo, nes jis pats yra taip arti žmogaus, kaip jo kaklo gysla.

55 Žr. F. M. Denny. *An Introduction to Islam* (NewYork, NY: Macmillan, 1985), p. 239-292; Seyyed Hossein Nasr. *Sufi Essays* (New York, NY: Schocken Books, 1977).

56 Viduramžių vienuoliai – pranciškonai ir dominikonai – apsivilko atgailos drabužiu – „maišu“.

Kiekvienas sūfijus stengėsi surasti jam tinkamiausią gyvenimo būdą. Kai kurie, kaip ir Viduramžių šv. Pranciškaus broliai, klajojo iš kaimo į kaimą, gyvendami iš išmaldos ir uždegdami klausytojus meile Dievui. Kiti traukėsi iš pasaulio, ieškodami nuošalių vietų, kad vienatvėje griežta savitvarda bei mąstymu pasiektų vienybę su Dievu[57]. Vienas bruožas buvo bendras: įsimylėti Dievą.

Nuostabus Dievo meilės pavyzdys – sūfijė *Rābia al-Adavīja* (mirusi 801 m.). „Dievo meilė mane taip sugėrė, kad manyje visiškai nebėra nei meilės, nei neapykantos kitam“, – džiūgaudavo ji[58]. *Al-Adavīja* gyveno labai asketiškai, atsisakydama siekti dorybių dėl bet kokios naudos. Dažnai ji melsdavosi tokiais žodžiais:

> *O Dieve! Jeigu aš Tave garbinu, bijodama pragaro, degink mane pragare; jeigu aš Tave garbinu, vildamasi nueiti į dangų, uždaryk mano duris! Bet jeigu aš garbinu Tave vien dėl Tavęs, leisk man gėrėtis Tavo nuostabumu!*[59]

Sūfijai gyveno troškimu susijungti su Dievu dabar, o ne po mirties. Kadangi ne visada jie rasdavo gairių pačiame islame, buvo atviri kitoms religijoms. Tad sūfizmas formavosi ir evoliucionavo veikiamas krikščionybės, budizmo mistikos idealų ir praktikos; įtakos turėjo neoplatonizmo filosofija. *Dhūn-Nūn al-Misrī* (miręs 859 m.), pravarde „Žuvies vyras iš Egipto“[60], teigė, kad asmeniškumas yra mirtina nuodėmė – siela turi būti Dievo „praryta“, kad taptų su juo viena. Jis, kaip ir kiti sūfijai, mokė, kad Dievas „praryja“ tik tą sielą, kuri yra pasiruošusi – nuėjusi tam tikrą tobulėjimo kelią, kurį nurodo ypatinga pamaldumo ir asketizmo praktika.

Anot *Abū Abd Allāh al-Hāris* (mirė 857 m.), praminto *Muhāsibī* (iš *muhāsaba* – savistaba), sūfijus yra piligrimas kelionėje į „tiesą“. Pakeliui reikia pereiti septynetą stočių: atsivertimo, susilaikymo, atsižadėjimo, neturto, kantrybės, pasitikėjimo Dievu ir savimi. Einant į to, kas anapus, žinojimą ir į Tiesos karalystę, kiekvienoje stotyje patiriamos ilgesio, baimės, vilties, meilės, Dievo artumo ir pasitikėjimo Dievu gelmės. Galiausiai sudėtinga sūfijų pratybų sistema leidžia pasiekti mistinę ekstazinę būseną, įgalinčią „regėti“ Dievą, – nušvinta žodžiais neišsakoma dieviška Šviesa. Ji užtikrina, kad esi Dievo mylimas. O tai kaip tik ir yra mistinis tikinčiojo Dievu siekis ir islame, ir apskritai teistinėse religijose.

Dėl kai kurių teiginių (pirmiausia – įtakotų budizmo ir zoroastrizmo), ne vienas sūfijus buvo laikomas klaidatikiu, persekiojamas ir net nukankinamas.

Husain ibn Mansūr āl-Hallādž (al-Hallādž – „Vilnų šukuotojas“), skelbęs visuotinę Būties Vienovę, 922 m. Bagdade buvo nukryžiuotas, nes teigė: „Aš esu Tiesa“[61]. Kadangi Tiesa yra

57 Sūfijai teigė, kad Muhammadas yra jų pavyzdys, nes jis mėgo nuošalumą ir gavo Dievo apreiškimą Hyros oloje. Tačiau jie nutylėjo Muhammado žodžius apie „vienuolėjimą“: „Jeigu tau smagu būti krikščioniu vienuoliu, tai ir kraustykis pas juos! Jeigu priklausai mūsų bendruomenei, tai ir gyvenk pagal mūsų papročius (*sunna*). Mūsų paprotys yra vedybinis gyvenimas“. G. F. Moosre. *History of Religions* (New York, NY: Scribner's Sons & T. & T. Clark, 1919), 11, p. 441.

58 Desmond Stewart. *Early Islam* (New York, NY: Time, Inc., 1967), p. 87.

59 F. M. Denny. *An Introduction to Islam*, p. 250-251.

60 T. y. Egipto (pranašas) Jona.

61 *Al-hakk* gali būti verčiama ir „tiesa“, ir „tikrovė“.

vienas iš Dievo vardų (plg. Jn 14, 6), al Halladžo priešai kaltino jį, kad save drįsta lyginti su Alla(h)u. Deja, iki galo jie jo taip ir nesuprato: al Halladžo teiginiai nebuvo piktžodžiavimas. Visą gyvenimą degęs meile Dievui, troškęs savojo „aš“ mirties, žodžiais jis mėgino išsakyti, ką galų gale patyrė – žmogų ir Dievą vienijančią meilės palaimą. Anot kai kurių mistikų, al Halladžas – slapto meilės tarp Dievo ir žmogaus ryšio ir Būties Vienybės dainius.

> *„Būk, o Viešpatie, maloningas, pašalink manąjį „aš“, esantį tarp mūsų. Aš – Tas, kurį myliu, o Tas, kurį myliu, – tai aš...“*

Al-Halladžo ir kitų panašiai kalbėjusių mistikų likimas sūfijų sąjūdžio nesustabdė. Nuosaikesnieji sūfijai stengėsi įrodyti, kad jų mistikos idealai ir priemonės neprieštarauja nei Koranui, nei Muhammado mokymui. Drausmindami savo elgseną ir kalbą, pamažu jie visiems tai įrodė.

XII a. sūfizmas buvo įteisintas musulmonų visuomenėje. Įteisinimas pasiektas *Abū Hāmid al-Ghazzali* (mirė 1111 m.), musulmonų vadinamo „religijos atnaujintoju“, dėka. Jis (kilme persas – gimė Tus vietovėje, Khorasane *(Khurāsān)*) buvo vienas iš iškiliausių islamo teologų, filosofų ir mistikų. Nuo 1091 m. dėstė *fikha* paties įsteigtoje mokykloje Bagdade, bet 1095 m., apimtas dvasinės krizės, metėsi į skepticizmą ir paliko Bagdadą. Po 11 metų klajonių al Ghazzalis tapo garsiu sūfizmo teoretiku ir mokytoju. Savo raštais jis propagavo sunitiškąjį islamą ir sūfijų misticizmą (svarbiausias al Ghazzalio veikalas – *Religinių mokslų atgimimas*). *Šarīah* ir teologija, sakė jis, be religinio pagrindo yra dirbtinis dalykas. Ir visas žmogaus gyvenimas bei jo samprotavimai be Dievo artumo patyrimo jam atrodė lėkšti

ir beprasmiai. Tikėjimo esmė, ne tik musulmonui, mokė al Ghazzalis, – gailėtis dėl savo nuodėmių, savo širdyje palikti vietos tik Dievui ir religinių pratybų pagalba tapti dorovingam. Pagal al Ghazzalį, sūfijų savitvardos ir mąstymo pratybos, išmintingai panaudotos, yra labai vertingos. Kaip ir *šarīah* praktika, kuri visiems musulmonams yra privaloma, tačiau turi būti atlikta ne paviršutiniškai, bet visa širdimi. Tik tokiu keliu eidamas, mokė al Ghazzalis, musulmonas gali viltis išvengti pasmerkimo. Gvildendamas valios laisvės ir dieviškos lemties klausimą, sukūrė vadinamąją kastos (priskyrimo) koncepciją, teigiančią, jog Dievas leido žmogui rinktis gerą arba blogą elgesį ir už jį atsakyti.

Al Ghazzalio kritika, nukreipta prieš juristus, teologus ir filosofus, kurie, jo manymu, religiją pavertė priešingų religijai tikslų siekimo priemone bei užsiėmė islamo skaldymu, sukėlė griežtą pasipriešinimą. Tačiau buvo aišku, jog jo jautri kritika pagrįsta. Ilgainiui bemaž visas islamo pasaulis pripažino, kad al Ghazzalio mokymas yra teisingas. Jam buvo pripažintas musulmonų mąstytojo vardas, o vėliau imta jį gerbti kaip islamo šventąjį.

Al Ghazzalio, o taip pat ir kitų sūfijų mokymas ir šiandien susilaukia ypatingo teologų, filosofų ir paprastų tikinčiųjų – ne tik išpažįstančių islamą, bet ir kitas religijas – dėmesio.

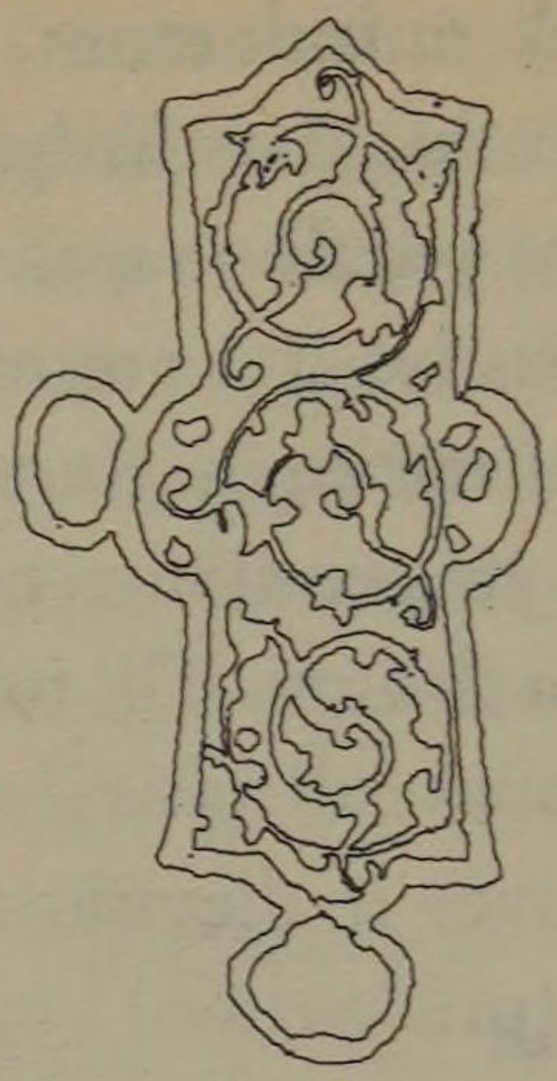

Sakyk: „Aš ieškau prieglobsčio
pas aušros Viešpatį
nuo pikta, kylančio iš to,
ką jis sukūrė,
nuo pragaištingos tamsos,
jai pasklidus,
nuo kerėtojų blogio,
nuo skáugėjančio pavyduolio
piktybių!“
Koranas, 113

ISLAMO ISTORIJOS LAIKOTARPIAI

Islamo istoriją galima padalyti į tris laikotarpius. Pirmasis laikotarpis prasidėjo VII a. Arabijos pusiasalyje, atsiradus islamui, o baigėsi XIII a. Tai klasikinis islamo istorijos laikotarpis su savita ir iškilia civilizacija bei kultūra, klestėjusia nuo Ispanijos ir Maroko vakaruose iki pietinės Azijos ir Sumatros rytuose. Musulmonas savo imperijoje jautėsi kaip senovės romėnas Romos imperijoje. Jos gyventojai galėjo saugiai keliauti ar prekiauti visur tarp Maroko, Egipto, Irano, Centrinės Azijos rasdami sau namus su šiluma ir pagarba. Net ir islamo įstatymus gerbiantis nemusulmonas buvo užtikrintas, kad keliaujant tarp svetingų musulmonų jam niekas negresia. Religinių papročių ir etiketo vienodumas, pagrįstas Koranu ir

Sunna, susistemintas *šarīah* mokyklose, buvo puikios ir patogios gairės kasdienai.

Musulmonai laikė ypatinga palaima gyventi *Dār al-Islām* valdose – „Atsidavimo [Dievui] buveinėje“. O gyvenimas *Dār al-Harb* valdose – „Karo buveinėje“, kraštuose šalia, buvo mažiau palaimingas, nes nebuvo visapusiškai pagrįstas „liepimu daryti gera ir draudimu blogai elgtis“. Nenuostabu, kad musulmonai jautė būtinybę plėsti islamo palaimą per *davva* – raginimą ir džihadą *(džihād)* – pastangas.

XIII a. mongolams užplūdus *Dār al-Islām*, islamui Centrinėje Azijoje, Irane, Mesopotamijoje ir net vakarinėje imperijos dalyje buvo suduotas stiprus smūgis. Prasidėjo kitas jo istorijos laikotarpis. Tiesa, vėliau iškilo ilgalaikės islamiškos dinastijos: safavidai Persijoje, mogulai Indijoje, osmanai (arba otomanai) rytinėje Vidužemio jūros dalyje. Tačiau jose nebevyravo islamo kultūrai būdingas savitumas, labai ryškus ankstesnėje teologijoje, raštijoje, mene, moksle; jį paveikė persų, indų, turkų tautiškumas – islamas nebeturėjo pasitikėjimo savimi, nebepajėgė sutelkti karinės jėgos, prarado politinę svarbą. Islamas skurdo.

Musulmonų pasauliui skurstant, europiečiai mokėsi pasitikėti savimi ir bendradarbiauti. 1492 metai Europai buvo lemtingi: Ispanija išvarė iš savo žemės likusius maurus, o Kristupas Kolumbas, Ferdinando ir Izabelės siunčiamas, pasiekė „Naujojo pasaulio“ krantus. Po 25 metų – 1517 – Martynas Liuteris pradėjo reformaciją, o sykiu prasidėjo Katalikų Bažnyčios atsinaujinimas. Protestantų reformaciją ir katalikų atsinaujinimo poveikį buvo galima jausti ir šalia Europos. Atradę naujus kelius europiečiai prekybininkai ir misionieriai įžengė

į Azijos uostus, aplenkdami musulmonų valdas. Europiečių sėkmė skatino musulmonų prekybos tinklo ir kelių nykimą rytinėje bei pietinėje Vidužemio jūros dalyje, Ispanijoje, Afrikoje ir Azijoje.

Islamo pasaulis darėsi statiškas, o europiečių – gyvybingas. Europa ne tik įsitvirtino Amerikos žemynuose, bet ir apvaldė Azijos bei Ramiojo vandenyno kultūrų tautas. Portugalai ir olandai įsikūrė Malaizijos bei Indonezijos salyne; šiek tiek vėliau anglai užėmė Indiją, Birmą (dab. Mianmaras) ir kitas pietinės Azijos šalis. Prasidėjo ilgas kolonializmo laikotarpis – slegiantis iššūkis islamui ir musulmonų gyvenimo būdui. Reikėjo apsiprasti ir gyventi pasaulyje, valdomame kitatikių, kuriems, nežinia kodėl, sekėsi.

Trečias, arba šiuolaikinis, islamo istorijos laikotarpis prasidėjo 1798 m. Napoleono armijai įžengus į Egiptą. Egipto atvėrimas Europos karinei ir politinei įtakai bei išnaudojimui buvo tik įžanga į islamiško pasaulio susidūrimą su Vakarais XIX a. ir pirmoje XX a. pusėje.

Tiesa, jau ir prieš 1798 metus buvo jaučiamas Vakarų pranašumas, tačiau to nepakako, kad sukrėstų ir išjudintų islamo pasaulį. Nuo Napoleono žygio jis pastebimai ėmė mažėti, kol islamo valstybė suskilo į karalystes, respublikas, diktatūras. Būdinga, kad net suirus valstybei islamas išliko tas pats.

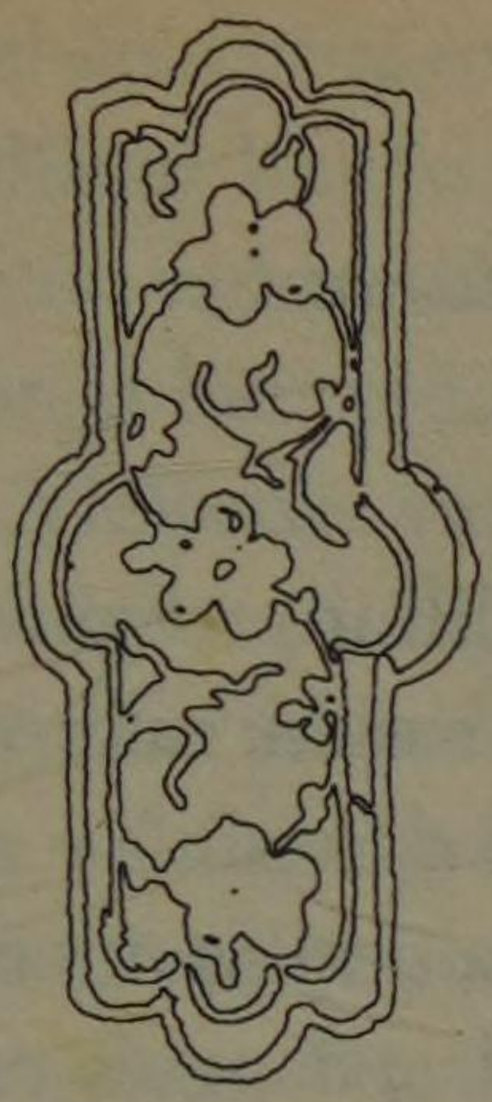

Melskis saulei slenkant į nakties
tamsumas, o Koraną rečituok auštant.
Iš tiesų Koraną aušros metu yra
kam paliudyti!
Ir naktį savo valia būk nuoširdžiai į jį
paniręs, dėl savęs, – galbūt pasiųs tau
tavo Viešpats tai, kas verta gyriaus!
Ir sakyk: „Viešpatie! Veski mane pro
tiesos vartus ir pro tiesos vartus
išveski, ir duok man paspirtį –
savąją Galybę“.
Ir sakyk: „Nužengė tiesa ir melas dingo.
Taip! Melas iš tikro pragaišta!“
Koranas, 17, 80-83

LINAS BUKAUSKAS

KELI AKCENTAI KNYGOS PARAŠTĖSE

„Telaimina Alla(h)as!“ – šiuos maldos
Žodžius pirmiausia tariam visados...
Doriausiųjų visų svajonė – Tu,
Ir ieškančių Tavęs malonė – Tu,
Anie visi vergai, o Tu – valdovas,
Nes Tu – sultonas, Tu – kitų valdovas...
Tu šio pasaulio tvarką palaikai,

Tu jam, ko reikia, visko palikai...
Iš Tavo rankų visas mano protas,
Nors ieškau aš, bet kelias – Tavo duotas...
Iljās ibn Jūsuf Nizāmī*

ISLAMAS IR VALDŽIA. Daugelyje kultūrų religinis autoritetas ir pasaulietinė valdžia buvo glaudžiai susieti; valdovo institucija laikyta sakralia. „Karalystė nužengė iš dangaus“, – sakoma Mesopotamijos himnuose. Iki to laiko, kaip teigia mitas apie Etaną, karūna, skeptras ir valdovo lazda gulėję danguje priešais Visatos kūrėją, „dievų tėvą“, ir žmonių nevaldė joks karalius.

Kartais sakrališkojo valdovo institucija skyla – dvasinių ir pasaulietinių valdovų hierarchais tampa skirtingi asmenys, o kartais toks išsiskyrimas neįvyksta. Sustiprėjus sakrališkojo valdovo šventiko funkcijoms, atsiranda teokratija – absoliuti sakralinio luomo valdžia. Jos pavyzdžiai regimi Tibeto Dalai Lamos, iš dalies Popiežiaus institutuose. Teokratinio valdymo formos atstovai buvo ir Muhammadas bei jo įpėdiniai.

Ir dabartiniame islamo pasaulyje įvairių radikalių grupių skelbiamas valstybės idealas reikalauja grįžimo prie teokratijos. Jų manymu, teokratija – vienintelis teisingas valdymo modelis, neprieštaraujantis islamui. Juk islamas teigia, kad valdžios kilmė dieviška. Tikinčiųjų bendruomenė – Dievo bendruomenė *(ummat Allāh)*, kuri islamo teisėje laikoma valdžios legitimacijos priemone.

Islame iš esmės nėra ribos, skiriančios „tai, kas ciesoriaus“, ir „tai, kas Dievo“. Dievas yra „ciesorius“, o musulmonų bendruomenės vadovas – jo vietininkas žemėje. Paties Muhammado tarnystė buvusi ir pranašo-apaštalo, ir valdovo tarnystė. Tad

islamas pagal savo prigimtį yra teokratija, o jo žemiška politinė forma – kalifatas. Kalifas pašauktas atlikti „vyriausiojo šventiko“ ir politinio vadovo funkcijas. Nors pirmasis kalifas – Abu Bakras – norėjo būti vadinamas „pranašo Muhammado įpėdiniu“, o ne „Viešpaties vietininku“, vėliau „įpėdinio“ sampratą išstūmė „Dievo vietininko“ idėja (titulas, kurį atmetė Abu Bakras, įsitvirtino Abasidų dinastijos laikais).

VIII-X a. kalifams prarandant kai kurias pozicijas, dalį jų valdžios perima emyrai, o netrukus – seldžiukų valdovai (jiems suteikiamas sultono titulas). Nauja realybė reikalavo ne tik tam tikros valstybės sekuliarizacijos, bet ir teorinio pagrindimo. Atsirado koncepcija apie kalifo pasaulietinės valdžios perimamumą. Pasak al Ghazzalio (1058-1111), kalifatas buvo ir yra vienintelė teisėta islamiško valstybingumo forma; nors kai kurias šalies sritis pradėjo valdyti sultonas, jo valdžios teisėtumas kyla iš ištikimybės kalifui.

Vystantis sultonų rankose atsidūrusiam kariniam-administraciniam aparatui, pradėjo kurtis visiškai pasaulietiniai valdžios institutai. Įtampa tarp sultono ir kalifo didėjo, kol pagaliau kalifas visiškai prarado realią valdžią. Dėl istorinių aplinkybių ir ortodoksiniam sunizmui būdingo racionalizmo kalifatas buvo iki galo desakralizuotas ir sunaikintas. Valdžią perėmė paprasčiausi valdovai, kurių geriausia savybe laikytas teisingumas. Taip sunitiniame islame evoliucionavo idėja apie „tai, kas cieso riaus“, ir „tai, kas Dievo“, jungtį.

Šiitinio islamo teiginys, jog vienintelių teisėtu politiniu valdovu ir aukščiausiu dvasiniu autoritetu gali būti kalifas, jau

* Iš poemos „Leili ir Medžnūnas“. Vertė Linas Broga

po kalifo Usmano mirties privertė šiitus pradėti intensyviai vystyti mokymą apie aukščiausiąją valdžią musulmoniškoje valstybėje. Viena iš pagrindinių šiitinio islamo dogmų tapo mokymas apie imamatą – dieviška prigimtį turinčią instituciją – ir imamą – dvasinį vadovą. Kadangi musulmonų bendruomenei-valstybei gali vadovauti tik „tas, kuris stovi priešaky“, t. y. imamas, po dvyliktojo, paskutinio, imamo „netikėto išėjimo“ Neregimybėn imamato problema tapo ypač aktuali – kilo klausimas, kas vadovaus šiitų bendruomenei iki jo, „pasislėpusio“ imamo, vadinamo *Sāhib al-Zamān* – Laiko ir Amžiaus Viešpačiu, sugrįžimo pradėti naują epochą. Iš pradžių šią funkciją atliko „pasiuntiniai“ – safirai, o po paskutinio – ketvirtojo – „pasiuntinio“ mirties (940 m.) kiti dvasiniai autoritetai, turintys „stebuklingą galią“ kontaktuoti su „Amžiaus imamu“, todėl ir aiškinti *šarīah*, priiminėti religinius įstatymus.

Šiitai pabrėžia, kad „Amžiaus imamas“ rūpinasi musulmonais – šiitais – ir niekada nenustoja jų vedęs. Pasak dalies šiitų dvasininkijos, bendruomenei vadovauti skirta „žinovams“, gerai išmanantiems religinę doktriną bei teisę „specialistams“ – ulemams *(ulamā)*: imamams, takihams, muftijams, kadžiams *(kādī)* ir kt. Jie privalo aktyviai kištis į politiką, dalyvauti valstybės valdyme. Šiai grupei priklauso ir buvęs Irano Islamo Respublikos vadovas ajatola (ajatola – musulmonų šiitų veikėjas, religijos mokovas, plačiai pripažįstamas visuomenės) Khomeinis (*Ruhollah Musavi Khomeini*, 1898(?)-1989), išrutuliojęs garsiąją „*velajat al-fakīh*“ (fakiho valdžios) koncepciją, pagrindžiančią teiginį, jog po šachų Pehlevių dinastijos nuvertimo būtina likviduoti pasaulietinę valdžią (Irane); tai „tikrojo islamo atgimimo“, visuomenės „islamizacijos“ sėkmės sąlyga.

IRAKO RESPUBLIKA.

Dabartinio Irako teritorija – civilizacijos lopšys

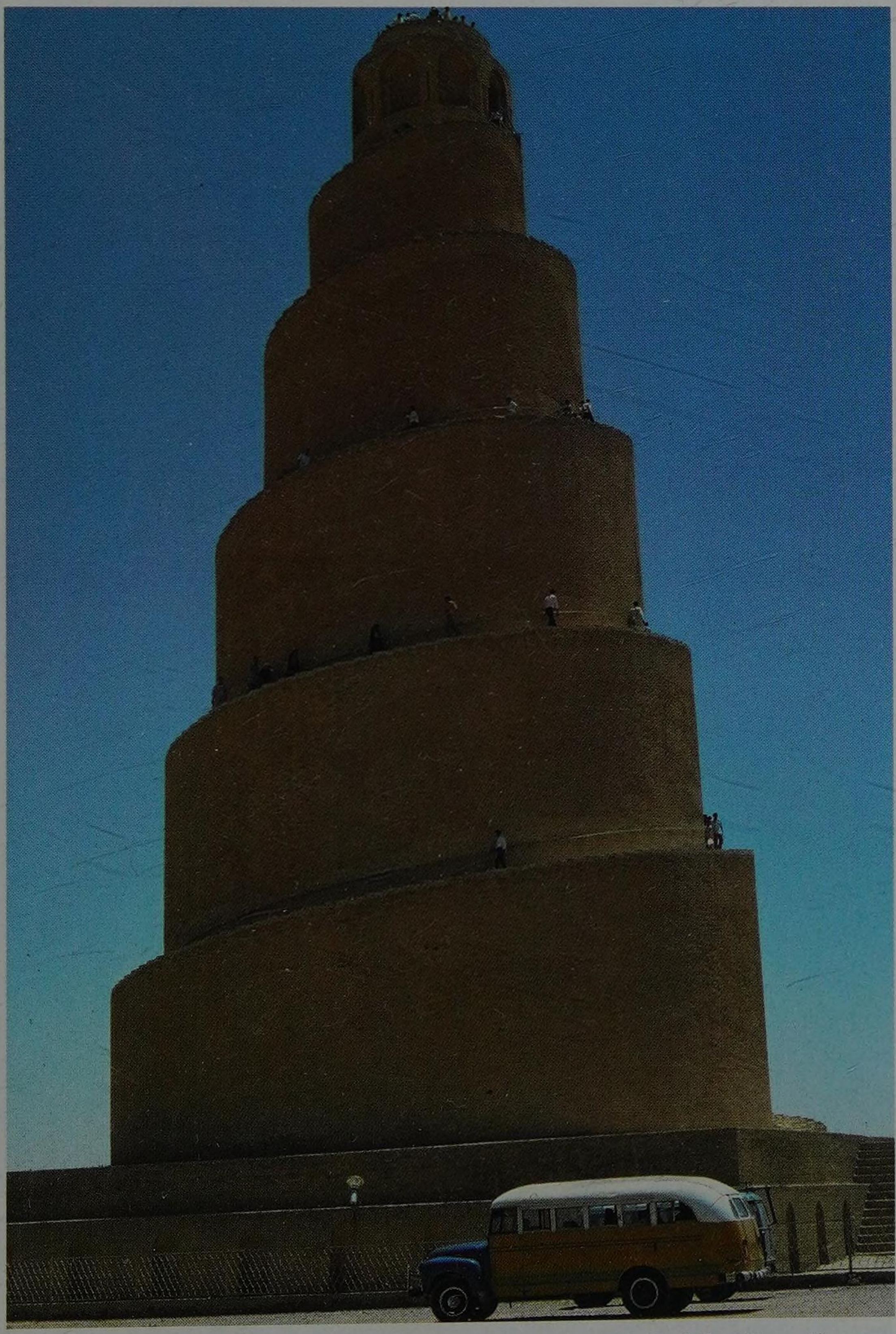

29. Samara. Spiralinė mečetė (IX a.), primenanti Babilonijos zikuratą

IRANO ISLAMO RESPUBLIKA.

Žemė, išauginusi didžiuosius išminčius, mokslininkus, poetus.

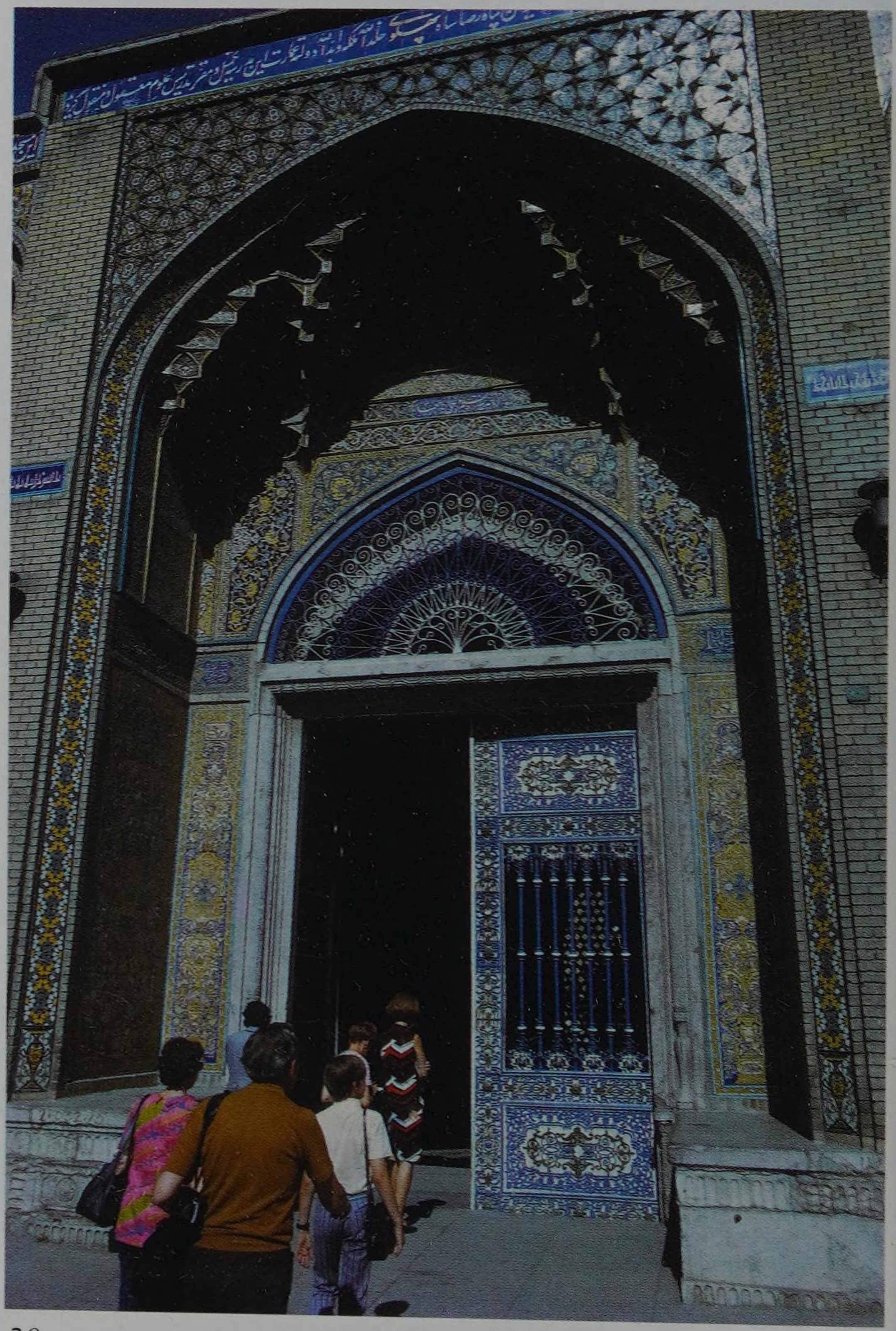

30.

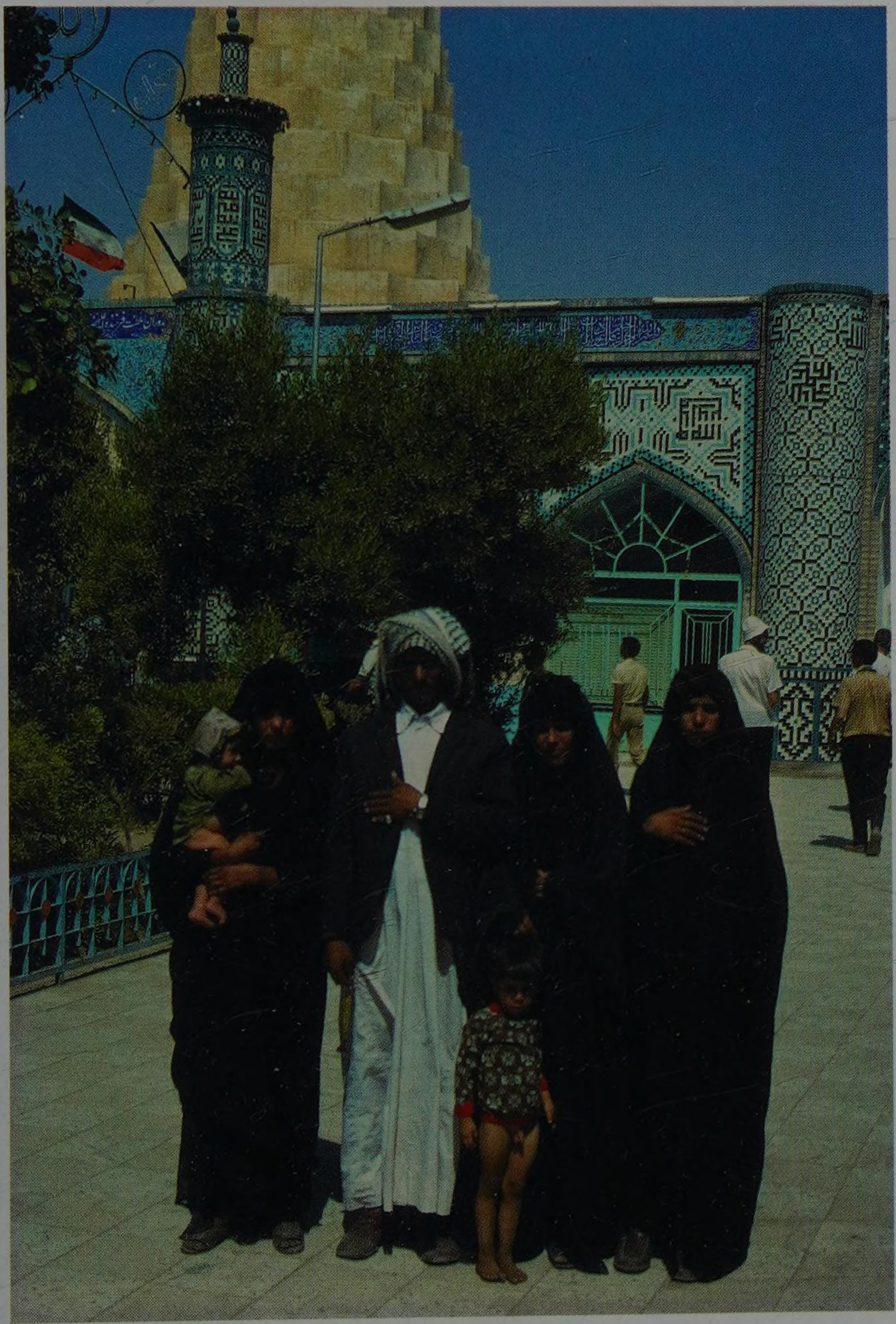

31.

IRANO ISLAMO RESPUBLIKA

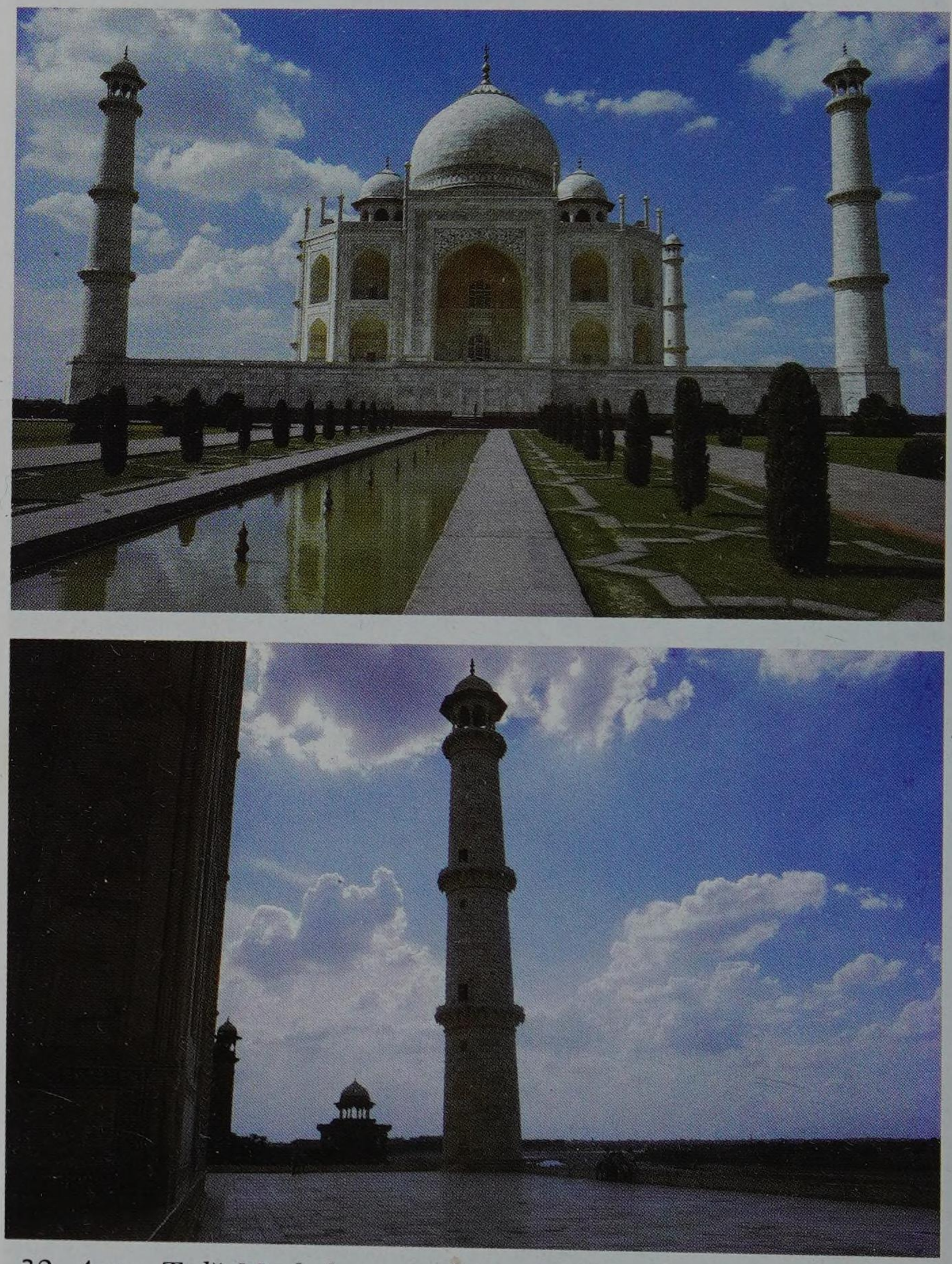

32. Agra. Tadž Machalo mauzoliejus (XVII a.) – „himnas meilei“ (pastatė šachas Dzamanas savo mirusiai žmonai) – laikomas gražiausiu (ar vienu iš gražiausių) pasaulio pastatų

TURKIJOS RESPUBLIKA – valstybė,
atsiradusi iširus Osmanų imperijai

33. Stambulas. Prie Hāgia Sophīa (Šv. Sofijos) soboro (pastatytas VI a.; XV a. paverstas mečete)
34. Stambulas. Sultono Achmedo I mečetė (dar vadinama Žydrąja mečete; XVII a.)

KUVEITO VALSTYBĖ – „Mažoji tvirtovė“

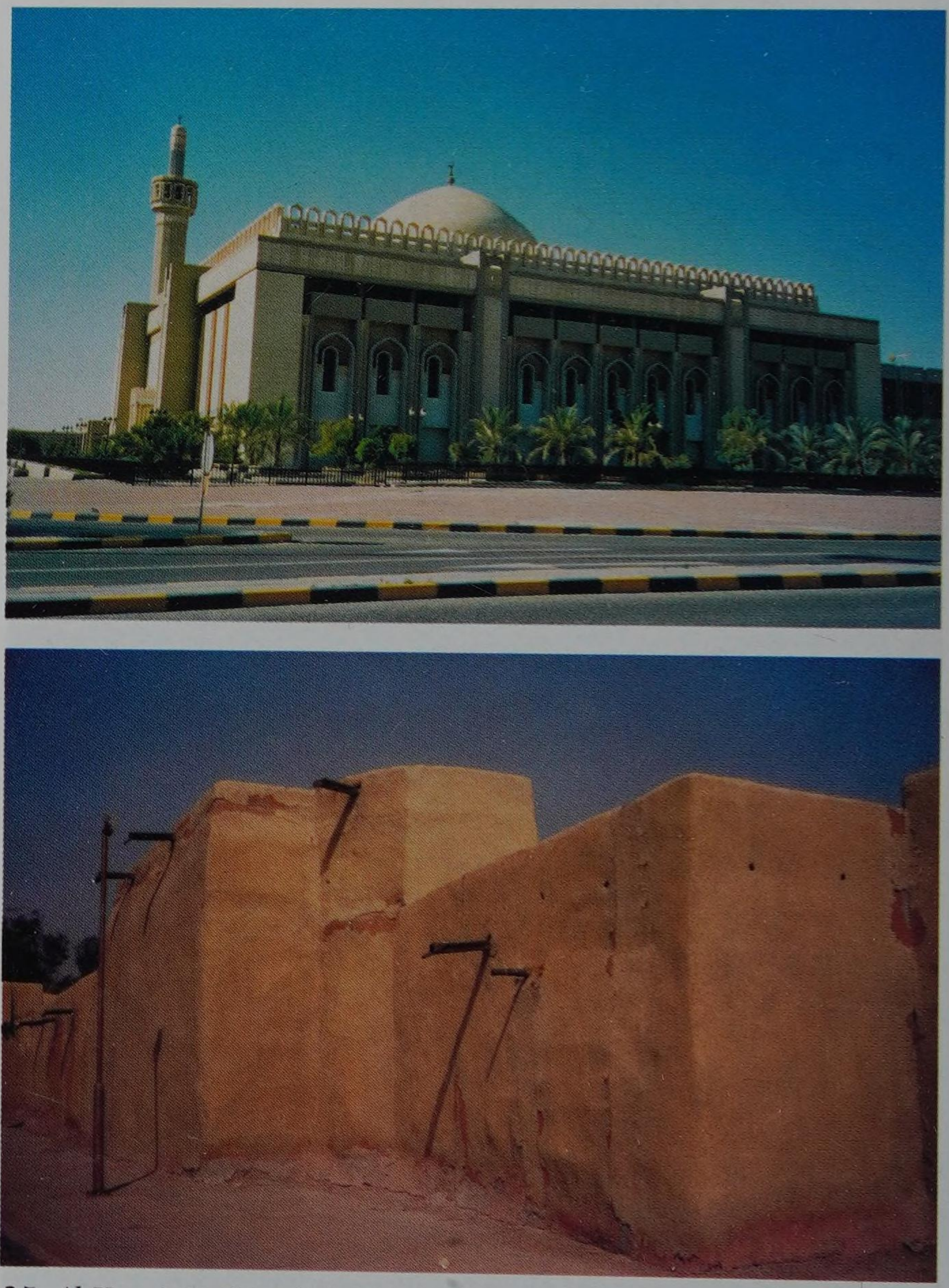

35. Al Kuveitas. Centrinė mečetė (XX a. 9 deš.)
36. Al Džahra. „Raudonasis fortas“ – buvusi emyro rezidencija (XX a. pradžia)

37-38. Al Kuveito turguje. Liaudies meistrų kūrinių ir religinių reikmenų prekeiviai

39. Ducha. Prekybinių burlaivių statykla.

OMANO SULTONATAS – haridžitų, be atodairos siekiančių pritaikyti Korano priesaką „įtvirtinti gėrį ir suturėti žmones nuo piktadarystės“, kraštas

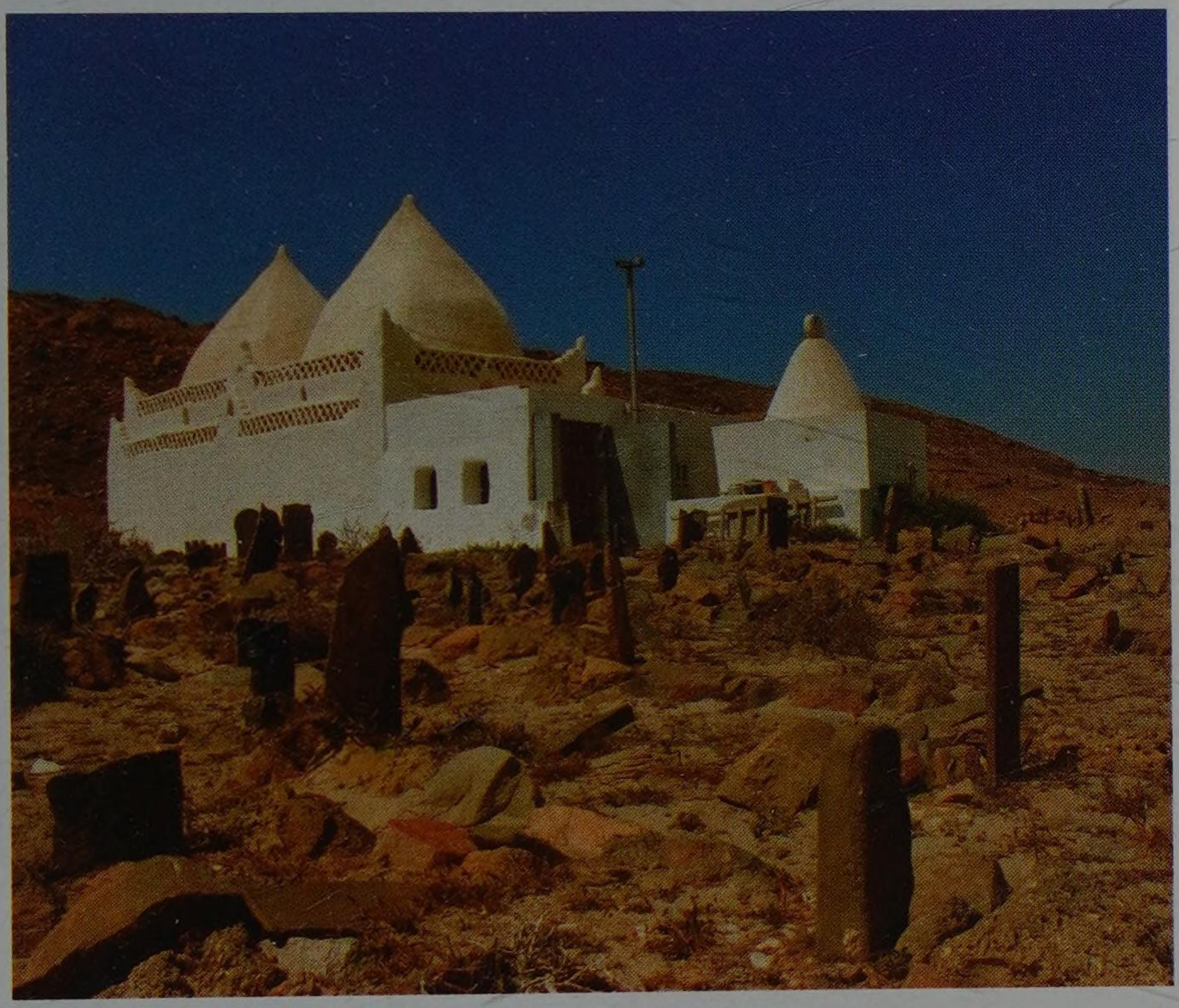

40. Salala. Šventojo Alio kapas

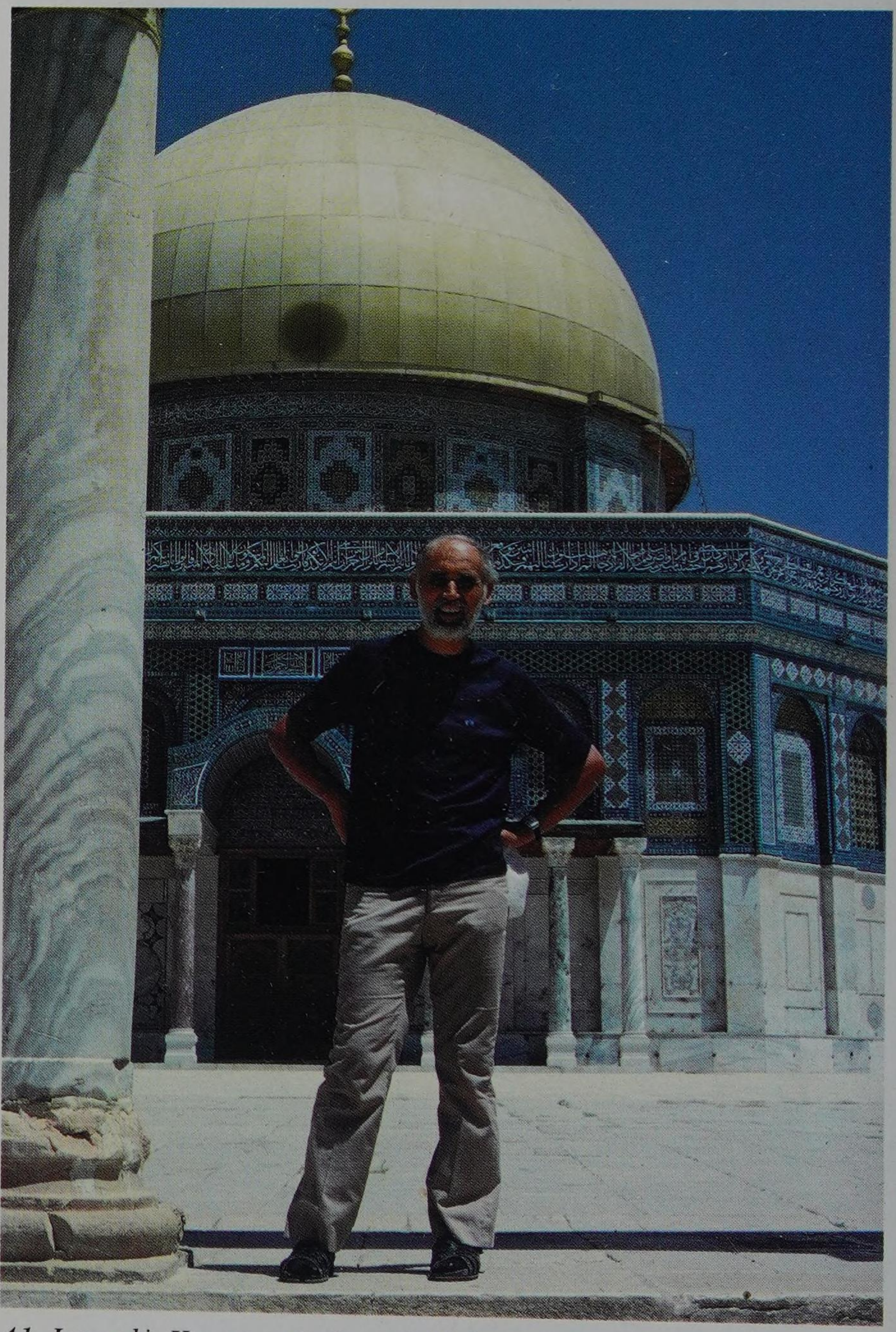

41. Jeruzalė. Knygos autorius prie Uolos mečetės

42. Korano fragmentas. XV a.

43. Mozė. Miniatiūra iš XIV a. rankraščio
44. Arkangelas Gabrielius, nešantis Muhammadą. Miniatiūra

45. Marija maitinanti Jėzų. Miniatiūra, Mogulų dinastija

46. Muhammadas Hyros kalne. Apreiškimas. Miniatiūra, Persija

47. Kompozicija. Persija (Buchara), XVI a.

PASAULIO RELIGIJOS

48. Apytikris dabartinių pasaulio religijų pasiskirstymas. Kiekviename regione pažymėta tik vyraujanti religija

Kadangi šiitinis islamas remiasi valdžios dieviškumo idėja, teigiama, jog „religijos žmonėms“, prisiėmusiems tarpininkų tarp „Amžiaus imamo“ ir musulmonų bendruomenės vaidmenį, buvo perduotas religinis autoritetas ir dvasinė valdžia. Tai buvo svarbi atrama konsoliduojant opozicines jėgas apie Irano musulmonų dvasininkiją, parodžiusią pasaulietinės (profaniškos) šacho valdžios ir „islamiškos valdžios“, anot Khomeinio, nepanašios nei į karaliaus, nei į imperatoriaus, skirtingumą.

Vienas iš Khomeinio politinės doktrinos ypatumų – idėja, kad monarchija kaip valdymo forma yra neteisėta ir svetima islamui. Khomeinis remiasi pranašo ir imamų antimonarchinėmis nuostatomis, Koranu (27, 34). Ši idėja iš principo yra nauja šiitiniame islame, teigiančiame, jog *de jure* bet kuri valdymo forma nuo paskutiniojo imamo dingimo yra neteisėta. Pasak Khomeinio, fakihai *(fakīh)* – teologai, teisės *(fikh)* žinovai ir mokovai – gali valdyti taip, kaip tai darė Muhammadas, nes jie yra Pranašo ir imamų įpėdiniai. „Fakihų valdysena“, konstatuoja Khomeinis, – teisėta valdysena, nes vienintelis valdovas ir įstatymdavys yra pats Alla(h)as. Ir ji visiškai neprieštarauja islamo mokymui apie aukščiausią valdžią: „islamiškas valdymas“ – modifikuota tradicinė šiitinio imamato doktrina, mėginimas atgaivinti teokratiją.

Taigi teokratija islamo kraštuose realizavosi kalifato ir imamato forma. Galima pridurti, jog teokratinis visuomenės modelis, kuriame dvasinė ir socialinė hierarchijos tampriai susietos, iš tiesų atrodo idealus, kai laikomasi religinės valdžios kilmės koncepcijos. Būtent todėl šiandien jau visuose islamo pasaulio kraštuose vis dažniau girdisi balsai apie būtinybę grįžti prie teokratijos, kuri padėsianti islamo pasauliui atsispirti užmas-

kuotai ir atvirai sekurializacijos (beje, žodis „sekuliarizmas“ į arabų kalbą dažniausiai verčiamas žodžiu *lā dīnī*, reiškiančiu „be religijos“, „nereliginis“) bei vakarietiškos demokratijos, paneigiančios esminius principus, apverčiančios tradicinę hierarchinę piramidę ir galiausiai – „anuliuojančios Dievą“, sklaidai. Anot vieno šių dienų musulmonų rašytojo, leisti įsiviešpatauti tokiai demokratijai, kokia egzistuoja Vakarų pasaulyje, tolygu leisti įsiviešpatauti Melo karalystei.

MUSULMONIŠKASIS AKTYVIZMAS. DŽIHADAS. Su tuo, kas Vakaruose vadinama šiuolaikiniu „musulmoniškuoju fundamentalizmu“, visas pasaulis susidūrė XIX a. Šiandien dažnai pastebima, jog kalbant apie šį reiškinį vartojamas vakarietiškos kilmės terminas „fundamentalizmas“ yra ne tik neadekvatus, bet ir gali būti laikomas „lingvistiniu imperializmu“. Todėl siūloma jo atsisakyti ir išsirinkti tinkamesnį, pvz., „islamizmas“. Ką slepia ši sąvoka?

Islamistinėmis vadinamoms bendruomenėms, organizacijoms, atskiriems jų individams būdingas labai platus interpretacijų, nuotaikų spektras. Vienai islamistų grupei priklauso tikintieji, dalyvaujantys politinėje veikloje, pritariantys revoliuciniams ir netgi teroristiniams kovos su „tikėjimo priešais“ metodams, kitai – užsiimantys misionieriška veikla ar mokymu mokyklose, universitetuose, mečetėse, veikiantys per įvairias organizacijas, informacijos priemones. Trečiajai grupei priklauso eiliniai tikintieji, dažnai nesudarantys kokių nors specifinių politinių ar kultūrinių grupuočių. Jie trokšta kiek įmanoma geriau išsaugoti ir perduoti savo palikuonims tą tikėjimo variantą, kuris, jų manymu, yra pats „švariausias“; jei iškyla grėsmė, galinti paliesti

musulmonų bendruomenę ir gyvenseną, ilgai nesvarstę jie stoja jos ginti. Beje, šios grupės musulmonams nelabai tinka terminas „islamistai“; veikiau tai – „dievobaimingi tikintieji“. Visų šių muslmonų grupių, kurias sujungia tikėjimas ir apeigos, aktyvizmo šaltinis yra tas pats: vienas iš esminių islamo elementų – džihadas, nuolatinis priešinimasis vidinei bei išorinei netvarkai ir disharmonijai, pastanga ir reakcija.

Žodis „džihadas“ dažnai verčiamas kaip „šventasis karas“, siekiant pabrėžti, jog tai – religinis karas. Tačiau musulmonų visuomenėje, kur politika nėra griežtai atskirta nuo religijos, kur politiniai tikslai suvokiami kaip religiniai, bet kuri kova laikoma religine kova.

Kalbant apie džihadą būtina atskirti tai, kas vadinama „didžiuoju džihadu“, ir tai, kas vadinama „mažuoju džihadu“, t. y. „širdies džihadą“ (kova su savomis, vidinėmis blogybėmis), „liežuvio džihadą“ (draudimas to, kas peiktina, dėl to, kam pritartina), „rankos džihadą“ (drausminančių priemonių ėmimasis nusikaltėlių ir moralės normų pažeidėjų atžvilgiu) ir „kalavijo džihadą“ (ginkluota kova su tikėjimo priešais). Aiškią perskyrą tarp „didžiojo“ ir „mažojo“ džihado nubrėžė pats Muhammadas, kai grįžęs iš karo lauko paskelbė: „Mes grįžome po mažosios šventosios kovos, kad pradėtume didžiąją šventąją kovą“. „Šventoji kova“, arba „grumtynės Dievo kelyje“ *(džihād fī sabīl Allāh)*, anot garsaus XX a. mąstytojo šeicho Rene Guénono, yra kova, kurią žmogus privalo pradėti prieš elementus, griaunančius nustatytą tvarką; kadangi kovos – ir vidinės, ir išorinės – tikslas turi būti siekimas įtvirtinti pusiausvyrą ir harmoniją, normali jos pabaiga yra taika.

Reikia pridurti, jog „kalavijo džihadas“ yra, anot as Savri (*Sūfījan as-Savrī*; VIII a.), rekomenduojamas aktas. Be to, karas ir žudymas gali būti pateisinami tik vienu atveju – ginant tikėjimą, save ir kitus. Kitais atvejais, netgi susidūrus su islamo požiūriu didžiausiu blogiu – nepaklusimu Dievui, tai draudžiama. Tiesa, kadangi ginti ir gintis galima ne tik „sėdint apkasuose“, bet ir puolant, sunku rasti ribą, kur baigiasi gynyba, o „teisingas“ karas tampa „neteisingu“, draudžiamu Korano. Todėl tai, kas vienai musulmonų grupei, pvz., radikaliems islamistams, atrodo „*dar* leistina“, kita gali laikyti būtinosios ginties ribų peržengimu.

Taigi reiškinys, vadinamas islamizmu, visame pasaulyje gerai buvo žinomas jau XIX a., ypač sustiprėjus musulmoniškajam aktyvizmui ir išplitus musulmoniškojo „renesanso“ idėjoms. Tačiau visuotinis islamo atgimimas, kurio viena iš pagrindinių ir charakteringiausių išraiškų yra „islamizmas“, prasidėjo gerokai anksčiau – XVIII a., kai Arabijos pusiasalyje buvo įvykdyta radikali reforma. Ją inicijavo Muhammadas ibn Abd al Vahhabas (*Muhammad Abd al-Vahhāb*;1703-1787), kurį palaikė jo globėjas ir bendražygis Ibn Saudas *(Saūd)*, ir šiandien Saudo Arabiją valdančios Saudų dinastijos atstovas. Vahabitų, arba muvahiditų (*muvahhidūn* – monoteizmo išpažinėjas), kaip save vadino ibn Abd al Vahhabo pasekėjai, kovojusių su visų formų „idololatrija“ ir visiškai sunaikinusių Arabijoje bei kitose šalyse paplitusį liaudiškąjį šventųjų kultą, pradėtas sąjūdis kilo ir Irake, Indijoje bei Afrikoje. Vienas iš svarbiausių šio sąjūdžio momentų – idžtihado *(idžtihād)*, nepriklausomo religinių ir teisinių sprendimų priėmimo, procedūros taikymo

atgaivinimas. Vahabitai suvokė, kad sunitinė teisė turi grįžti prie ištakų ir remtis pagrindinių šaltinių inspiracijomis, įkvėpusiomis Ummą ir maitinusiomis ją kūrybingiausiais jos egzistavimo laikotarpiais. Tai rodė kelią ir vėlesniems, netgi su vahabizmu nesusijusiems, reformatoriams.

Antroje XIX a. pusėje sąjūdis, raginęs atkurti idžtihadą ir kritikavęs aklą senosios *idžmā* būdu nustatytos sistemos raidės laikymąsi teisėje, ypač sustiprėjo. Buvo akcentuojama, jog naujųjų laikų iššūkius galima išspręsti tik naujai išaiškinus Koraną ir hadisus. Siekdami paneigti Vakaruose įsigalėjusią nuomonę, jog islamas – „reakcinga“, „retrogradiška“ religija, islamo teologai ėmėsi mėginimų įrodyti, jog tai – „visiška nesąmonė“, jog islamas nėra sustingęs ir „eina ne atgal, bet į priekį“.

Bręstant naujam musulmonų elitui ir vykstant politiniams pokyčiams beveik visose islamo pasaulio dalyse, su dar didesne energija užsimota įtvirtinti pradėtas reformas ir įgyvendinti tolesnius siekius, – buvo svarbu atsispirti Vakarų civilizacijos įtakai bei išsaugoti, prisitaikant prie laiko dvasios, tradicines vertybes.

Prasidėjo kitas sąjūdžio etapas: kova su Vakarų imperializmu. Didžiausiu reformatoriumi-revoliucionieriumi laikomas mokytojas, rašytojas, oratorius ir politinis veikėjas Džamalis ad din Afganis (*Džamāl ad-dīn Afgānī*; 1838-1997), kurio dėka išsilaisvinimo iš Vakarų priespaudos idėjos bei sąjūdžio inicijuotos reformos tapo žinomos daugelyje musulmoniškų kraštų. Jo mintis plėtojo ir skleidė kiti reformatoriai, kurie pamažu išjudino visą islamo pasaulį. Kaip tik tuo metu sustiprėjo tendencija dar glaudžiau supinti politiką ir religiją. Charakteringa,

kad į politinę kovą įsijungė ir sūfijų brolijos; kai kurių iš jų pagrindu susikūrė nauji galingi religiniai-politiniai judėjimai, kaip antai sanusitų Šiaurės Afrikoje.

Visiškai naujas etapas prasidėjo XX a. antroje pusėje. Musulmoniškų tautų išsilaisvinimas iš kolonijinės priespaudos, nacionalinių valstybių sukūrimas ir vystymosi kelio paieškos, krizės Vakarų pasaulyje didėjimas ir jo agresijos sustiprėjimas iškėlė naujas problemas. Imta ieškoti „musulmoniškai valstybei“ tinkamo vystymosi kelio – „trečiojo kelio“, kuris turi būti ne „kapitalistinis“ ir ne „socialistinis“; atsirado įvairios „islamiškos valstybės“ koncepcijos (pvz., Khomeinio), imta jas įgyvendinti. Tuo pat metu islamo pasaulyje vis labiau ėmė ryškėti įtrūkis, esantis tarp „progresyvių“ ir „konservatyvių“ musulmonų grupių ir neleidžiantis pasiekti reikiamos vienybės, netgi sprendžiant gyvybiškai svarbius klausimus.

ISLAMO PASAULIS IR VAKARAI. Pasakojama, jog kalifas Umaras (*Umar ibn al-Khattāb*), sunaikinęs Aleksandrijos biblioteką yra pasakęs: „Jeigu šiose knygose kalbama apie tai, kas yra Korane, jos visiškai nereikalingos; jei jose kalbama apie ką nors kita, jos yra kenksmingos. Todėl ir vienu, ir kitu atveju jas reikia sudeginti“. Kad musulmonai pakeistų požiūrį į knygą, prireikė antgamtinės paskatos: IX a. gyvenęs ir valdęs (813-833) kalifas Mamūnas *(Mamūn ibn Hārūn)* sapne išvydo Aristotelio šmėklą, kuri jį įtikino, kad mokslas neprieštarauja islamui. Tokiu būdu išsivadavęs iš visų abejonių ir baimių Mamūnas įsakė pastatyti „išminties namus“, kuriuose turėjo būti sukauptos ir buvo pradėtos kaupti „visos pasaulyje parašytos“ knygos. Nuo to laiko knygą imta vertinti labiau nei auksą:

kalifas Hakimas II *(al-Hākim)* už vieną rankraštį sumokėjo 1 tūkst. auksinių dinarų. Ne mažiau iškalbingas ir kitas pavyzdys: kai Tripolio miestą užėmė kryžiuočiai, du gretimų valdų emyrai tuoj pat išskubėjo pas juos išpirkti ne brangenybių, ne kokių nors šventenybių, bet dviejų vyrų – mokslininko ir kaligrafo. Beje, Vakarų žmogui toks pasirinkimas tuo metu būtų buvęs visiškai nesuprantamas.

Islamo kultūra daugiausia sėmėsi iš persų, sirų, graikų, indų šaltinių. Kai arabai įžengė į Artimuosius Rytus, jų rankose atsidūrė svarbiausi persų, sirų ir graikų kultūros židiniai – mokyklos, bibliotekos – bei juose darbavęsi „mokslo vyrai“. Vėl pasikartojo tai, kas ne kartą žmonijos istorijoje buvo įvykę: užkariautojai ėmė mokytis iš užkariautųjų ir įsisavino jų palikimą. Užkariauti miestai buvo išsaugoti, o arabų intervencija nesutrukdė iki tol gyvavusioms Rytų kultūroms vystytis savita linkme.

Susidomėjusių užrašytu žodžiu musulmonų mokslinės pastangos visų pirma buvo kreipiamos į filosofiją, o sykiu – į matematiką, astronomiją, mediciną. Tuo metu, kai helenistinė Bizantijos kultūra išgyveno nuosmukio laikotarpį, tuo metu, kai „tenai“ buvo uždaromi kultūros židiniai, naikinami „pagonių“ rankraščiai, islamo pasaulyje – Persijoje – viena po kitos kūrėsi mokyklos; čia priebėgą surado ne vienas priverstas palikti Bizantijos imperiją mokslininkas. Būtent islamiškoje Persijoje savo veiklą tęsė iš Edesos išguita mokykla, įsikūrė Atėnų Akademija. Iš graikų į sirų, pehlevi (to meto persų), arabų kalbas buvo verčiami Aristotelio, kitų graikų filosofų astronomijos, matematikos veikalai.

Islamo pasaulio kultūros centrai greta kinų ir indų kultūros centrų tapo pagrindiniais to laikotarpio knygų kultūros židiniais. Kultūra ir raštingumu musulmonai toli pralenkę krikščioniškąją Europą. A. Mezas knygoje „Musulmoniškasis renesansas“ („Die Renaissaince des Islams“. Heidelberg, 1922) pateikia tokius palyginimus: X a. pabaigoje Hakimo bibliotekoje Kordoboje buvo apie 200 tūkst. knygų, Vakaruose: IX a. Konstancoje – 356, Benediktbeurane 1032 m. – per 100, Bamberge 1130 m. – tik 96. Įdomu, kad Kordoboje, turėjusioje apie 500 tūkst. gyventojų, buvo net 70 bibliotekų, 700 mečečių, 300 viešųjų pirčių.

Islamo pasaulio bibliotekose sukaupti persų, graikų, sirų, indų autorių veikalai buvo aktyviai analizuojami, perkuriami, plėtojami. Didžiausio dėmesio sulaukė ir išskirtinę įtaką to meto islamo pasauliui padarė Antikos minties „šerdis“ – Aristotelio, Platono ir neoplatonikų idėjos. Pamažu skirtingų filosofinių ir išminties versmių sąveikoje susiformavo islamiškos mokyklos – filosofinės (pirmiausia mėginusios logiškai suderinti Antikos filosofijos mintį ir islamo dogmatiką), kaip antai peripatetikai, kurias galima vadinti filosofinėmis tradicine prasme, bei teologinės (*kalām*): mutazilitai (*al-mutazila* iš *itazala* – „atsiriboti“), ašaritai (prad. *al-Ašarī*; 935 m.), maturiditai (prad. *al-Māturīdī*; 944 m.); iškilo su gnoze ir metafizika susijusios sūfijų mokyklos. Visos šios mokyklos davė galingą impulsą teolesnei islamiškos filosofijos, teologijos, mistikos sklaidai.

Dar vienas akcentas. Islamiškoji kultūra priskirtina kitam nei indų ar kinų kultūros tipui – jaunos dinamiškos kultūros tipui. Kaip pastebėjo ne vienas islamo tyrinėtojas (pvz., G. Grunebaumas), konservatyvumas, Vakaruose laikomas islamiško-

sios kultūros požymiu, yra jau gęstančios kultūros reiškinys, visiškai nebūdingas nei ankstyvajam, nei brandžiajam musulmonų kultūros laikotarpiui. Savitą unikalią kultūrą islamo pasaulis kūrė perimdamas ir transformuodamas užkariautųjų kultūrinį palikimą. Todėl jos bruožai yra daugialypiai, tai lėmė ir nepakartojamą jos unikalumą: tai, kas buvo perimta iš persų, indų, kinų, suartina ją su Rytais, o tai, kas iš graikų, – Vakarais. Beje, tai, kad musulmonai nesupriešino savo religijos ir „pagonybės“, nulėmė jų sugebėjimas įžvelgti skirtumą tarp priėmusių Vienį ir jį atmetusių. Todėl tokie Antikos išminčiai kaip Pitagoras ir Platonas nelaikomi „svetimkūniais“ ir įtraukiami į islamo pasaulį kaip *muvvahhidūn* – viendievystės išpažinėjai, išsakantys svarbiausią visų religijų tiesą.

Vakarų šalių kultūrą islamiškoji kultūra veikė įvairiais keliais: ir per politiką (pvz., Kryžiaus žygių metu), ir per ekonomiką, o pirmiausia – per į arabų kalbą išverstus ir arabiškai rašiusių autorių veikalus, kurie Europoje savo ruožtu buvo verčiami į lotynų ir nacionalines kalbas. Iš arabų kalbos čia buvo verčiama dar X a., daugiausia Toledė, kur veikė nemaža „vertėjų korporacija“. Žydų kilmės mąstytojų Aviceborno ir Maimonido, mokėjusių arabų ir lotynų kalbas, paskui – pirmųjų lotyniškojo pasaulio universitetų dėka arabizuotos graikų filosofijos ir arabų mąstytojų idėjų difuzija sustiprėjo visame lotyniškajame pasaulyje.

Didelę įtaką arabizuota graikų ir arabų filosofija padarė scholastikai. Šiuo terminu vėlyvaisiais Viduramžiais buvo vadinami dominikonų ir pranciškonų ordinų dvasininkai, pašventę savo gyvenimą moksliniams tyrinėjimams. Ir „dominikoniškąją“, ir „pranciškoniškąją“ scholastines tradicijas sujungė didžiųjų

islamo pasaulio mąstytojų – al Kindžio (*al-Kindī*; 873 m.), al Farabio (*al-Fārābī*; 950 m.), al Ghazzalio (*al-Ghazzālī*; 1111 m.), Ibn Sinos (Avicenos; *Ibn Sīnā*; 1037 m.), ibn Rušd (Averojaus; *Ibn Rušd*; 1198 m.) – idėjų poveikis. Ir tai nenuostabu: Viduramžiais knygos plito labai greitai: knyga, parašyta, tarkim, Bagdade ar Kaire, netrukus buvo skaitoma ir Andalūzijoje, ir Italijoje, ir Provanse. Ne tik filosofinė: ibn Sinos „Medicinos kanonas“, kurio dėka Europa pirmą kartą susipažino su antikos medicinos pasiekimais, iš arabų į lotynų kalbą buvo išversta XII a.; taip pat jau XII a. Vakaruose buvo žinoma ir al Hvvarizmio (*al-Hvvārizmi*) „Algebra“.

Kai, anot vieno religijotyrininko, islamo mokslas ir kultūra „stačiai apkerėjo“ Europą, musulmonų civilizacijai iškilo grėsmė: maždaug nuo X a. į islamo pasaulį ėmė veržtis kitatikiai: iš Rytų – turkų ir mongolų armijos, iš Vakarų – rekonkistos kariai. Galų gale šių antpuolių musulmonai neatlaikė – nei Rytuose, nei Andalūzijoje, – žlugimas buvo neišvengiamas. Tačiau tai, kas buvo pasiekta, neišnyko: tapo neatskiriama Vakarų pasaulio kultūros dalimi. Transformuotų pasiekimų pagrindu atsirado kokybiškai nauja kultūra. Beje, kaip pastebi ne vienas islamo tyrinėtojas, turbūt ypatingas arabiškosios tradicijos poveikis scholastinei epochai sąlygojo ir XVIII-XIX a. Europoje susiformavusią teoriją apie arabiškąją gotikinio meno kilmę: iškiliausi šios teorijos šalininkai buvo įsitikinę, kad pagrindinius metodus – estetinius, techninius ir kūrybinius – gotikos epochos menininkai ir architektai perėmė iš arabų pasaulio.

Vakaruose iki šiol iki galo nesuvokta islamo pasaulio kultūros įtaka Europos kultūrai. O ji iš tiesų didelė. Pagrindinis istorinis musulmonų nuopelnas tas, kad jie ne tik absorbavo

didžiausias kultūrines tradicijas, jas išsaugojo bei praturtino, kad kai tik atsirado poreikis, sugebėjo perduoti. Reikšminga tai, kad jos buvo perduotos tiems Vakarų mąstytojams, menininkams, rašytojams, kurie gautą turtą galėjo kūrybiškai transformuoti. Kai 1919 m. Katalikų Bažnyčios kunigas Miguelis Asinas Palosios Madride išleido savo garsųjį veikalą („La escatologia musulmana en la Divina commedia"), kuriame aiškiai įrodė, kad Dante ir jo aplinka buvo stipriai paveikta musulmoniškų idėjų, tai Dantės kūrybos tyrinėtojus, besilaikančius tradicinio požiūrio į šio poeto kūrybą, nepaprastai šokiravo. „Daugybė analogijų, autoriaus išvestų lyginant „Dieviškąją komediją" ir islamą, – žurnale „Analecta Bollandiana" rašė recenzentas, – sutrikdo skaitytoją, kadangi didžiąją krikščionišką epopėją autorius pateikia kaip islamiško misticizmo tąsą, lyg siektų įstumti jį į musulmonų mečetę". Tačiau šiandien nebekyla abejonių, jog Dantę labai stipriai paveikė ne tik islamo pasaulio filosofai, bet ir poetai, o bene stipriausiai – „didysis šeichas" Ibn Arabis (*Ibn Arabī*; 1165-1240), kuris savo „Mekos apreiškimuose", vadinamojoje sūfijų mokymo kvintesencijoje, apmąstė daugelį dvasinių temų, paliestų ne tik „Dieviškojoje komedijoje", bet ir „Naujajame gyvenime". Reynoldas A. Nickolsonas vienoje savo musulmonų mistikos studijoje konstatavo, jog paralelių tarp „Dieviškosios komedijos" ir Ibn Arabio tiek daug, kad peršasi vienintelė akivaizdi išvada: su įvairiomis literatūros šaltiniuose esančiomis idėjomis, sampratomis (pvz., populiariomis ir filosofinėmis pomirtinio gyvenimo), paremtomis musulmonų tradicionalistų ir tokių rašytojų kaip al Farabis, ibn Sina, al Ghazzalis, ibn Arabis, buvo gerai susipažinę didžiausi XIII a. Europos protai. Ir ne tik susipažinę – jie drąsiai

jas absorbavo ir paskleidė per savo kūrybą to meto visuomenėje. Čia verta prisiminti svarbų t. Palosios pastebėjimą: „Tai – ypatingas atvejis, kai visa visuomenė vienbalsiai pripažino varžovo pranašumą...“ Praeis šimtmečiai ir Vakarai ims daryti viską, kad tai būtų paneigta.

UMMA ŠIANDIEN. Nepaisant gan dažnų konfliktų, kylančių ir dėl vidinių, ir dėl išorinių priežasčių, šiandien musulmonai yra pasiekę didesnį sutarimą nei praėjusiais šimtmečiais. Patvaresnės vienybės paieškos ypač sustiprėjo po to, kai JAV pradėjo karą Afganistane bei atskleidė tolesnius savo planus. Atgimęs orumo jausmas ir pasitikėjimas savomis jėgomis, kuris remiasi sukauptu dvasiniu potencialu, o vertinant politiniu požiūriu – pirmiausia didžiuliais Persų įlankos telkiniais, jau beveik visiškai išstūmė silpnumo, nuovargio ir pažeminimo sukeltus jausmus, daugiau ar mažiau valdžiusius kone visą islamo pasaulį kolonializmo laikotarpiu.

Vienas iš pastebimiausių šiuolaikinio islamo laimėjimų – musulmonų skaičiaus didėjimas Europoje, Amerikos kontinente ir Australijoje (ir dėl sėkmingos misionieriškos veiklos, ir dėl islamiškų valstybių labdaringos veiklos, ir kt. priežasčių). Būdinga, kad islamas, dar visai neseniai urbanizuotose Europos ir Šiaurės Amerikos srityse buvęs nežymi jėga, šiandien sulaukia vis daugiau išpažinėjų, o jo įtaka – pvz., kai kuriuose Prancūzijos ir Anglijos regionuose – darosi vis labiau juntama. Priešingai yra krikščionybės atveju: krikščionių skaičius islamo pasaulyje nedidėja. Sporadiška, kartais – gan intensyvi krikščionių misionierių veikla nuo pat islamo atsiradimo ir Turkijoje, ir Šiaurės Afrikoje, ir Irake, ir Irane, ir Pakistane, ir Malaizijoje, ir

Bangladeše buvo nesėkminga, tiesa, išskyrus Balkanų regioną ir Ispaniją bei kai kurias Afrikos šalis, kuriose iki šiol tarp krikščionių ir musulmonų vyksta kova, mėginant patraukti į savo pusę kuo daugiau gyventojų. Šiandien pastebima, jog, nepaisant nuolat atnaujinamų pastangų, krikščionybės įtaka musulmonų kraštuose yra ne tik nereikšminga, bet kartais netgi mažėja. Viena vertus, dėl to, kad tarp musulmonų paplitusi neteisinga krikščionių tikėjimo samprata yra labai gaji, kita vertus, dėl to, kad krikščioniškųjų misijų veikla neretai susieta su politiniu ir ekonominiu Vakarų imperializmu. Be to, krikščionių skelbiamas mokymas islamo pasaulyje dažnai nepriimtinas ir dėl neįtikinamo teologinio turinio, ir dėl deramo kitos kultūros supratimo nebuvimo. Nepagrįstai niekinama pažiūra į šeimos ir bendruomenės papročius davė ypač neigiamus rezultatus.

Islamo sugebėjimas adaptuotis įvairiose kultūrose ir visuomenėse, įnešant į jas sava ir perimant svetima, leidžia jam jaustis ir būti pranašesniam. Pirmiausia – sekurializuotose ir „drungnose“ ar net priešiškose krikščionybės ir bet kurios kitos religijos atžvilgiu pasaulio dalyse. Todėl musulmonai, būdami ištikimi savo pareigai, pačiais įvairiausiais būdais nenuilstamai stengiasi skelbti „Pranašų Antspaudo“ perduotą Dievo žodį ir kviesti rinktis „teisingąjį kelią“. Tačiau jie taip pat gerai suvokia, kad tik susivienijęs gali turėti realią galią ir daryti realią įtaką visame pasaulyje.

Kokia islamo ateitis? Nors tebeveikia musulmoniškąjį pasaulį skaldantys ir silpninantys faktoriai – ir religiniai, ir politiniai, ir ekonominiai, ir tautiniai bei gentiniai, – JAV (ir kai kurių kitų Vakarų valstybių) imperialistiniai siekiai ir pradėta

nauja ekspansija į Rytus bei antroji palestiniečių intifada (sukilimas) ir atsakomieji Izraelio veiksmai (kurie, kaip buvo pastebėta Vatikano dienraštyje „L'Osservatore Romano", rodo viena – kad „siekiama sunaikinti palestiniečių tautą"), atrodo, privertė musulmoniškųjų valstybių vadovus pradėti rimtą dialogą ir didesnės vienybės bei bendro tolesnių veiksmų plano paieškas; musulmoniškojo aktyvizmo augimas, o drauge ir vienybės siekis įgauna naują pagreitį kone visame islamo pasaulyje. Kita vertus, tuo pat metu aiškiai regima tendencija „stengtis išlikti savimi" bei „tyliai prisitaikyti" prie naujos situacijos ir pateikiant „pačius rimčiausius" argumentus pamėginti parodyti savo išskirtinumą ir pranašumą. Kol kas visos ambicijos ir realybė nelabai sutampa. Tačiau aišku, kad musulmoniškasis pasaulis kitoks nei vakar ir kad jis (ar bent didelė jo dalis) niekada negyvens taip, kaip nori *kiti*.

Priedas

PASAULIO RELIGIJŲ IŠPAŽINĖJŲ SKAIČIUS PROCENTAIS

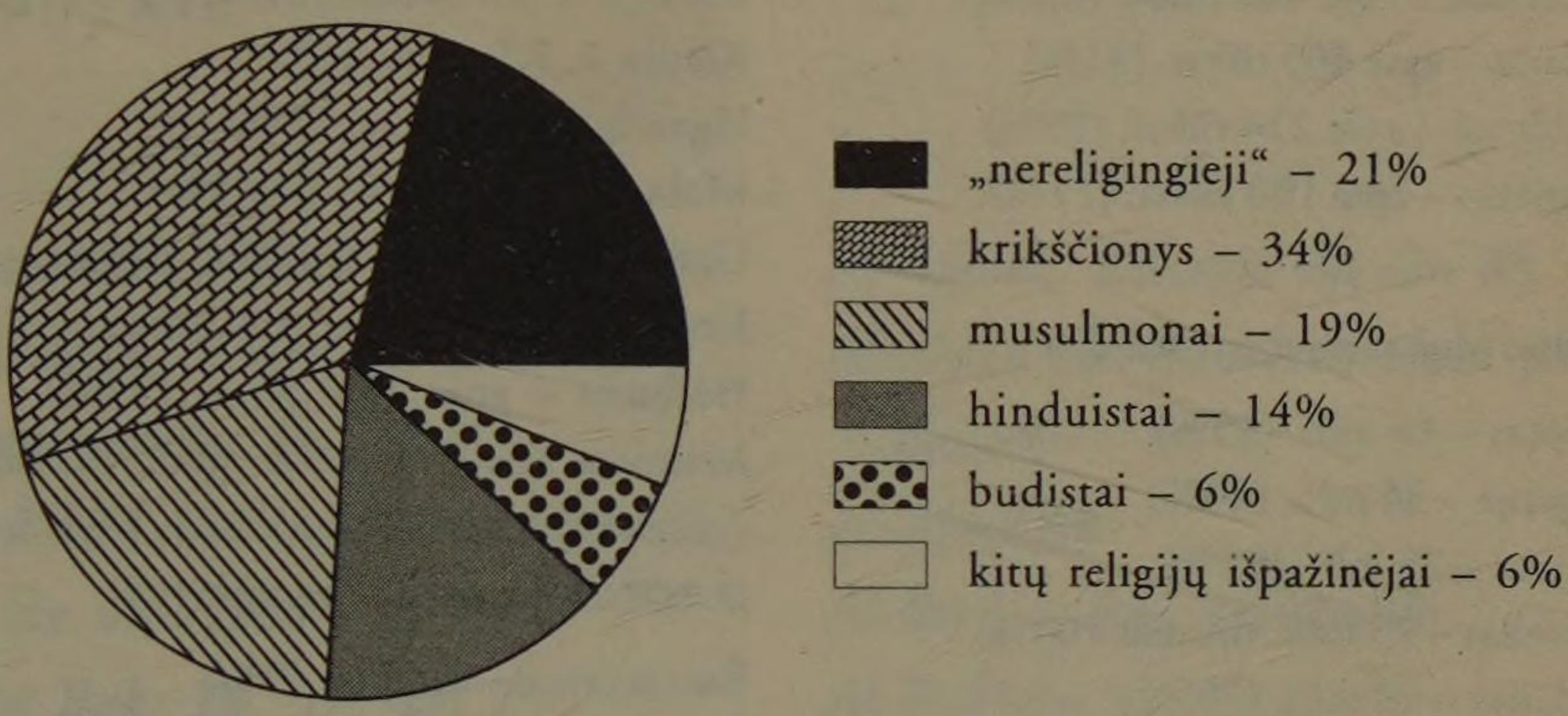

XX a. pabaigoje pasaulyje buvo apie 1 126 mln. musulmonų (apie 19% žemės gyventojų):

AZIJOJE – 814 mln. (22% šios pasaulio dalies gyventojų)
AFRIKOJE – 309 mln. (41%)
EUROPOJE – 32 mln. (4,4%)
AMERIKOJE – 7 mln. (0,9%)
AUSTRALIJOJE ir OKEANIJOJE – 0,4 mln. (1,3%)

AZIJA (duomenys apytiksliai):

Indonezija – 150 mln. (83% šios šalies gyventojų)
Pakistanas – 119 mln. (97%)
Bangladešas – 101 mln. (87%)
Indija – 99 mln. (12%)
Iranas – 56 mln. (99%)
Turkija – 56 mln. (beveik 100%)
Kinija – 27 mln. (2,4%)
Irakas – 18 mln. (95%)
Afganistanas – 16 mln. (99%)
Uzbekistanas – 14 mln. (68%)
Saudo Arabija – 13 mln. (93%)
Jemenas – 13 mln. (beveik 100%)
Sirija – 11 mln. (90%)
Malaizija – 10 mln. (55%)
Filipinai – 5 mln. (8%)
Kazachstanas – 7 mln. (40%)
Azerbaidžanas – 6 mln. (80%)
Tadžikistanas – 4,5 mln. (82%)
Jordanija – 3,2 mln. (94%)
Turkmėnija – 2,8 mln. (76%)
Kirgizija – 2,6 mln. (60%)
Tailandas – 2,2 mln. (4%)
Kuveitas – 1,9 mln. (90%)
Libanas – 1,8 mln. (60%)

Jungtiniai Arabų Emyratai – 1,6 mln. (85%)
Mianmaras – 1,6 mln. (4%)
Omanas – 1,4 mln. (96%)
Palestina – 1,4 mln. (88%)
Šri Lanka – 1,3 mln. (8%)
Bahreinas – apie 440 tūkst. (85%)
Kataras – apie 405 tūkst. (91%)
Maldyvai – apie 214 tūkst. (99%)
Brunėjus – apie 190 tūkst. (71%)

AFRIKA (duomenys apytiksliai):

Egiptas – 46 mln. (85%)
Nigerija – 34 mln. (40%)
Alžyras – 25 mln. (99%)
Marokas – 25 mln. (beveik 100%)
Sudanas – 18 mln. (70%)
Etiopija – 16 mln. (35%)
Tanzanija – 9,6 mln. (35%)
Tunisas – 8 mln. (99,5%)
Malis – 8 mln. (86%)
Somalis – 7,5 mln. (beveik 100%)
Nigeris – 6,5 mln. (90,5%)
Gvinėja – 6 mln. (83%)
Kot d ivuaras – 5 mln. (39%)
Libija – 4,5 mln. (96%)
Burkina Fasas – 4,5 mln. (48%)
Kamerūnas – 2,7 mln. (24%)
Čadas – 2,6 mln. (45,5%)
Gana – 2,4 mln. (16%)
Mozambikas – 2 mln. (13%)
Mauritanija – 2 mln. (beveik 100%)
Siera Leonė – 1,8 mln. (43%)
Eritrėja – 1,7 mln. (51%)
Kenija – 1,5 mln. (6%)
Uganda – 1,5 mln. (8%)
Malavis – 1,2 mln. (14,5%)
Gambija – apie 820 tūkst. (95%)
Komorų salos – apie 430 tūkst. (98%)
Džibutis – apie 385 tūkst. (95%)
Maijotos sala – apie 78 tūkst. (97%)

EUROPA (duomenys apytiksliai):

Rusija (visa) – 13 mln. (9%)
Prancūzija – 4,3 mln. (8%)
Vokietija – 2 mln. (2,5%)
Serbija ir Juodkalnija – 1,8 mln. (17%)
Bosnija ir Hercegovina – 1,7 mln. (40%)
Didžioji Britanija – 1,4 mln. (2,5%)
Albanija – 1,3 mln. (40%)
Italija – 1,1 mln. (2%)

AMERIKA (duomenys apytiksliai):

JAV – 4,5 mln. (2%)
Kitur – 2,5 mln.

Rodyklė

Abasidai [*Abbāsījūn, al-*] 67, 79
Abdullāh, Ibn (žr. *Ibn Abdullāh*)
Abraomas (žr. *Ībrāhīm*)
Abū Abd Allāh al-Hāris (*Muhāsibī*) (žr. *Al-Hāris*)
Abū Bakr 19, 37, 49, 79
Abū Hanīfa 65
Abū Sufijan 25-27, 32, 33
Abū Tālib 15
Ādam 40, 41
Adomas (žr. *Ādam*)
Afganistanas 92, 95, 96
Afrika 21, 48, 76, 84, 86, 93, 95
Ahl al-Bajīt [Šeimos nariai] 65
Ahl al-Kitāb [Knygos Tauta] 13, 42, 46
Aiša bint Abī Bakr 36
Ājat 43
Ajatola 67, 80
Alachas (žr. *Allāh*)
Al-Abbās 67
Al-Adavīja, Rābia 70
Al-Afgānī, Džamāl ad-dīn 85
Al-Amīn (žr. Muchamedas: patikimas)
Al-Ašārī 88
Al-Bīrūnī, Abū Raihān 69
Al-Bukhārī 52
Al-Būsīrī 13
Al-Dīn ibn Arabī, Muhjī 9, 68, 91
Al-Fārābī 90
Al-Ghazzālī, Abū Hāmid 47, 72, 73, 90
Al-Hākim 86, 87
Al-Hallādž, Husain ibn Mansūr 72
Al-Hāris, Abū Abd Allāh (Muhāsibī) 71
Al-Hvvārizmi 90
Al-Kādir al-Džīlānī 63
Al-Khattāb, Umar ibn (žr. *Umar ibn al-Khattāb*)
Al-Kindī 90
Al-Madīnah (Medyna) 23-27, 35
Al Manata 39

Al-Māturīdī 88
Al-Misrī, Dhūn-Nūn 70
Al-Mutālib, Abd 15
Alī, Abdulāh, Jūsuf 45
Alī ibn Abī Tālib 19, 49
Alī, M. Muhammad 57
Allāh [Alla(h)as] (žr. Dievas)
Al Lata 21, 39
Al Uzza 39
Al-Vahhāb, Muhammad Abd 84
Amināh 15
Albanija 96
Aleksandrija 86
Alytus 10, 11
Alžyras 96
Amerika 95
Analogija (žr. *Kījās*)
Andalūzija 90
Angelai [*malak*] 41, 52
Anglija 92
Ansarai [rėmėjai] 23
Apaštalas (žr. *Rasūl*)
Apeigynas
  islamo 56, 57
Apeiga, apeigos
  apsivalymo, apipjaustymo 56
Haddžo:
  akmenėlių mėtymas 61
  apėjimas 60
  apibėgimas 60
  gyvulių aukojimas 61
Apreiškimas 9, 10, 18, 42, 45, 46, 64
Arabī, ibn (žr. *Al-Dīn ibn Arabī, Muhjī*)
Arabija, arabai 13, 32, 48, 68, 84
  iki islamo 14
  kalba 13
  Saudo Arabija 84, 95
  veiksnys istorijoje 20, 21, 35, 89
Arafatas (kalnas) 61
Aristotelis 87, 88
Artimieji Rytai 50, 87
Aš-Šafiī (žr. *Šafiī, aš-*)
Ašaritai 88
Atėnai 87
Atleidimas 55, 57, 59, 62
Atsidavimas (žr. Islamas)
Auka 61, 62
Aukos šventimas (žr. *Īd al-Adhā*)
Aukso orda 10, 51
Australija 92, 95
Averojus (žr. *Ibn Rušd*)
Avicebornas 89
Avicena (žr. *Ibn Sīnā*)
Azerbaidžanas 95
Azija 21, 48, 50, 74-76, 95

Bābūr Zahiruddīn Muhammad 50
Bahreinas 96
Badr (vietovė) 25, 26, 59
Bagdadas 68
Bahirā 29
Balčiūnas, V. 12
Balkanai 48, 93
Bambergas 88
Bangladešas 93, 95
Banū Hašīm (klanas) 15
Basmala formulė (žr. *Bismillāh*)
Bažnyčia (Katalikų)
  ir islamas 11
  II Vatikano susirinkimas; susirinkimo dokumentai 11
Beduinai 14, 27, 31
Benediktbeuranas 88
Bendruomenė 14, 78
  krikščionių 16, 29, 30
  musulmonų (žr. *Umma*)
  žydų 16, 24
Biblija 60
Bilal 25
Birma (dab. Mianmaras) 76
Bīrūnī, Abū Raihān al- (žr. *Al-Bīrūnī*)
Bismillāh [Vardan Alla(h)o [Dievo]...] formulė 39
Bizantija (žr. Imperija: Bizantijos)
Blogis 6, 74, 82, 83
Bosnija 96
Brunėjus 96
Budizmas 70, 71
Burkina Fasas 96
Būtis 71

Chaosas 42
Civilizacija 12, 74, 90
Columbus, Chr. 75

Čadas 96
Čagatajaus kanatai 51

Damaskas 49
Dante Alighieri 91
Dār al-Harb 75
Dār al-Islām 75
Daūd [Dovydas] 42
Daula 7, 23, 28, 48, 49, 50, 76, 78, 80, 86
Davva 75
Deedat, Ahmed 43
Dėkingumas (Dievui) 64
Demokratija 82
Denny, F. M. 71
Dhūn Nūn al-Misrī (žr. *Al-Misrī, Dhūn-Nūn*)

Dialogas, tarpreliginis 7
Didžioji Britanija 96
Dievas [*Allāh*] 5, 12, 14, 19, 33, 79
  amžinas 18, 40
  apreiškimas 9, 46
  artimas 71, 72
  dosnus 58
  gailestingas 5, 39
  išmintingas 40
  Kūrėjas 18, 39, 58, 78
  Meilė 5, 9
  mielaširdingas 62, 63
  Tiesa (žr. *Hakk*)
  triasmenis 30
  vardai 39, 71
  vienas 18, 29, 30, 39, 46
  vienintelis 18, 30
  visagalis 40, 78
  visažinis 40, 53
  žmogaus santykis su Dievu 13, 40, 63, 74, 77
[Dievo] Namas (žr. *Kaaba*)
Dievo žodis 14, 24, 29, 30, 38, 43, 44, 93
Diktatūra 21, 76
Dykuma 13, 15, 33, 68
Dīn (žr. Religija)
Dosnumas 58
Dovydas (žr. *Daūd*)
Du al-Hiddž 60
Dvasia 13, 40, 66, 69
Džafar as-Sādik, ibn Muhammad 53
Džibrīl [Gabrielius] 10, 43, 44
Džibutis 96
Džihād 75

Edesa 87
Egiptas 5, 48, 96
Eritrėja 96
Esposito, John L. 51
Etiopija 16, 19, 96
Eurazija 51
Europa 50, 51, 75, 76, 88-92, 95
Evangelija (žr. *Indžīl*)

Fakīh 80, 81
Fabijonavičius, J. 11
Fātima 17
Fikh 64, 81, 85
  Šarīah sampratos 64, 72, 81
Filipinai 95
Filosofija 68, 69, 70, 87, 88, 89
Fundamentalizmas (žr. Islamizmas)

Gabrielius (žr. *Džibrīl*)
Gambija 96

Gamta 40
Gana 96
Gėris 46
Gerumas 6, 22
Getsemanė 22
Gibraltaras 50
Giminystė 19, 27, 32, 65
Graikija, graikai 6, 69, 87, 88, 89
Grunebaum, G. 88
Guénon, R. 83
Guillaume, A. 11, 29
Gundymas 61
Gvinėja 96

Habar 45
Hadīs 45
Hādžar 60
Haddž 28, 60, 62
Muhammado 56
Hāddžī (*-ja*) 60-62, 68, 70, 71
Hagara (žr. *Hādžar*)
Hākim (žr. *Al-Hākim*)
Hakk 71-72
Hanbalī, Ibn 65
Hanbalitai, hanbalizmas 65
Hanīfa, Abū (žr. *Abū Hanīfa*)
Hanifitai, hanifizmas 16, 17, 64, 65
Hārūn ar-Rašīd 51
Hasan ibn Alī 17, 66, 67
Havvā [Ieva] 40
Hercegovina 96
Hīdžaz (vietovė) 14
Hidžra 22, 23
Hīrā (kalnas) 9
Hitti, P. H. 25, 31, 49
Hodgson, M. G. S. 25, 49
Hunajīn (vietovė) 34
Husain ibn Alī 72
Hvvārizmi (žr. *Al-Hvvārizmi*)

Iblīs 41, 42
Ibn Abd Vahhāb (žr. *Al-Vahhāb*)
Ibn Abdullāh 15
Ibn-Anās 65
Ibn Arabī, Muhjī al-Dīn (žr. *al-Dīn ibn Arabī, Muhjī*)
Ibn Ishāk, M. 10
Ibn Rušd 90
Ibn Saūd (žr. Saūdai)
Ibn Sīnā 90
Ībrāhīm [Abraomas] 11, 42, 46, 60
Īd al-Adhā 61
Īd al-Fitr 59
Idžmā 8, 64, 85
Idžtihād 84, 85
Ieva (žr. *Havvā*)

Įgaliotinis (žr. *Khalīfa*)
Ihrām 60
Imām 66
  Gyvasis 66, 67
  Imām mahdī 66, 80
  maldos vadovas 58
  Sāhib al-Zamān [Laiko (Amžiaus) Viešpats] 80
  Slaptasis 66, 67, 80
Imamitai 66, 67
Imperija
  Bizantijos 13, 34, 48
  Britų 50
  Islamo 50
  Otomanų 50
  Persijos 13, 34
  Rusijos 51
  Vakarinė Romos 34
Imperializmas 82, 85, 93
Indija, indai 95
Indonezija 21, 95
Įpėdiniai (žr. *Khalīfa*)
Indžīl [Evangelija] 29, 42
Irakas 95
Iranas 95
Irving, T. B. 45
Īsā [Jėzus] 29, 42, 46
Įsikūnijimas 30
Islamas [*Islām*] 5, 6, 7
  apeigynas (žr. Tikėjimo šulai, stulpai)
  apreiškimas 10, 28, 38, 46
  atsidavimas 12, 13, 17, 18, 19, 20, 34, 62, 82, 83, 84
  aukštuomenė 49, 59, 80
  ir Europa 75, 76, 88-94
  ir krikščionys 29-31, 89-93
  ir kūrinija 11, 41
  istorija 23, 28, 79-90
  laikotarpiai 74, 75, 76
  Lietuvoje 10, 11
  misijinis būtinumas 47, 48, 93
  monoteistinė religija 20, 39
  pasiuntiniai 45, 46
  pranašai 41, 42, 45, 46
  savitumas 53, 89-91
  tapatybė 28
  tikėjimas 54
  tragizmas 92, 93
  Valstybė (žr. *Umma*)
  Viduramžiais 48, 86-91
Islamizmas 82-84
Ismāīl (Izmaelis) 60
Išmintis 40
Išpažinimas (Tikėjimo) (žr. *Šahāda*)
Izaokas 61

Izmaelis (žr. *Ismāīl*)
Izmīr (vietovė) 58
Jahīja [Jonas Krikštytojas] 29
Jasrib (žr. Medyna)
JAV 92, 94, 96
Jeruzalė 58
Jemeno Arabų Respublika 95
Jėzus (žr. *Īsā*)
Jonas Krikštytojas (žr. *Jahīja*)
Jonas Paulius II 12
Jordanija 95
Judaizmas 5, 38
Jungtiniai Arabų Emyratai 96
Juodasis akmuo (žr. *Kaaba*)
Juodkalnija 96
Juodoji jūra 50

Kaaba 14, 35, 60, 68
Kavaliauskas, Č. 12
Khadīdža 16
Khaībar (vietovė) 31
Kalifas (žr. *Khalīfa*)
Kalifatas 66, 79, 81
  Damasko 49
  abasidų 50, 68
Kamerūnas 96
Kankinys (žr. *Šahīd*)
Karbala 65, 66
Kaspijos jūra 50
Kataras 96
Kaunas 11
Kazachstanas 95
Kelionė (žr. *Haddž*)
Kenija 96
Keturiasdešimt totorių km. 10
Khalīfa 40, 41, 44, 49, 65, 66, 79, 86
Khomeini, Rudollah Musavi 80, 81, 86
Khurāsān (vietovė) 48, 72
Kījās 64, 91
Kinija 50, 95
Kirgizija 95
Klusnumas 61
Knygos, Šventosios 42
  Evangelija (žr. *Indžīl*)
  Koranas (žr. *Kur'ān*)
  Tora (žr. *Taurāt*)
„Knygos tauta“ (žr. *Ahl al-Kitāb*)
Kolonistai, kolonializmas 76, 92
Komorų salos 96
Konfucijus 15
Konstanca 88
Konstantinopolis 50
Korasanas (žr. *Khurāsān*)
Koranas (žr. *Kur'ān*)

Kordoba 88
Krikščionybė, krikščionys 11
ir islamas / musulmonai 11, 89-91
ir Muhammadas 29-31
Krikštas 56
Kristologija 16, 29
Kūfa (vietovė) 65
Kur'ān [Koranas] 42, 52, 53, 55, 59, 62, 64, 68, 72, 74, 77, 84, 85
apie Dievo nuosprendį 52
pagarba Jėzui / Marijai 20
vertimas 44
Kureišai [*Banū Kuraiš*] 17, 19, 20, 21, 22, 26-28, 32, 34, 44
Kūrinija 39-41
Kuveitas 95

Labdara (žr. *Zakāt*)
Lā dīnī (žr. sekurializmas)
Lenkija 51
Libanas 95
Libija 96
Lietuva 10, 11, 51
Liudijimas (žr. *Šahāda*)
Luther, M. 75

Madīnah, al- [Medyna] 22, 23, 27, 35
Mahdī (žr. *Imām*)
Maijota 96
Maimonidas 89
Makkah, al- [Meka] 9, 15-28, 31-35, 43, 56, 57, 60-62, 66
Malda (žr. *Salāt*) 56, 57
Malaizija 76, 92, 95
Malavis 96
Maldyvai 96
Mālik ibn-Anās (žr. *Ibn-Anās*)
Malis 96
Mamlukai [*mamlūk*] 50
Mamūn ibn Hārūn 86
Mansfield, P. 15
Marija, Mergelė (žr. *Marjam*)
Marjam 12, 20, 33, 46
Marokas 21, 74, 96
Marvā (vietovė) 60
Maturiditai 88
Maurai 75
Mauritanija 96
Mazhab 64
Mečetė 11, 37, 57, 60, 91
Medyna (žr. *Madīnah, al-*)
Meilė 5, 6
Meka (žr. *Makkah al-*)
Mėnulis 23
Mesijas (žr. *Mahdī*)

Mesopotamija 48, 75, 78
Mez, A. 88
Mianmaras (buv. Birma) 96
Mihrāb 57, 58
Mīnā (vietovė) 61
Minbār 58
Mirtis 5, 35, 36, 37
Mistikai, misticizmas (žr. Sūfijai, Sūfizmas)
Mogulai [*Mughul*] 51, 75
Mokesčiai 28
Mokykla 43, 65, 72, 74, 82, 87, 88
Mokslas 43, 69, 73, 75, 90
Mongolai 50, 75, 90
Monofizitai 16
Monoteizmas 5, 26, 39, 84
Moosre, G. F. 71
Mortimer, E. 51
Moteris 6, 27, 28, 60
  našlė 36
  žmona 36, 42
Mozambikas 96
Mozė (žr. *Mūsā*)
Muazzīn 25
Muezynas (žr. *Muazzīn*)
Muhadžirūn 23
Muhammad (Muchamedas, Mahometas) 9, 10, 13, 15, 40, 46-49, 55, 56, 61-66, 78, 81, 84
  apaštalas (žr. *Rasūl*)
  bemokslis (žr. *Ummī*)
  geraširdiškumas 28
  kapas 62
  krikščionys 29-31
  lytiškumas 36
  mirtis 35, 36, 37
  palikimas 44, 45
  pasiuntinys (žr. *Rasūl*)
  pranašas (žr. *Nabi*)
  „Pranašų Antspaudas“ 6, 7, 26, 45
  „Patikimas“ [*Al-Amīn*] 17
  ir žydai 23, 24, 27, 30, 31
Muhāsaba (žr. *Al-Muhāsibī*)
Mullāh 58
Mūsā 15, 18, 42, 46
Mutazilitai 88
Muvahhidūn 89
Muzdalifas 61

Nabi 45
Nadžrān (vietovė) 29, 30
Napoléon Bonaparte 76
Naujasis Testamentas (žr. Evangelija)
Neapykanta 59, 70
Negusas 20
Neištikimybė (žmonos) 36, 37

Neklaidingumas 66
Neoplatonizmas 70
Nestorijonai 6
Nešvarumas 53
Nigerija 96
Niša, mečetėje (žr. *Mihrāb*)
Nizāmī, Iljās ibn Jūsuf 78
Noss, David S. 67
Nuodėmė 5, 70
  gimtoji 41
Nuomonė (žr. *Idžmā*)
Nuosavybė 27, 28, 31, 33, 58

Oginskis 51
Olandija, olandai 76
Omanas 96
Omejadai [*Umavījūn al-*] 22, 28, 31, 33, 49, 50, 66, 67
Osmanai (žr. Otomanai)
Otomanai (žr. Turkai)

Pagonys 35, 37
Pakistanas 95
Palaima 53, 72, 75
Palestina 16, 96
Palikimas (žr. *Hadīs*; *Sunna*)
Palosios, M. A. 92
Pamaldumas 69, 70
Pareiga 54, 60
Pasitikėjimas 54, 62, 71, 75, 92
Pasiuntinys (žr. *Rasūl*)
Paskutinė diena (žr. Teismo diena)
Pasninkas (žr. *Ramadān*)
Paulius, apaštalas 29
Pavydas 59
Pehlevi (dinastija) 80, 87
Penki islamo šulai (žr. Tikėjimo šulai, stulpai)
Persija, persai 13, 29, 34, 48, 50, 72, 75, 87, 88, 89
Persikėlimas (žr. *Hidžra*)
Persų įlanka 92
Pickthall, M. M. 45
Piligrimas (žr. *Hāddžī (-ja)*)
Piligriminė kelionė (žr. *Umra; Haddž*)
Pirėnų kalnai 50
Pitagoras 89
Platonas 88, 89
Politeizmas 22, 26
Politika 12, 80, 83, 85, 86, 89
Portugalai 76
Pragaras 19, 37, 53, 54, 70
Pranašas (žr. *Nabi*; *Rasūl*)
Pranašai 45, 46
Pranciškus, šv. 70

Prancūzija 50, 92, 96
Pratybos (religinės) 73
Pratybos (dvasinės (žr. *Tarīka*))
Prisikėlimo diena (žr. Teismo diena)
Protas 78
Protestas 69
Psalmės (žr. *Zabūr*)
Pulpitas (žr. *Minbār*)

Rābia al-Adavīja (žr. *Al-Adavīja, Rābia*)
Raginimas (žr. *Davva*)
Raižiai 10
Ramadān 12, 56, 58, 59, 60
Ramusis vandenynas 21, 76
Rašidūn 49
Rasūl 10, 13, 19, 20, 38, 41, 45, 46, 55, 65, 80
Raštai (žr. Knygos, Šventosios)
Raudonoji jūra 16
Religija (*Dīn*) 5, 18, 46, 48, 49
  islamas 6, 20, 43, 50
  istorinė panorama 13
  krikščionių 16
  mistinis siekis 71
  monoteistinė 6, 11
  musulmonų 7, 11
  pratybos 69, 73
  prievarta 83
  šariah 63-67, 74, 80
Rojus 26, 37, 64
Rubšys, A. 7, 57, 67
Rusija 96
Ruzgys, V. 11

Safā (kalva) 60
Safavidai (žr. Persija, persai)
Sahāba [draugai] 23, 34, 36, 37, 44
Salāt 56, 57
Sanūsitai [*sanūsīja*] 86
Sapiega, K. 51
Saudo Arabija (žr. Arabija)
Saūdai [*Saūd*] 84
Saum (žr. Pasninkas; *Ramadān*)
Sąžinė 58
Sekuliarizmas 82
Semeliškės 10
Seldžiukai (Saldžūkīja; žr. Turkai)
Semitai 13, 14
Serbija 96
Siera Leonė 96
Sirija, sirai 16, 48, 49, 95
Skepticizmas 72
Sobieskis, J. 51
Somalis 96
Stabai 6, 33, 68

Stambulas 58
Stebuklai 26, 30
Stewart, D. 71
Sudanas 96
Sūfian as-Savrī 84
Sūfijai [*al-sūfīja*], sūfizmas [*at-tasavvuf*] 68-73, 86, 88, 91
Suhūf [Ritiniai: Raštai, apreikšti Abraomui (*Ībrāhīm*)] 42
Sultān 50, 79
Sultanatas 50
  mamlūkų 50
Sumatra 74
Sunizmas, sunitai 11, 45, 79
Sunna 45, 64
Sūra 39
Susitaikymas 24
Sutartis 28, 31, 32

Šafīī, aš- 65
Šahāda 38, 46, 56
Šahīd 26
Šaitān 41
Šarīah 63-67, 73, 74, 80
Šauklys maldai (žr. Muezynas)
Šeima 36, 58, 66
Šėtonas (žr. *Šaitān; Iblīs*)
Šiizmas, šiitai 50, 65-67, 80-82
Širdis 63, 68
Šlovė 38, 39
Šri Lanka 96
Šventasis 12, 65
Šventasis karas (žr. *Džihād*)
Šventės 59-61
  Īd al-Fitr 61
  Īd al-Adhā 59
Šventumas 66
Šventvagystė 44

Tadžikistanas 95
Tahara (žr. Apeigos: apipjaustymas)
Taif (vietovė) 21, 34
Tailandas 95
Tamerlanas 50
Tamošaitis, A. 12
Tanzanija 96
Tarīka 69
Tarnavimas (žr. Tikėjimo šulai, stulpai)
Tasavvuf (žr. Sūfizmas)
Tauhīd (žr. Dievas: vienas)
Taurāt [Tora] 39, 42
Tauta, Knygos (žr. *Ahl al-Kitāb*)
Teisė (žr. *fikh*)
Teisėjas (Dievas) (žr. Dievas)
Teisėtvarka 28, 43
Teisynas (žr. *Šarīah*)
Teismo diena 12, 18, 38, 53, 66

Teizmas, teistai 71
Teokratija 78, 79, 81, 82
Teologai (islamo) 53, 64, 73, 83
Teologas (žr. *fakīh*)
Teologija 16, 43, 65, 66, 88
  šiitų 65, 66
Tibetas 78
Tiesa (žr. *Hakk*)
Tikėjimo išpažinimas (žr. *Šahāda*)
Tikėjimo šulai, stulpai 55-56
Tikrovė (žr. Dievas: vardai)
Tikėjimas (-o)
  protėvių 11
  išpažinimas (žr. *Šahāda*)
  krikščionių 11, 61
  monoteistinis 35
  žydų 35, 61
Toledas 89
Tora (žr. *Taurāt*)
Trakai 10
Trejybė, Švč. 30
Tröger, K. W. 12, 49
Troll, C. W. 12
Tunisas 96
Turkija, turkai 20, 50, 51, 75, 95
Turkmėnija 95
Turtas 18, 25
Tus (vietovė) 72
Uganda 21, 96
Ugnis 19
Uhud (vietovė) 26
Ulamā 64, 80
Ulemas (žr. *Ulamā*)
Umajadai (žr. Omejadai)
Umar ibn al-Khattāb 86
Umma 19, 24, 28, 64, 78, 81, 92-94
Ummī 43, 44
Umra 60
Usmān ibn Affān 49
Uzbekistanas 95
Užkaukazė 48

Vadas (žr. *Imām*)
Vahabitai (žr. *Muvahhidūn*)
Vahhāb (žr. *Al-Vahhāb*)
„Vaikystės evangelija“ 30
Vakarai 7, 76, 86, 88, 89, 92
Valstybė (žr. *Daula*)
Vardai (Dievo) (žr. Dievas)
Vargšas 18, 59, 60, 63
Vergai 27, 36, 60, 77
Viduržemio jūra 75, 76
Viena 51
Vienumas (žr. *Tauhīd*)
Vienuoliai, vienuoliškas gyvenimas 31, 68

Viešpats 5, 10, 18, 40, 47, 48, 77
Prisikėlimo 18
Vilnius 10
Viltis 18
Vinkšnupiai 11
Vytautas, Didysis 10
Vokietija 96

Zabūr 42
Zacharijas 29
Zajīd 19, 37
Zakāt 56, 58
Zamzam (šaltinis) 60
Zaratustra 15

Žmogus 40
Dievo kalifas 40
Dievo paveikslas 40
Laisva valia 53
Žmonija 53
Žodis (Dievo) (žr. Dievo žodis)

Rinktinė bibliografija

KORANAS anglų kalba:

Ali, A. Yusuf. *The Koran:* Text, Translation and Commentary. Du tomai. Cairo, Egypt: Dar al-Kitab al-Masri, 1934.

Irving, T. B. (Al Hajj Ta'lim 'Ali). *The Qur'an.* The First American Version. Translation and Commentary. Brattleboro, VT: Amana Books, 1985.

Pickthall, Muhammad Marmaduke. *The Glorious Qur'an.* Mecca Al Mukarramah, Saudi Arabia: Muslim World League, 1977.

Apie MUHAMMADĄ:

Haykal, Muhammad Husayn. *The Life of Muhammad.* Iš arabų kalbos vertė Isma'il R. al-Faruqi. Indianapolis, IN: American Trust Publications, 1976.

Ibn Ishaq. *The Life of Muhammad:* A Translation of Ishaq's Sirat Rasul Allah. Vertė A. Guillaume. London: Oxford University Press, 1976.

Lings, Martin. *Muhammad: His Life Based on the Earliest Sources.* New York, NY: Inner Traditions International, 1983.

Siddiqui, Abdul Hamid. *The Life of Muhammad.* Lahore, Pakistan: Islamic Publications, 1969.

Apie PAGRINDINES ISLAMO TIESAS IR PAREIGAS:

Abdalati, Hammudah. *Islam in Focus.* Indianapolis, IN: Islamic Trust Publications, 1977.

Kamal, Ahmad. *The Sacred Journey, Being a Pilgrim to Mecca.* New York, NY: Duell, Sloan and Pearce, 1961.

Padwick, Constance E. *Muslim Devotions: A Study of Prayer Manuals in Common Use.* London: S.P.C.K., 1961.

Rauf, Muhammad Abdul. *Islam: Creed and Worship.* Washington, DC: The Islamic Center, 1974.

Apie ISLAMO VALSTYBĘ IR KULTŪRĄ:

Arnold, Thomas W. *The Preaching of Islam: A History of the Propagation of the Muslim Faith.* Antroji laida. Lahore, Pakistan: Sh. Muhammad Ashraf, 1961.

Donner, Fred McGraw. *The Early Islamic Conquests.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1981.

Hodgson, Marshall G. S. *The Venture of Islam: Conscience and History in a World Civilization.* Trys tomai. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1974.

Mansfield, Peter. *The Arabs.* New York, NY: Penguin Books, 1978.

Martin, Richard. *Islam: A Cultural Perspective.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1982.

Nasr, Seyyed Hossein. *Ideals and Realities of Islam.* Boston, MA: Beacon Press, 1972.

Rahman, Fazlur. *Islam.* Antroji laida. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1979.

Schacht, Joseph & C. E. Bosworth (red.). *The Legacy of Islam.* Antroji laida. Oxford, England: Clarendon Press, 1974.

Apie SŪFIZMĄ:

Arberry, A. J. *Sufism: An Account of the Mystics of Islam.* New York, NY: Harper Torchbooks, 1970.

Massignon, Louis. *The Passion of al-Hallaj: Mystical Martyr of Is-*

lam. Vertė H. Mason. Keturi tomai. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1983.
Nasr, Seyyed Hossein. *Sufi Essays.* London: Allen & Unwin, 1972.
Three Muslim Sages: Avicenna, Suhrawadi, Ibn 'Arabi. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1964.
Schimmel, Annemarie. *Mystical Dimensions of Islam.* Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 1978.
Smith, Margaret. *Al Ghazali, the Mystic.* London: Luzac, 1944.
Rabi'a the Mystic and Her Fellow Saints in Islam. Cambridge, England: Cambridge University Press, 1928.
Trimingham, J. Spencer. *The Sufi Orders in Islam.* Oxford, England: Oxford University Press, 1971.

Apie ŠIUOLAIKINĮ ISLAMĄ:

Al Faruqi, R. Ismail *et al .Trialogue of the Abrahamic Faith.* Ann Arbor, MI: New Era Publications, 1985.
Benningsen, Alexandre & Chantal Lemercier-Quelquejay. *Islam in the Soviet Union.* New York, NY: Praeger, 1967.
Cragg, Kenneth. *Counsels in Contemporary Islam.* Edinburgh: Edinburgh University Press, 1965.
Esposito, John J. (red.). *Voices of Resurgent Islam.* New York, NY: Oxford University Press, 1983.
Haddad, Yvonne Yazbeck. *Contemporary Islam and the Challenge of History.* Albany, NY: State University of New York Press, 1982.
Lewis, Bernard. *The Emergence of Modern Turkey.* Antroji laida. London: Oxford University Press, 1968.
Mortimer, Edward. *Faith and Politics.* New York, NY: Vintage Books/ Random House, 1982.

Turinys

Pratarmė 5
APREIŠKIMAS 9
Islamas Lietuvoje 10
Islamas ir krikščionybė 11

MUHAMMADAS: APAŠTALAS IR PRANAŠAS 13
Arabija *(Bilādu l-Arab)*: kraštas ir žmonės 13
Muhammadas kaip žmogus 14
Muhammadas – pranašas 18
Islamo *umma* augimas 19
Islamas – nauja religija 20
Muhammado persekiojimas Mekoje 21
Lemtingas islamo įvykis: Hidžra – persikėlimas; emigracija 22
Muhammadas kuria islamo valstybę 23
Išpuoliai prieš islamo priešus 24
Muhammadas ir Medynos žydai 27
Islamas — naujas tapatybės pagrindas 28
Muhammadas keliauja į Meką 28
Muhammadas ir krikščionys 29
Kaibaro *(Khaībar)* žydai 31
Pasiduoda ir Meka 32

Islamas sujungia arabų gentis 34
Arabija ir tuometinis pasaulis 34
Muhammado atsisveikinimo kelionė 35
Muhammado mirtis 35

ALLA(H)AS IR KORANAS – TAI, KAS BUVO PASAKYTA 38
Dievo vardai 39
Dievas yra gailestingas 39
Dievas yra visagalis 40
Dievas yra išmintingas ir visažinis 40
Dievas yra amžinas 40
Žmogaus santykis su Dievu 40
Pirmieji musulmonai 41
Dievo Knygos 41
Šventosios knygos ir Koranas 42
Korano esmė ir sandara 43
Korano užrašymas 44
Muhammado palikimas: žodžiai ir papročiai 44
Apreiškimas per pranašus ir pasiuntinius 45

ISLAMAS PO MUHAMMADO MIRTIES 47
Kalifai: Muhammado įpėdiniai 49

„TEISINGAS TIKĖJIMAS“ 52
PENKI TARNAVIMO DIEVUI ŠULAI 55
ŠARĪAH: DIEVO ĮSTATYMAS 63
SŪFIZMAS: MISTINIS KELIAS 68
ISLAMO ISTORIJOS LAIKOTARPIAI 74

KELI AKCENTAI KNYGOS PARAŠTĖSE
(Linas Bukauskas) 77
Islamas ir valdžia 78
Musulmoniškasis aktyvizmas. Džihadas 82
Islamo pasaulis ir Vakarai 86
Umma šiandien 92
Rodyklė 97
Rinktinė bibliografija 111

Antanas Rubšys

ISLAMAS

© *Nuotraukos:*
Safouh Naamani (1-2, 4-11),
Antano Rubšio (18-21, 29-34, 41),
Reginos Bukauskienės (22-28),
Egdūno Račiaus (12-17, 35-39)
Redaktorius
Linas Bukauskas
Knygos dailininkas
Alfonsas Žvilius

2002 09 09. Tiražas 3000 egz.
Užsakymas 567. Leidykla „Katalikų pasaulis“, Dominikonų g. 6, LT-2001 Vilnius. Spausdino UAB „Adomo Jakšto spaustuvė“, Girelės g. 22, LT-4230 Kaišiadorys.

Rubšys Antanas

Ru-12 Islamas /Antanas Rubšys. - Vilnius: Katalikų pasaulis, 2002. - 118 p.: iliustr.

Bibliogr.: p. 110-112. -R-klė: p. 97-104

ISBN 9986-04-190-2

Ši knyga skirta visiems, kurie nori susipažinti su pranašu Muhammadu, islamo šventąja knyga Koranu, tikėjimo tiesomis bei geriau suprasti musulmonų dvasines aspiracijas, politinius siekius.

UDK 29

Islamas – ne tik jauniausia monoteistinė religija, bet ir išskirtinis reiškinys lemtingoje Žemės gyventojų susitikimo su Dievu istorinėje panoramoje. Patys musulmonai tiki, kad islamas yra tikrosios žmonijos religijos sklaidos per visą jos istoriją rezultatas. Ką Dievas įkvėpė Abraomui, Mozei, Jėzui, „užantspaudavo“ per Muhammadą...

Suprasti islamą nėra lengva. Ypač sekuliarizuotame pasaulyje. Gal todėl kalbant apie jo doktriną, jo išpažinėjų veiklą vyrauja tokia didelė nuomonių įvairovė. Liūdina pastaruoju metu kai kuriuose Vakarų kraštuose pastebimas (visų pirma – žiniasklaidoje) nenoras nuoširdžiai įsiklausyti į kitą bei sąmoningas siekimas parodyti tik vieną šito reiškinio pusę.

Ši knyga, supažindinanti su pranašu Muhammadu, islamo Dievo samprata, Koranu, tikėjimo tiesomis, musulmonų religine gyvensena, yra JAV išleistos knygos „Islamas. Religija, kultūra, valstybė“ (Putnam, CT, 1987) naujas papildytas variantas. Norisi tikėti, kad šis įvadas į islamą visiems, kurie nori pažinti „kitapus“ gyvenančių žmonių vertybes, moralines normas ir ieško šaltiniais paremtos informacijos, atvers langą į paslaptingą musulmonų pasaulį, padės geriau jį suprasti bei daug ką permąstyti.

Prel. prof. Antanas Rubšys

ISBN 9986-04-190-2

KT-319-536